

BIBLIANA

revue

o umení pre deti
a mládež

XXVI. ROČNÍK
Cena / 0,70 €

3
/ 2019

Z. STANISLAVOVÁ /

A. MITROVÁ /

D. DZIAK /

V. ANOŠKINOVÁ /

J. MASARYK /

L. KEPŠTOVÁ /

Zuzana STANISLAVOVÁ

FANTÁZIA A POZNÁVANIE V TVAROVÝCH
A HODNOTOVÝCH PREMENÁCH / 1

Adela MITROVÁ

TENDENCIA K AUTENTICITE V SÚČASNEJ
PŮVODNEJ ROZHLASOVEJ DRÁME PRE DETI
A MLÁDEŽ / 12

Dávid DZIAK

VÄČŠINA SPLÝVA AŽ STRÁCA SA / 18

Viera ANOŠKINOVÁ

27. ROČNÍK BIENÁLE ILUSTRÁCIÍ BRATISLAVA
2019 / 25

Viera ANOŠKINOVÁ

NAJKRAJŠIE DETSKÉ KNIHY 2018 / 26

Vladimír MALÍK

ZA KATKOU MINICHOVOU / 28

Ja a môj kormidelník

Rozhovor s autorom, básnikom, textárom
a architektom Jánom Masarykom –
synom Márie Ďuričkovej pripravila Ľubica
Kepštová / 30

Ján MASARYK

VOZÍK VŠETKÝCH DETÍ / 37

Ľubica KEPŠTOVÁ

NA KRÍDLACH ROZPRÁVKY DO NEBESKEJ
SLÁVY / 40

Lenka DZADÍKOVÁ

SLONY, MYŠI, KOCÚR, PSY... DIVADLO! / 42

Svatava URBANOVÁ

NENÍ LEPORELO JAKO LEPORELO / 46

Gabriela MAGALOVÁ

KRÁTKA SONTA (O TVORIVÝCH
POSTUPOCH JAROSLAVY BLAŽKOVEJ) / 52

Mária KECSKÉSOVÁ

PREDSTAVUJEME ŠTÚDIO BIBIANA / 58

Milena ŠUBRTOVÁ

SLADOVNA, V NÍŽ KLÍČÍ FANTAZIE / 60

Gabriela MIKULČÍKOVÁ

POSVIETME SI NA KVALITU. KNIŽNÉ SÚŤAŽE
A OCENENIA / 62

Slovensko v Annecy / 66**RECENZIE / 67**

Zuzana Stanislavová / **Mária Števková**
– Jozef Kroner: O zlatej rybke / O rybke
Beličke; **Ľubica Kepštová** / **Katarína**
Mikolášová: Príbehy z prameňa

**Najkrajšie a najlepšie detské knihy
2018 / 70****Výstavy v BIBIANE / 72**

Šéfredaktor ONDREJ SLIACKY

Číslo zredigovala **EVA CÍFERSKÁ**

Revue Bibiana, orgán Slovenskej sekcie IBBY. Vychádza štyrikrát do roka v BIBIANE, medzinárodnom dome umenia pre deti

Zriaďovateľom BIBIANY je Ministerstvo kultúry SR

Adresa redakcie: BIBIANA, medzinárodný dom umenia pre deti, Panská 41, 815 39 Bratislava,
tel. 02/ 54 41 84 88; IČO 00 682 357

Obálka a typografická úprava Dušan Babjak

Tlač Commercium, spol. s r. o., Bratislava

Rozširuje a objednávky prijíma distribučná firma ARES, s. r. o., Elektrárenská 12091, 831 04 Bratislava,
bezplatná linka 0800 14 19 11

Podávanie novinových zásielok povolené Riaditeľstvom pôšt č. J-243/94-P zo dňa 21. 1. 1994

MK SR EV 2974/09

Autorom ilustrácií na obálke i vnútri čísla je Vladimír Král

Autorom fotografie na strane 40 je Peter Procházka

Číslo vyšlo v septembri 2019

ISSN 1335-7263

Fantázia a poznávanie v tvarových a hodnotových premenách

Pohľady
do pôvodnej prózy
pre deti a mládež
2018

2. časť

zuzana stanislavová

Už v minulých rokoch sme si zvykli na vysoké zastúpenie rozprávkovej prózy v celoročnej produkcii literárnej tvorby pre deti a mládež. Tento trend sa potvrdil aj v roku 2018. Rovnako sa potvrdila tvarová i hodnotová variabilnosť autorskej rozprávky.

ROZPRÁVKOVÉ KNIHY AKO ARTEFAKTY

Obyčajne sú to v rámci roka ojedinelé umelecké výkony, veľmi často bohato ilustrované, resp. patria priamo do kategórie obrazových naratívov. Veľmi často nepočítajú s masovým čitateľom, skôr oslovujú knižných „fajnšmekrov“. V roku 2018 k takýmto publikáciám možno pripočítať nonsensovú feériu Evy Luky **Pani Kurčaťová 1. Ten, kto sa zle narodí** (s autorkinými ilustráciami, Modrý Peter). Skúseného (múzického) čitateľa kniha zaujme ilustráciami i textom. Oboje je založené na groteskných postavičkách a bizarných epizódach a súvislostiach. Práca so slovom v prozaickej i veršovanej línii knihy je pozoruhodná, kompozícia

je premyslená (každú kapitolu uzatvára veršovaná sekvencia), ale je to kniha, ktorej prorokujeme, že ju napriek umeleckým kvalitám deti nebudú vyhľadávať. Zrejme si ju nájdú kultivovaní čitatelia, najskôr tí, ktorí sú odchovaní na kvalitnej klasickej fantasy a na absurdnej rozprávke (lebo ozveny takejto tvorby sú neodškriepiteľne prítomné) a ktorých neodradí obrovský formát a stovky strán. Ako čítanie by takáto kniha mohla vydržať dosť dlho; text vyzerá na to, že je dobre dávkovať ho po troške.

Do kategórie knižných artefaktov, ktoré si zrejme budú hľadať múzického čitateľa, patrí aj kniha Daniela Heviera **Vtáčia legenda** s ilustráciami Vladimíra Krála (Trio Publishing). V tomto prípade predchádzali textu ilustrácie, a tak mal mág slova Hevier opäť raz možnosť uplatniť tvorivú jazykovú i sujetovú suverenitu. Pri sujetovaní príbehu bolo potrebné akceptovať ilustrácie a tomu čiastočne prispôbovať naratívne finesy. Patrí k nim jemná, až vtipná práca so slovami – s ich význa-

mom i tvarom, ale aj s motívmi (biblický Adam a Eva – vtáčí Adam a Eva), s predstavami a ich konfrontáciou (liehtanie z aspektu človeka a z aspektu vtáka), predovšetkým však ide o hru s procesom tvorby sujetu. Podstatou príbehu je jeho postupné kreovanie na báze komunikácie vnuka a deda počas letu do Edinburgu. Tento proces v istom zmysle odkrýva pred čitateľom niektoré pravidlá tvorby príbehu, tajomstvá inšpirácie, zvažovanie estetickej primeranosti výrazu, vynaliezavé spájanie reálneho s fantazijským, spôsoby kódovania významov do fikcie a pod. Čitateľ sa tak presvedča, že literárna tvorba je zaujímavá kreácia, ktorá však neznamená svojvoľné narábanie ani s jazykom, ani s motívmi. Tvarovo je to, povedané s recenzentom, „príbeh v príbehu, intertextualita, ľahký intelektuálny humor, okazionalizmy“ (Naščák 2019, č. 1, s. 66).

Ako knižný artefakt možno označiť aj autorskú knihu Nikolaj Aronovej ***Posledný dar zvuku*** s ilustráciami autorky (Verbarium). Obrazový naratív je reakciou na pretlak zvukového smogu v tomto svete. Autorka rozvíja príbeh o personifikovanom Zvuku, ktorý stvoril zvukový svet, o Hluku, ktorý mu prišiel na pomoc, ale napokon Zvuk porazil a rozrástol sa úmerne k veľkosti materiálneho sveta, ktorý si ľudia vytvorili. V hlučnosti sveta ľudia zabudli načúvať jemným zvukom prírody a prirodzenosti, a tie sa tak uchovali už len v zastrešených oblastiach hôr, dolín a lesov. Tam Zvuk dospel k poznaniu, že ľuďom chýba Ticho – a potom sa uložil na odpočinok, kde „trpezlivo čaká, kým si ľudia prídu po jeho vzácny posledný dar“ (s. 40). Ako metafora hlučnosti a povrchnosti nášho života, necitlivosti ľudí voči tomu, čo je hodnotné a prirodzené, je príbeh pomerne pria-

močiary, čo sa ukázalo najmä v didaktizujúcom závere (pozri aj Dziak 2018, č. 2, s. 66-67).

Zošit Petry Štefankovej (námet a ilustrácie) a Márie Štefánkovej (text) ***Čmáranica a Machuľa*** (Slovart) svedčí o tom, že vcelku zaujímavým artefaktom sa môže stať aj paperbacková kniha s omaľovačkovými prvkami. Interaktívna publikácia, ktorá posluží aj ako maľovanka (vymaľovať možno ľavú stranu) a v ktorej sa záujem dieťaťa komunikovať a maľovať stimuluje aj pomocou štruktúrneho čitateľa, simuluje živú náráciu a je i hrou s predstavami: protagonistky, Čmáranica a Machuľa, sa narodili na stenách jedného mosta nad jednou riekou v jednom meste a majú podobu dvoch dievčatiek (symbolicky – jedna v šatách počmáraných, druhá v šatách ako machuľa). A keďže ich nikto na stene nechce strpieť, vyberú sa hľadať miesto, kam by mohli patriť. To je signál na hru s predstavivosťou, čím sa netextovo upozorňuje aj na to, že čmáranie a machule nepatria do školského zošita alebo na tabuľu. Miesto svojej existencie nájdú na maliarskom plátne a vtipným vyústením je nečakaný úspech, ktorý umelcovi priniesú. Svižný, latentne inštruktívny text vychádza v ústrety výtvarnej apetencii dieťaťa.

Pre najmenších môže byť príťažlivým stretnutie s obrazovým naratívom ***Namiko na hubách*** (Perfekt). Autorka Nana Furiya je Japonka žijúca na Slovensku; vo svojej autorskej knihe (pred niekoľkými rokmi vyšla v japončine) rozpráva o zážitku malej Namiko počas výpravy za hubami s dedkom a starším bratrancom. Namiko s detským nadšením objavuje rozličné huby a dedko ich pomenúva a lapidárne objasňuje ich význam. Muchotrávky však dievčatko svojím pôvabom tak zaujmu, že stratí

pojmem o čase a priestore, roztancuje sa a zabľúdi. Toto očarenie a naháňačka s tým spojená je výrazom prirodzenej detskej hravosti, fantázie, ktorou si oživuje svet neživých entít, ale je aj metaforou nebezpečenstva, aké podaktoré huby v sebe skrývajú. Ako podotýka recenzentka (Balogová 2019, č. 1), kombinácia zbierania húb a tanca v rytme piesne so slovami pripomínajúcimi japončinu („čakanča – čančan, čakanča – čančan, čančaka – čančaka, jappó – jappó“, s. 13) nenápadne spája do pôvabného slovesno-výtvarného celku prvky slovenskej a japonskej kultúry. Príbeh sa pravdaže končí šťastne – stretnutím všetkých postáv a napokon aj chutnou hubovou polievkou starej mamy.

V tomto kontexte spomeňme ešte tretí diel bohato ilustrovanej série o nevidiacej Mimi a jej kamarátke Líze, tentoraz v kolektívnom autorstve Kataríny Molákovskej, Kataríny Kerekesovej, Ivany Šebestovej a Anny Vášovej ***Mimi a Líza. Záhada vianočného svetla*** (il. Ivana Šebestová, Boris Šima, Katarína Kerekesová, Slovart) – opäť podľa animovaného rovnomenného filmu. V centre príbehu sú Vianoce, očakávanie svetla (v jeho priamom aj symbolickom význame) a vianočných vôní. Kým sa tak však stane, musí sa udiat dobrodružná výprava dievčat s miniatúrnou postavičkou Svetielkom do minulosti, aby objavili tajomstvo osamelého človeka a jeho nevrlosti a pomohli mu, ostrakizovanému od detstva, zbaviť sa samoty a zapojiť sa medzi ostatných. Dievčatá spolu so Svetielkom tým zároveň „odklajú“ obytný dom, v ktorom nikdy nebolo možné zažiť vianočné svetlá, teda ani naozaj do hĺbky precítiť vzájomnú lásku. Príbeh je tentoraz už nielen o konfrontácii vnímania sveta vidiacim a nevidiacim človekom, ale

aj o ťažobe ľudskej osamelosti a jej dôsledkoch. Svetlo v tomto kontexte figuruje ako metafora. Vo vzťahu k obraznosti príbehu možno však súhlasiť s recenzentkou Máriou Halaškovou (2019, č. 1, s. 70), že v porovnaní s predchádzajúcimi dvoma dielmi sa síce nestraťil princíp synestézy obrazov, ale chýbajú vtipné a ironické prvky výpovede (čo skutočne môže súvisieť s tým, že v autorskom kolektíve tentoraz absentuje A. Salmela).

TRADÍCIA VERZUS MODERNOSŤ V AUTORSKEJ ROZPRÁVKE

O tom, že umelecká kvalita sa môže celkom dobre spojiť aj s tradičnejším rozprávkovým príbehom, svedčí rozprávka skúsenej Pauly Sabolovej Jelínkovej ***Čertík Trapko*** (il. Drahomír Trstán, Albatros). Príbeh o čertíkovi, ktorého pošle čertova mater z pekla na zem, aby sa vyučil u vychýrenej gazdinej a vrátil sa do pekla len s výučným listom, je vtipná, láskavá a múdra paródia jednak hlúpeho čerta (známeho z ľudových rozprávok), jednak pôvabu detskej naivity, ktorú má čertík vo vienu (ako príklad uveďme hoci jeho špekulovanie v prepĺnenom autobuse, prečo nemusí uvoľniť miesto starene). Sila lásky a sila vody (ktorej sa čertík celý čas vyhýbal, až kým nebolo treba zachraňovať dievčinu, ktorá mu padla do oka) napokon z neho spravia človeka, chlapca, o ktorého sa dobromyseľná a tolerantná gazdiná rada bude starať. Ide o tradičný typ autorskej rozprávky v dobrom zmysle slova: vyznačuje sa kultivovaným a vtipným jazykom, v ktorom sa funkčne a esteticky primerane využívajú ľudové úslovia a zvraty (napr. už spojenie „čertova mater“ v sujete je toho dôkazom), autorka využíva esteticky adekvátne alú-

zie ľudovej rozprávky, postavám dáva primeranú dávku úsmevnosti a epizódam zasa akčnosti.

Potreba funkčnej rodiny v detskom veku sa v minulom roku stala aktuálnou témou nielen v príbehoch zo života detí, ale aj v početných rozprávkových spracovaniach (mimochodom, i v rozprávke P. Sabolovej), a to rovnako u skúsených autorov, ako aj u debutantov, akou je Zuzana Líšková. V príbehu ***Ako sa Ela naučila vidieť neviditeľné*** (il. Simona Balážová Dudášová, Trio Publishing) pracuje s konvenčným motívom škriatkov, dotýka sa však páličivých problémov detí v rodine, ako je napr. absencia fyzickej blízkosti najbliž-

ších (v tomto prípade mama je v zahraničí, otec rodinu opustil a kamarátka sa práve odsťahovala), nedostatok komunikácie a pocit osamelosti. To všetko si desaťročná protagonistka kompenzuje fantáziou, vďaka ktorej vyvolá k životu škriatkov v komore a uspokojí si tak potrebu mať niekoho, s kým si môžu byť navzájom nápomocní. Pomerne sprofanovaný motív škriatkov a určitá miera schematickosti sujetu sú prepojené s indíciami súčasnej doby, ktorými sú najmä informačno-komunikačné technológie, závislosť súčasných detí od nich a narážky na ekologickú situáciu.

Škriatkovia, trpaslíci, víly, resp. iné

VLADIMÍR KRÁL / D. Hevier: *Vtáčia legenda*

rozprávkové bytosti ovládli v posledných rokoch pôvodnú autorskú rozpravku a vo väčšine prípadov prispeli k jej hodnotovej nivelizácii. Platí to aj o prvotine Stanislava Repaského **Natálkine dobrodružstvá** (il. Peter Uchnár, Albatros). Táto fantasy pre deti ponúka päť príbehov spojených postavou svojrázneho dievčatka s bohato rozvinutou fantáziou, vďaka ktorej sa v prvom príbehu za pomerne povážlivých okolností v železničnom tuneli stretne s miniatúrnou bytôstkou. Vďaka vlastnej neodbytnosti sa napokon dostáva do tajomnej ríše škriatkov. Tajomstvo, ktoré má Natálka rozlúštiť, aby kedykoľvek mohla do tejto ríše vstúpiť, zostáva pred čitateľom iba zdanlivo neodkryté; indície toho, že zrejme ide o schopnosť fantazírovať, sú celkom očividné. V ďalších príbehoch sa čitateľ stretáva so zápasom dobra a zla, s obrazom necitlivosti človeka k prírode, s premenou myši na človeka, tie (najmä dva posledné) sú však umelecky o poznanie slabšie. Debuty obidvoch spomínaných autorov môžeme hodnotiť len ako sivý a neobjavný priemer.

S vtipnou hrou s jazykom sa téma škriatkov spojila v knihe Gabriely Futovej a Kataríny Škorupovej **Hups, Rups a Šups** (il. Katarína Ilkovičová, Slovart). Text je postavený na hre s významom slova, k akej dochádza pri výmene alebo vynechaní písmena, pri prešmyčkách a pri písmenkových hádankách. Tieto úkony majú v kompetencii traja tlačiarenské škriatkovia. Postupne sa objavujú v živote prváčky Amálky a komplikujú jej život. Okrem toho, že každý z nich inakším spôsobom „upratuje“ v textoch, sú postavičky aj vtipne individualizované. V ich koncipovaní je veľa detského (napr. maškrtnosť, miera detskej naivity, pôžitok z hry, ale aj dobromyseľnosť). Pro-

stredníctvom Amálky sa deťom celkom nenápadne predkladá model svedomitej žiačky nie ako suchopárneho vzoru, ale ako uveriteľnej detskej bytosti. Dobro, hravosť a vtip sú devízy tohto zábavného príbehu, ktorý saturuje a zároveň stimuluje detskú túžbu pohrávať sa so slovami.

So škriatkami v pozícii hrdinov romanticko-dobrodružného príbehu sa stretáme v próze Romana Brata **Stratený kráľ. Rozprávka o škriatkoch a ľuďoch** (il. Filip Horník, Ikar); jej súčasťou je hra s tvorbou sujetu a s rozprávkovými motívami, ale nie takého sofistikovaného typu ako v prípade vyššie spomínaného Heviera. Dianie sa rozvíja v troch naratívnych líniách (odlišných farbou písma). Jednu z nich, rámec rozprávania, tvorí rozhovor babky Snežienky pochádzajúcej z ríše škriatkov a jej vnuka. Druhú tematickú líniu tvorí babkin príbeh o tom, ako sa dostala medzi ľudí, ktorého jadro tvorí tradičný konflikt dobra a zla. Napokon do toho vstúpi ešte babkina tvorba inej (metafiktívnej) alternatívy rozvíjania konfliktu. Podstatou sujetu v oboch týchto líniách je tradičný zápas zla a bezohľadnej túžby po moci s dobrom a láskavosťou, pričom sa explicitne deklaruje (a aj do textovej štruktúry zapracúva) ambícia viesť detského čitateľa k čítaniu s porozumením; tento zámer sa realizuje prostredníctvom úloh, ktoré rieši chlapčenská postava a do riešenia ktorých autor pobáda aj čitateľa. Úlohy-otázky sú však takmer výlučne zamerané na prvú úroveň porozumenia (reprodukovanie informácií v texte priamo vyjadrených), čo je málo. Čítanie umeleckej literatúry s porozumením je schopnosť vnímať netextové aspekty (zatekt, nadtekt, podtekt) literárnej výpovede a nie odpovedať na v podstate triviálne otázky. Aby to bo-

lo možné, umelecká literárna výpoveď nemôže byť prvoplánová, čo sa v prípade R. Brata nenaplnilo. Zámer teda zostal len zaklínacou formulou, ktorou sa dnes (keď deti majú ťažkosti s porozumením zmyslu textu) dá propagovať povedzme aj triviálny rozprávkový príbeh. S čítaním s porozumením tu súvisí azda len to, že autor približne od polovice príbehu knihy rozvíja dve alternatívy riešenia сюжетového konfliktu, čo si žiada pozornejšiu recepciu. Skúsenému autorovi, akým R. Brat nesporne je, možno vytknúť formu dialógov babky a vnuka, ktorými sa dej prerušuje: princíp ja-s-tebou-rozprávania pri tvorbe príbehu je podobný ako u D. Heviera, ale tu je stereotypný, konvenčný a v podstate nefunkčný.

Autorské rozprávky (napr. aj Bratova) majú často dávku dobrodružnosti a akčnosti. Na týchto príznakoch je postavená detská detektívka Diany Mašlejovej **Kráľovskí agenti. Betka a Cyril vyšetrujú** (il. Ďuro Balog, Albatros). Ide o pokračovanie pomerne jednoduchšej rozprávko-dobrodružnej série. Po Paríži v prvom príbehu (Tajný cirkus, 2015) sa dej tentoraz odohráva v Londýne. Sujetový konflikt sa odvinie od celosvetového ohrozenia ľudstva prostredníctvom sociálnych sietí, na ktorých sa hromadí príliš veľa zla. Imaginárna postava Drumnad-rochit reprezentuje typ zloducha, ktorý má radosť zo zla a ktorý si zotročil drobné, rovnako imaginárne bytosti žijúce v počítačoch (bzučivky). Donútil ich vyrábať na internete zo zloby hmotu, z ktorej vyrastajú medzi jednotlivými krajinami nepreniknuteľné bariéry v podobe múrov. Dve deti, ktoré sa v inkriminovanom čase ocitnú na dovolenke s rodičmi v Londýne, s pomocou veveričiek (teda agentov kráľovnej Anglicka) zvrátia celosvetovú katastro-

fu a zloducha pomôžu zlikvidovať. Nenáročný, až triviálny typ čítania si zasluži pozornosť najmä vďaka tomu, že prostredníctvom fantazijných bytostí a detektívneho motívu konkretizuje nebezpečenstvo dehumanizácie súvisiace so sociálnymi sieťami.

S miniatúrnymi postavami zo sveta absurdity sa stretneme aj v sérii Branislava Jobusa o muflónovi Ancijášovi. Tentoraz je to príbeh **Muflón Ancijáš a mimozemšťan** (il. Igor Derevenec, Slovart), v ktorom sa Ancijáš dostane zásluhou svojho zmyslu pre zodpovednosť do vesmíru a spriatelí sa s vesmírnou bunkou. V súvislosti s Jobusovou knihou len zopakujeme, čo sa povedalo už viackrát: aj v tejto časti série ide o adjustačne výpravnú knihu, ktorá môže byť zaujímavá po ilustračnej stránke. Z hľadiska textu však len napĺňa schému, ktorú si autor vytvoril, a tak sa jeho tvorivosť končí pri vymýšľaní nových samoučelných absurdít do vnútra schémy. Knihy tohto typu naplňujú to, čo Hevierova *Vtáčia legenda* popiera ako vec nezlučiteľnú s umeleckou tvorivosťou.

ANIMÁLNY SVET AKO MÉDIUM VÝPOVEDE O ĽUDSKOM SVETE

Svet živých bytostí je pre deti prirodzene príťažlivý, a tak sa aj bežne využíva v autorských rozprávkach pre najmenších i pre väčších čitateľov. V roku 2018 sa mimoriadnej obľube tešil motív veľrýb a morského sveta. V podobe obrazového naratívu ho nájdeme spracovaný u Andrey Gregušovej a Nastie Sleptsovej **Gréta** (Egreš) a aj u Adriána Macha **Gerda. Príbeh veľrby** (Albatros). A. Gregušová nezaprela príklon k inštruktívnej tvorbe pre deti z ostatných rokov a netají sa ani tým, že ju inšpirovala aktivistka v oblasti ochrany prírody Zuzana Mitošinko-

vá. Príbeh chcel byť metaforou o ľudskej bezohľadnosti voči životnému prostrediu. V tom zmysle je Gréta najprv predstavená ako speváčka hviezda, napokon sa ukáže, že v dôsledku znečistenia mora stratila hlas. Prenos príznakov zo šoubiznisu (prejavy popularity, priebeh koncertu) do podmorského sveta je (trochu banálnym) zdrojom vtipu a hravosti. Synergiu ľudského a animálneho vidno na celej ploche príbehu, napr. aj v momente dramatického zauzlenia deja (náhla strata hlasu), keď Gréta hľadá útechu a pomoc u prababičky. Autorka sa potom sústredí na odkrývanie dôsledkov ľudskej ľahostajnosti voči životnému prostrediu. Inštruktívnosť je v príbehu prekrytá estetickým fenoménom, ale zostáva ako koncepcietvorný činiteľ dobre čitateľná. „Dôvetky“ v podobe *Malého atlasu veľrýb* či dvojstránky *Ako môžeš pomôcť Gréte a ostatným zvieratkám v mori?* explicitne potvrdzujú, že naratív spadá do sféry úžitkových kníh; a to je jeho šťastie. Ak by sme publikáciu totiž posudzovali kritériami prísne umeleckej literatúry, hodnotenie by muselo byť oveľa neprijemnejšie. Tematicky podobný obrazový naratív A. Macha na titulnom liste ani nezverejňuje meno autora textu Petra Kavického. Mimovoľne tak deklaruje (estetickú a umeleckú) dominantnosť ilustrácie a to, že text je (aj hodnotovo) druhoradý. Triviálne a s prvkami sentimentalizujúcej romantiky spracovaný rozprávkový príbeh o potrebe domova a priateľov sa – podobne ako príbeh Gregušovej – tešil záujmu verejnosti nepomerne väčšiemu, než by to zodpovedalo kvalite. Ako konštatoval recenzent: „priemerné knihy s nadpriemernými ilustráciami /.../ sa vďaka internetovej pseudokritike stali knižnými hitmi“ (Dziak 2019, č. 1, s. 35).

Rybiu tému spracovala aj Mariana Čaučíková v próze *Plávaj, Lydka! Ako rybka Lydka hľadala náručie* (il. autorka, Focusart). V tomto prípade je téma nositeľom výpovede o inakosti a o potrebe blízkeho človeka. Táto potreba je vyjadrená ako „hlas“ (teda túžba) po „náručí“ (t. j. láske). Na postave rybky, ktorá sa narodila ďaleko od svojho prirodzeného prostredia (jaskyňa), a je teda odlišná od ostatných, medzi ktorými sa nachádza (rybník), autorka prezentovala celú škálu situácií a pocitov, aké môžu mať deti bez rodičov. Hľadanie „náručia“, ozývajúci sa „hlas“, ktorému rybka spočiatku celkom nerozumie, je v podstate personifikovaný obraz túžby dieťaťa po domove a láske. Ozýva sa v situáciách, keď je pocit osamotenosti zvlášť silný a znepokojujúci, alebo keď je postava pozorovateľom toho, čo znamená nebyť sám. Citlivo je vysvetlená skutočnosť, prečo sa niekto narodí (ocitne hneď po narodení) mimo rodiny – s odkazom na hodnotu života, teda na to, že sa dá aj vôbec nenarodiť. Iná závažná skutočnosť, ktorá sa prostredníctvom animálneho hrdinu tlmočí, je pocit, aký má bytosť, ak si ju niekto vezme za svoju a potom vráti späť. Čaučíková podáva veci darovania života, fyzickej či sociálnej inakosti, zodpovednosti za slabších a hodnoty rodiny prostredníctvom animálneho sveta čitateľne, bez nadmernej emocionality a eticky korektne.

Debutový obrazový naratív Miroslavy Grajciarovej a Radoslava Repického *Slony kapitána MiGranta* (o. z. Dva v jednom) je pomerne priamočiarou výpoveďou o migrácii, ktorú nedokázala prekryť ani voľba animálnych postáv (traja súrodenci-slony) a narážka na román J. Verna *Deti kapitána Granta* v titule príbehu (príbuzenstvo me-

dzi oboma príbehmi vytvára však len motív morského putovania). Venovanie („Benjamínovi a všetkým deťom, ktoré ako on musia žiť ďaleko od miesta, kde sa narodili“) avizuje celú škálu momentov súvisiacich s migráciou: dlhú strastiplnú cestu, únavu, zlodejov, ktorí okrádajú putujúcich, úzkosť a túžbu po blízkych, špinu a hlad, výkupné prevádzacom, nebezpečenstvám plavby, predstavy o „zasľúbenej zemi“ a sklamanie z internovania v utečenecských táboroch, odmietavý postoj domáceho obyvateľstva, stretnutie dvoch odlišných jazykov a kultúr, aj nevyhnutnosť akceptovať podmienky bytia v novom domove. Je to teda obsahovo komplexný obraz vonkajšej migrácie, pričom postavy slonov sú čitateľnými maskami ľudského sveta. Explicitne sú pomenované životné situácie postáv (vzdialenosť od domova a rodiny), ale ich životný problém (úzkosť, pocity stratenosti a bezradnosti) je slabozvnný. Narácia má referujúcu formu a putovanie migrantov má popisno-dobrodružný charakter, chýba mu intenzívnejší psychologicko-emočný rozmer.

Aspoň na okraj poznamenajme, že problematiku migrantov sa pokúsila stvárniť aj dvojica autoriek, Katarína Marinová a Katarína Fajnorová, v čierno-bielom komikse *Uletenci. Komiksové príbehy utečencov* (nakreslila ho Daniela Krajčová, Liga za ľudské práva). Päť samostatných príbehov mladých ľudí pochádzajúcich zo Sýrie, Afganistanu, Somálska, Etiópie a Iraku, ktorí sa usilujú vytvárať si domov na Slovensku, sa sústreďuje nie na traumatické zážitky spojené s migráciou, ale skôr na konfrontáciu spomienok na pôvodný domov so skúsenosťami z pobytu na Slovensku. Príbehy však majú deskriptívny charakter a pôsobia veľmi

staticky, takmer úplne im chýba zážitkový rozmer. Do popredia príliš vystupuje informačno-persuázívna funkcia.

NAHLIADNUTIE DO INŠTRUKTÍVNEJ TVORBY

Viaceré z vyššie spomenutých kníh pre deti by bolo možné zaradiť do kategórie „inštruktívnych“, teda „návodových“ publikácií, t. j. takých, ktoré čitateľom ponúkajú viac alebo menej explicitný návod na to, čo a ako treba alebo netreba robiť, správať sa, vytvoriť. Jednou z takýchto ambícií je úsilie prostredníctvom príbehu vrátiť deťom chuť čítať a formovať v nich kompetenciu rozumieť literárnemu textu. Kritikejšie sme sa k tejto ambícii vyjadrili vyššie, v súvislosti s knihou R. Brata, A. Gregušovej, ale aj s komiksom. Inštruktívnosť smerom k podnecovaniu čitateľskej apetencie detí je tematizovaná aj v rozprávke Zuzany Csontosovej *Majstrík a Krasomilka* (il. Jana Nachlingerová, Albatros). Skúsená autorka rada prepája zábavnosť s poznávaním a v tomto smere sa nezaprela ani v rozprávke o dvoch trpaslíkoch, ktorí sa zrodili a žijú vďaka detskej fantázii a kreativite. Jej rozprávanie smeruje k presvedčaniu detských čitateľov o tom, že je zábavné a veselé vymýšľať si, a o tom, že svoju fantáziu môžeme využiť na recyklovanie starých a nepotrebných materiálov, alebo že najzaujímavejšou hrou a kontaktom s kamarátmi je tvorivá aktivita a pohyb. Reaguje tak na dnešný pomýlený životný štýl (aj) detí: permanentné vysedávanie pri monitoroch, resp. s mobilmi v ruke. Tento svet a jeho pomýlenosť sa neutralizuje v obraze dvoch čínorodých trpaslíkov: Majstrík dokáže zmajstrovať všetko možné a Krasomilka vytvára krásne veci z nepotrebného odpadu. Návod na čítanie a kreatívne

práce je explicitne formulovaný v príbehu. Proti tomu nemožno nič namietat'. Je však škoda, že autorka nenašla lepší spôsob, ako do príbehu organicky zapracovať návod Ako napísať knihu a ako vytvoriť Scrapbook – knižku s príbehom. Recept na Krasomilkin tvarohový koláč s jahodami je ako časť textu v knihe neústrojná.

Neskutočno slúži aj v knihe **Adely Režnej Cukrové topánky** (il. autorka, Zum production) ako nosič inštrukcie: jeho úlohou je viesť deti k striedmosti v konzumácii sladkostí a k uprednostňovaniu zdravých potravinových ingrediencií. Do spolužitia dedka a jeho zvedavého vnuka Cyrila vstúpi rozprávkovosť zásluhou zázračných (Cukrových) topánok, ktoré podľa dedkovho rozprávania vládnu na povale, a preto má Cyril zákaz vkročiť tam. Pravdaže, tak ako v každej rozprávke, aj v tejto je zákaz nato, aby sa porušil. Následky jeho prestúpenia sú nepríjemné: keď si Cyril Cukrové topánky obuje, všetko v dome sa zmení na sladkosti a Cyrila pochyť neovládateľná chuť konzumovať ich. Následky, ktoré to má pre jeho postavu, sa stratia až v procese upratovania. Cyril topánky opäť ukryje na povale a na záver upečie dedkovi zdravú tortu. Pri jej konzumácii mu dedko prezradí, ako aj on kedysi podľahol lákaniu Cukrových topánok s rovnakými následkami. Próza je priehľadnou a didaktizujúcou metaforou-výstrahou pred nekontrolovanou maškrtnosťou.

„Rozvoj prírodovednej gramotnosti“ ako svoju ambíciu deklaruje kniha Jozefa Hvoreckého **Meňavce: Veľký tresk. Sprievodca galaxiou medzi fyzikou a slovenčinou** (il. Matúš Vizár, Dr. Jozef Raabe Slovensko, s. r. o.). Autor sa v tom kontexte sústredil na rozvoj kritického myslenia spojením hravých výmyslov, zábavy, mystifikácie s vecnými

poznatkami napr. o tom, prečo sa Zem nerozpadne, či sú hviezdy ďaleko alebo blízko, ako vyzerá atóm, či na nás nespadne Mesiak, prečo ľudia majú štrnásť miliárd rokov, čo spája gramatiku s vesmírom a pod. Je to publikácia umelecko-náučného typu s ambíciou inšpirovať detskú chuť pátrať, rozhodovať sa medzi alternatívami a pod. Azda by však nebola uškodila prísnejšia selekcia informácií a mystifikácií.

HISTÓRIA A PRÍRODA VO FAKTOGRAFII A FIKCII

Rok 2018 priniesol zaujímavú faktografickú publikáciu aj pre tých mladých čitateľov, ktorí sa zaujímajú o antickú kultúru. Marta Hlušíková spracovala v knihe **Starovek pod lupou. Malá encyklopédia pre deti a ich zvedavých rodičov** (il. Juraj Martiška, Perfekt) svet antiky vtipným naratívny spôsobom, pričom publikáciu koncipovala v zmysle konvenčnej encyklopédie ako postupnosť abecedne usporiadaných hesiel. Tie však majú veľmi ďaleko od predstavy suchopárnych encyklopedických výkladov. V krátkom predhovore autorka pozvala čitateľa „nazrieť do sveta dávneho a zároveň blízkeho tomu dnešnému“. Pozvanie potom dôkladne naplnila: svet antiky predstavila ako jeden z koreňov európskej (teda aj našej) kultúry. Túto blízkosť a súvislosť potvrdzuje v jednotlivých heslách odkazom na to, čo dnes považujeme za samozrejmu súčasť našej civilizácie, a pritom to korenie ešte v antike. Upozorňovaniu na súvislosti medzi dneškom a dobou pred niekoľkými tisícročiami a sprostredkúvaniu obdivuhodného objemu faktického poznania nechýba vtip a zmysel pre akurátnu mieru humoru. Štruktúrny autor a štruktúrny čitateľ spolu komunikujú vo veľkej pohode, a tá sa prenáša aj na

recipienta. Listujúc v tejto encyklopédii sa možno s úsmevom príjemne vzdelávať.

História je predmetom záujmu aj Denisy Gaálovej. Jej ***Stručné dejiny Slovenska pre mladých čitateľov*** (Slovart) ponúkajú prehľad histórie nášho územia od osídlenia v praveku až po súčasnosť. Oceniť treba zrozumiteľnosť výkladu, ktorý dokáže mladým sprostredkovať poznanie aj našich dejín v druhej polovici 20. a v 21. storočí, v čom majú súčasní tínedžeri (rovnako však aj vysokoškolační) zväčša vážne medzery.

Príroda ako predmet záujmu faktualnej literatúry je stabilnou súčasťou tvorby pre mladých čitateľov. Živé, vzrušujúce príbehy zo sveta zvierat i rastlín, na aké sme si pri tomto autorovi zvykli, ponúkol Miroslav Saniga v knihe ***O prírode veselo i vážne*** (il. Juraj Martiška, Perfekt). Autor, zasvätený znalec a milovník prírody, sprevádza mladého čitateľa prírodou vo všetkých ročných obdobiach od januára do decembra. Veselé príbehy, pránostiky, rekordy, kalendárium a zaujímavosti z ríše zvierat, vtákov, motýľov i stromov majú ambíciu priviesť čitateľa k tomu, aby prírodu viac spoznal a chránil ju. Text sprevádzajú fotografie autora a vtipné ilustrácie výtvarníka Juraja Martišku.

Knihu Ľubice Schmarcovej ***Na kraji lesa*** (il. Ilona Polanski, Egres) uvedieme len ako ukážku nesúrodého spojenia triviálnych, nenápaditých animovaných rozprávok s vecným poznaním (miestami nekorektným – napr. nevädze na horskej lúke). Tu sú v rozprávke i vo vecnom texte tematizované sysel, korytnačka, hlucháň, náučným spôsobom ešte les, životné prostredie. Kniha neplní korektne ani estetickú, ani

poznávaciu funkciu. Ako sa hovorí: Ani ryba, ani rak – ale brak.

ROMANTICKO- -SENTIMENTÁLNA TVORBA

Vonkoncom nie je taká ojedinelá, ako by sme azda očakávali, a to ani v autorskej rozprávke. Jeden príklad za všetky – kniha Zuzany Kuglerovej ***Vianočné rozprávky, povesti a balady*** (il. Milan Hric, GEORG). V textoch inšpirovaných vianočnou atmosférou cítiť snahu priblížiť sa Andersenovi: v dikcii podania, sociálnom cítení, v zdôrazňovaní hodnoty lásky, obetavosti a pomoci, v tendencii k symbolickému vyzneniu príbehov, ba viaceré motívy sú priamym odkazom na tohto rozprávkara (napr. príbeh Snehovlásky). Rovnako sú tu alúzie na kresťanské motívy, ale aj stopy lacných romantických sujetov. Sociálne cítenie, dobro i obetavosť sú predstavené okázalo, melancholická, baladická náladovosť, ktorá by mala vytvárať lyrickú atmosféru, balansuje na hrane sentimentality a azda aj gýča.

Próza Zuzany Guričanovej ***Atlantis*** (Trio Publishing) je zasa pokusom o historicko-dobrodružný román. Fikcia o zániku Atlantídy je romanticko-dobrodružným rozprávaním so všetkým, čo patrí k populárnej literatúre: s vášňami lásky aj nenávisťou, dobrou i zlom. Zaujímavý (zaiste nie objavný) je román z naratívneho hľadiska vďaka striedavej fokusácii diania.

Napokon čistým amaterizmom (a to aj po dizajnovo-adjustačnej stránke) je kniha Zuzany Koreňovej Almáši ***Ela a jej kľúčik k zázraku (Tvoríš sny aj skutočnosť)*** (SueArt design), ktorú v tomto kontexte spomíname ako pars pro toto didaktizujúcej a moralizujúcej brakovej tvorby so sklonom k sentimentalite a nevkusy.

ZÁVER

Tvorba 2018 pre deti a mladých svedčí o skutočnosti, že autori si uvedomujú význam čítania pre mladých a porozumenia čítanému textu, a radi by prispeli k cizelovaniu tejto kompetencie. Cesta k tomu však nevedie cez explicitné formulovanie otázok a úloh (to treba prenechať pedagógom), ale cez tvorbu takého príbehu, ktorý disponuje významovou vertikálnou vyžadujúcou si vzrušujúce objavovanie a dešifrovanie zmyslu. K takejto méte sa ako rozprávkár najviac priblížil D. Hevier. Rozprávka sa tak celkom nenápadne dokáže vyjadriť aj k mnohým problémom sveta dospelých (napr. k ignorancii mocných a vplyvných voči obyčajnému svetu, k potrebe občianskej aktivity na to, aby sa zlo v spoločnosti eliminovalo, a pod.).

Dlhodobý je charakteristickým znakom súčasnej rozprávkovej tvorby záľuba v iných miniatúrnych bytostiach. Táto téma je však ako synekdocha sveta detskej fantázie už značne sprofanovaná a len zriedkavo prináša viac ako trivialitu.

V súlade s tým, ako sa zhoršuje životné prostredie, v ktorom žijeme, rastie návodová, inštruktívna literárna tvorba, posilňujúca didaktizujúcu líniu literatúry pre deti a mládež. Tolerovanie priamočiareho didaktizmu, moralizovania a umeleckej triviálnosti až gýča dnes narastá úmerne s aktivitou sociálnych sietí a rozličných internetových stránok uverejňujúcich nadšené

komentáre ľudí, ktorým stačí prvoplánová významovosť textu a ktorí si emocionálnosť textu zamieňajú so sentimentálnou ľúbivosťou – so „slzou dojatia“ M. Kunderu (2015, s. 268).

Poznámka: Text je čiastkovým výstupom z riešenia grantového projektu VEGA 1/0095/18 *Umelecká hodnota, trivialita, brak a gýč v literárnej, výtvarnej a hudobnej tvorbe pre deti a mládež*.

Literatúra

- Balogová, S., 2019. Nana Furiya: Namiko na hubách. In: Bibiana, revue o umení pre deti a mládež. XXVI, č. 1, s. 65-66.
- Dziak, D., 2019. Z priemerných rozprávok knižné hity alebo Súčasná pseudokritika detskej literatúry. In: Bibiana, revue o umení pre deti a mládež. XXVI, č. 1, s. 34-36.
- Dziak, D., 2019. Nikola Aronová: Posledný dar zvuku. In: Bibiana, revue o umení pre deti a mládež. XXVI, č. 2, s. 66-67.
- Halašková, M., 2019. Katarína Kerekesová, Katarína Moláková: Mimi a Líza – Záhada vianočného svetla. In: Bibiana, revue o umení pre deti a mládež. XXVI, č. 1, s. 69-70.
- Kundera, M., 2015. Nesnesiteľná ľahkosť bytí. 3. vyd. Brno: Atlantis.
- Naščák, P., 2019. Daniel Hevier: Vtáčia legenda. In: Bibiana, revue o umení pre deti a mládež. XXVI, č. 1, s. 66-67.

adela mitrová

Tendencia k autenticite v súčasnej pôvodnej rozhlasovej dráme pre deti a mládež

(Výberová
bilancia roku
2018)

Slovenský rozhlas je stabilným tvorcom pôvodných mediálnych dramatických diel pre deti a mládež už od počiatkov svojej existencie. Rok 2018 patril v kontexte produkcie minulých štyroch rokov ku kvantitatívne bohatším. Z dramaturgie Z. Kolmosovej a B. Panákovej vzišlo za minulý rok celkovo 12 nových dramatických diel pre deti a mládež. Žánrovo šlo o šesť rozhlasových rozprávkových hier (štyri pôvodné a dve dramatizácie na motívy) a rovnako šesť rozhlasových hier pre deti a mládež (tri pôvodné a tri dramatizácie na motívy). V nasledujúcej časti ponúkneme prehľad najnovších rozhlasových drám pre deti a mládež a zameriame sa interpretačne len na niekoľko vybraných umeleckých diel.

1.

ROZHLASOVÉ ROZPRÁVKOVÉ HRY

Slovenský rozhlas v roku 2018 vytvoril a premiéroval štyri pôvodné rozprávkové hry. **Adriana Mušáková** je autorkou humorne ladenej rozprávkovej hry **Predaný sen** (dramaturgia Z. Kolmosová, réžia L. Kerata, zvuk P. Pišteck, hudobná dramaturgia K. Bielčíková), ktorá imituje a sčasti paroduje motívy orientálnych ľudových rozprávok. Protagonistom je prostý muž, ktorého pre jeho naivitu a dôverčivosť ľudia využívajú, ale napokon sa dočká šťastia. Hoci spočiatku je všetkým na smiech, pretože sa ožení s holubicou, tá sa však premení na krásnu a múdru ženu.

Marek Kupčo je autorom rozprávkovej povesti **Biela skala** (dramaturgia Z. Kolmosová, réžia J. Strnisková, zvuk S. Kaclík, hudobná dramaturgia Ľ. Hodulíková). Žánrovo osciluje medzi rozprávkovou hrou a fantasy žánrom a patrí do série rozhlasových hier s tematikou staroslovienskych legiend.

V kontexte iných rozhlasových povestí, ktoré Slovenský rozhlas v spolupráci s autorom pripravil do vysielania, je Kupčova najnovšia rozprávková povesť kvalitatívne zatiaľ na najvyššej úrovni. Na rozdiel od jeho predchádzajúcich rozhlasových hier sú postavy i príbeh v Bielej skale kreované presvedčivejšie. Napriek pátosu, ktorý do istej miery k uvedenému žánru patrí, všetky postavy a najmä protagonisti Slaveňa a Slavoboj, žijúci v spojení s prírodou a vďaka tomu schopní chápať jej znamenia, majú presvedčivú motiváciu konania. Rovnako i kreovanie deja je vierohodnejšie (vpád kočovných kmeňov, ktoré plienili osady starých Slovanov) a vyznačuje sa vnútorným napätím a vyváženou kompozíciou.

Košické rozhlasové štúdio pripravilo do vysielania v roku 2018 pôvodnú rozprávkovú hru s pesničkami **Tomáša Repčiaka Rozprávkový raj** (dramaturgia a réžia H. Kolbašská-Rodová, zvuk P. Krajčovič, G. Nikházy, hudobná dramaturgia M. Rendoš), ktorú možno charakterizovať ako experimentálne oživovanie tradícií. Súčasný návrat k folklóru, ktorý za posledné dva roky badať v programe RTVS, našiel svoj pendant aj v rozhlasovej dramatickej tvorbe pre deti. Piesne (ktoré interpretujú detskí herci) majú totiž folklórny charakter a možno v nich nájsť súvislosť s ďalším charakteristickým znakom tejto hry: s prepájaním regionálnych reálií a fantazijných prvkov. Nápad skĺbiť lokálnosť s rozprávkovým žánrom je invenčný. Mnohé výrazové komponenty sa vyznačujú kvalitou (hudobná zložka, herecké výkony detských interpretov), no celok napriek tomu vyznieva neorganicky (rušivé sú napr. v závere príliš didaktické repliky, nepresvedčivý je motív stratených detí, ktoré sa samy v lese neboja). Sujet rozprávko-

vej hry sa začína v momente, keď sa tri deti, ktoré sú s triedou na výlete v Slovenskom raji, stratili a hľadajú cestu späť do svojho mesta (konkretizovanie reálnej lokality v Prešove). Tri stratené deti sa rozdelia a v húštine Slovenského raja stretnú rozprávkové bytosti, ktoré ich vovedú do svojho fantazijného sveta (víla, čert, ryba). Vyzdvihnúť možno obsadenie detskými hercami a snahu košického štúdia o oživenie tradície detskej rozhlasovej družiny, čo bolo v minulosti bežnou praxou Československého rozhlasu, vďaka čomu rozhlas vychoval mnohé herecké osobnosti.

Dominika Petriková je autorkou pôvodnej rozprávkovej hry **Agátka a jej dobrodružstvo** (dramaturgia Z. Kolmosová, réžia T. Tatlánková, zvuk Ľ. Olšovská, hudobná dramaturgia K. Bielčíková). Žánrovo ju možno charakterizovať ako fantazijnú rozprávkovú hru s alegorickými a symbolickými prvkami. Základným motívom je hľadanie rozprávky. Protagonistka Agátka žije v meste Nudná Krajina, v ktorej ľudia už na rozprávku zabudli. Autorka do príbehu vkladá fantazijné prvky postupne. Rámcová situácia je realistická. Učiteľka má na vyučovacej hodine znužený výklad o meste, v ktorom žije aj Agátka. Impulzom na odchod z mesta za dobrodružstvom je pre protagonistku situácia, v ktorej ju učiteľka za trest pošle pred školu. A keďže sa Agátke nechce čakať, kým sa skončí vyučovanie, rozhodne sa ísť na prechádzku. Stretnáva troch kupcov, ktorí jej rozprávajú o iných krajinách aj o existencii tzv. rázprovky, a Agátku rozprávanie tak zaujme, že sa rozhodne podniknúť cestu a nájsť tú neznámu rázprovku. Po zmene priestoru, odchodu protagonistky z Nudnej krajiny do sveta prináša autorka do deja fantazijné antropomorfi-

zované postavy: bránu, ktorá tvorí hranicu a umožňuje prechod z nudného mesta do dobrodružného sveta; sviecu Heli, ktorá je nositeľom svetla a obeť; meče symbolizujúce boj. Do spektra fantazijných postáv patria aj malí škriatkovia lesa, tzv. malesa. Protagonistka Agátka prechádza viacerými krajinami a všade pomáha (napr. vyriešiť spor, roztopiť ľad v ľadovej krajine a pod.). Vládca malesa Jasan jej vysvetlí, že nehľadá rázprovku, ale rozprávku. Deformácia slova indikuje deformovanosť obyvateľov Nudnej Krajiny. Po zdĺhavej ceste sa Agátka napokon vracia sklamaná, že nepriniesla domov rozprávku a že sa nič nezmení. Avšak hneď pri vstupe do mesta vidí premenu: brána má kvety a dozvedá sa, že ľudia z ľadového kráľovstva roztopili ľadovce vo svojich srdciach „zlatým odpustením“. Rovnako i svetlo sviecy Heli žije ďalej v Agátke (ako svetlo do života). A učiteľka dievčaťu vysvetlí, že rozprávku našla, pretože jej príbeh je tou rozprávkou. Napriek tomu, že niektoré repliky v závere sú tézovité v snahe explicitne sprístupniť malým poslucháčom metaforickú rovinu príbehu, rozprávková hra sa vyznačuje kvalitami. Originálnosť textovej predlohy ocenila odborná verejnosť cenou Literárneho fondu v kategórii rozhlasový text. Zvuková realizácia, využívanie hudby a zvukových efektov, rovnako i herecké výkony zvyšujú umeleckú hodnotu tejto pôvodnej rozprávkovej hry.

Okrem uvedených pôvodných rozprávkových hier rozhlas vytvoril v roku 2018 dve rozhlasové dramatizácie na motívy ľudových rozprávok. Na motívy rozprávky Karla Jaromíra Erbena napísal **Jakub Molnár** rozhlasovú rozprávkovú hru **Vták Ohnivák a líška Ryška** (dramaturgia Z. Kolmosová, réžia T. Tatlánková, zvuk L. Olšovská, hu-

dobná dramaturgia M. Wiedermann) a **Vladimír Hanuliak** vytvoril na motívy rozprávky Pavla Dobšinského **Zlatná krajina** rovnomenú rozhlasovú rozprávkovú hru (dramaturgia Z. Kolmosová, réžia M. Lukáčová, zvuk P. Daniška, hudobná dramaturgia L. Hodulíková). Obe dramatizácie klasických literárnych diel patria k štandardne kvalitným rozhlasovým rozprávkovým hrám čerpajúcim zo zlatého fondu slovenského a českého slovesného umenia.

2.

ROZHLASOVÉ HRY PRE DETI A MLÁDEŽ

Ako sme už uviedli, Slovenský rozhlas v roku 2018 vytvoril a premiéroval šesť slovenských rozhlasových hier pre deti a mládež. Medzi pôvodné možno zaradiť tri z nich. Ide o rozhlasovú hru pre deti **Expedícia Salamander** od Jána Mikuša (produkcia banskobystrického štúdia) a dve rozhlasové hry, oscilujúce na pomedzí hudobno-dramatického žánru, pri ktorých bola k autorskej spolupráci prizvaná i huslistka, skladateľka a speváčka Miriam Kaiser. Hudobno-slovná kompozícia **Vietor v píniách** (dramaturgia B. Panáková, réžia M. Lukáčová/Peter Zagar) od dvojice autorov **Vítazoslava Kubičku** a **Miriam Kaiser** bola inšpirovaná drámou japonského autora divadla Nô, majstra Zeama a hudobno-slovná kompozícia **Podivný pútnik** od autorskej dvojice **Miriam Kaiser** a **Nory Weberovej** (dramaturgia B. Panáková, réžia M. Lukáčová, zvuk R. Fritzman) čerpala z domácej tradície, autorky sa nechali inšpirovať slovenskou ľudovou baladou Išli hudci horou. Zdroj inšpirácie predurčil aj žánrovú inklináciu k hudobno-slovnej kompozícii a zatiaľ čo Vietor v píniách má blízko k opernému

hudobno-dramatickému žánru, Podivný pútnik, ktorý reprezentoval Slovenský rozhlas na medzinárodnom festivale rozhlasových hier pre deti a mládež Prix Ex Aequo 2018, inklinuje k poézii (N. Weberová) v hudbe (Miriam Kaiser) a ide až na hranicu dramatického žánru (rozhlasová hra s lyrickou štruktúrou). Kombinuje slovo, zborové spevy (zbor SRO) a sólové spevy hereckých interpretov. Textová i hudobná stránka oboch uvedených hudobno-slovných kompozícií radí tieto diela k náročným experimentujúcim a kvalitným hudobno-dramatickým projektom rozhlasovej umeleckej tvorby za posledné niekoľkoročné obdobie.

Vyššie spomínaná pôvodná rozhlasová hra **Jána Mikuša Expedícia Salamander** (dramaturgia E. Tomajko, réžia J. Mikuš, zvuk P. Janák, hudobná dramaturgia J. Fiala) je z hľadiska recipienta určená nielen pre deti, ale pre celú rodinu a využíva prvky dobrodružných žánrov. Geograficky je príbeh lokalizovaný na stredné Slovensko. Tematicky nadväzuje na Mikušovu predošlú hru Expedícia – Na človečej hlave. Hlavnými postavami sú výlučne deti, ktoré zažívajú dobrodružstvo v magickej Banskej Štiavnici v súvislosti s tajným denníkom Jána Truchlíka, významnej osobnosti z histórie štiavnického regiónu. Téma i príbeh sú zaujímavé, ale jednotlivé výrazové zložky (napr. hudobné motívy nekorešpondujú so žánrom) zaostávajú za kvalitami iných rozhlasových hier vytvorených v minulom roku. Ako sme už uviedli, lokalizovanie deja do konkrétnych slovenských reálií sa objavilo aj v inej minuloročnej pôvodnej hre, ale kým v Rozprávkovom raji ide o rozprávkovú hru, pri hre Expedícia Salamander Jána Mikuša ide o realistickejší žáner rozhlasovej hry pre deti s dobrodruž-

nými prvkami, čo v tomto žánri pôsobí autentickéjšie.

Do plejády rozhlasových hier pre deti a mládež za rok 2018 patria aj tri rozhlasové hry, ktoré vznikli dramatizáciou. **Štefan Timko** pre rozhlas zdramatizoval novelu Alexandra Solženicyna **Matrionina Chalupa** (dramaturgia B. Panáková, réžia L. Kerata, zvuk P. Pišteck, hudobná dramaturgia M. Wiedermann), zobrazujúcu príbeh jednoduchej dedinskej ženy, ktorú olúpili o majetok vlastní príbuzní a komunistický režim a ktorý je inšpirovaný autentickou životnou skúsenosťou A. Solženicyna.

Timotea Vráblová je autorkou rozhlasovej hry pre celú rodinu v dvoch častiach **Tajomstvo príborníka** a **Noční špióni** (dramaturgia B. Panáková, réžia R. Horňák, zvuk S. Kaclik, hudobná dramaturgia K. Bielčíková).

Z hľadiska recipienta už viacero rokov možno badať v mediálnom priestore stieranie hraníc medzi dospelým a detským príjemcom. Táto skutočnosť má negatívny i pozitívny dopad na kvalitu mediálnych dramatických diel. V extrémnych prípadoch sa pri nekvalitných dielach možno stretnúť buď s infantilizáciou sveta a postáv dospelých, alebo naopak s neadekvátne „dospelým“ správaním detskej postavy, a tým aj vťahovaním detského publika do pozície, problémov dospelého, priskorým a neautentickým napodobňovaním sociálnych rolí a statusov dospelého.

Pri umeleckých dielach, ktoré sa vyznačujú atribútmi vysokej estetickej a umeleckej hodnoty a vysokými kvalitatívnymi parametrami, je v tomto kontexte evidentné rešpektovanie psychosociálneho vývinového stupňa detského recipienta a zároveň kódovanie hlbších významov (viac sémantických

rovín), ktoré dekoduje až dospelý príjemca. Majú tak prirodzený potenciál osloviť vekovo široké spektrum percipientov. V súčasnom mediálnom prostredí možno nájsť viacero triviálnych zábavných televíznych seriálov, ktoré až kalkulujúcim spôsobom, v snahe dosiahnuť čo najväčšiu sledovanosť, oslovujú vekovo rôznorodé publikum (za všetky spomeňme pôvodný televízny seriál Prázdniny).

Ukážkou kvalitného mediálneho diela pre celú rodinu je uvedená dvojdielna rozhlasová hra Timotey Vráblovej, ktorá pre rozhlas zdramatizovala dva rovnomené romány kanadskej spisovateľky pôvodom z východného Slovenska Kathy Kacerovej. Autorka v nich v umeleckom zobrazení sprostredkúva životné osudy vlastnej mamy, ktorá ako dievča počas druhej svetovej vojny prežila holokaust a zachránila sa pred deportáciou do koncentračného tábora vďaka tomu, že sa ukryla do príborníka. Rozhlasová hra T. Vráblovej má znaky kvalitného mediálneho diela vo všetkých zložkách – textovej i zvukovo-realizačnej. Základným atribútom je autenticnosť kreovania sujetu, postáv i hereckých výkonov. Aj z uvedeného dôvodu venujeme práve tejto dvojdielnej rozhlasovej hre väčší interpretačný priestor.

Z hľadiska dramatickej štruktúry je interpretovaná rozhlasová hra v dvoch častiach kombináciou viacerých výstavbových postupov. Vyznačuje sa epicko-dramatickou štruktúrou, ale i publicistickými prvkami, ktoré vhodne akcentujú autenticitu príbehu, keďže ide o umelecké stvárnenie skutočných udalostí. Vyzdvihnúť možno prirodzené sklbenie historických udalostí prostredníctvom životného príbehu a prežívania jednotlivca. Epický princíp je prítomný v postave rozprá-

vačky, ktorou je autorka predlohy. Rozhlasoví tvorcovia invenčne použili zvukovú nahrávku hlasu Kathy Kacer a do rozhlasovej hry vkladajú jej spomienky a komentáre, ktoré tvoria rámec viacerých dramatických situácií. Zároveň sú publicistickým prvkom, dodávajúcim príbehu punc autenticity. Rovnakú funkciu majú aj vzácne zvukové nahrávky z dobového rozhlasu, ktoré zasadzujú konkrétne dramatické sekvenencie príbehu mladého dievčaťa a jej rodiny do historického kontextu (napr. dobové nahrávky slovenských i nemeckých politikov s antisemitskými prejavmi, nahrávka zverejnenia konkrétnych diskriminačných príkazov, prejavy, ktoré pripravovali slovenskú verejnosť na vojnu, prejavy zneužívajúce náboženskú príslušnosť na nacistickú propagandu, nemecké nahrávky o vyhlásení totálnej vojny a i.). Epický princíp je prítomný jednak v epickej šírke, vychádzajúcej z dvoch románových predlôh (historický čas dvojdielnej rozhlasovej hry zaberá obdobie celej druhej svetovej vojny), na druhej strane vo využívaní obrazotvornosti slovesnej zložky. Máme na mysli opisnosť pri kreovaní replík: postavy opisujú a zviditeľňujú pre poslucháčov dianie z minulosti, ale miestami aj prebiehajúcu dramatickú akciu.

Protagonistkou rozhlasovej hry Tajomstvo príborníka je 12 – 13 ročné dievča židovského pôvodu Gabi Kohnová. Poslucháč sa v expozícii oboznamuje s harmonickými vzťahmi v rodine Kohnovcov. Bežný život rodiny postupne narúšajú čoraz intenzívnejšie, agresívnejšie spoločenské záťahy zvonku. Mladá protagonistka sa musí postupne vyrovnávať so smrťou otca, ktorého vojnové udalosti pripravila predčasne o život (infarkt), s diskrimináciou a obmedzovaním slobody

v spoločenskom živote (spočiatku zákaz navštevovať školu a iné miesta, príkaz nosiť Dávidovu hviezdu na odev) a neskôr i s obmedzovaním osobnej slobody – protagonistka sa musí ukrývať, aby si zachránila život (doma v príborníku – 1. časť, v stodole u katolíckej rodiny – 2. časť). Presvedčivé rozhlasové stvárnenie vtahuje mladého poslucháča do napätého deja a do vnútorného sveta a prežívania protagonistky (do jej zraniteľnosti, zmätenosti, strachu, vzbury a boja o život). Problémová téma sa ponúka citlivo, bez prehnaneho pátosu, odľahčujú ju bežné situácie zo života a humor. Vojnové udalosti a holokaust vidíme cez prizmu dievčenskej protagonistky, ktorá spočiatku netuší, čo sa deje s dievčatami a ostatnými ľuďmi odvlečenými do pracovného tábora. Ohrozenie života primárne vníma prostredníctvom matky a kamarátok, ktoré s rodičmi emigrovali zo Slovenska. Až v závere prvej časti sa konfrontuje s realitou ohrozenia vlastného života a života jej matky (príchod gardistov, aby ju odviekli do tábora) a v druhej časti matka otvorene dcére povie pri čítaní listu od sesternice, že ich ostatnú rodinu odvliekli do tábora, kde ich čakala smrť.

Kompozičné radenie jednotlivých dramatických situácií a autentických nahrávok komentárov spisovateľky Kathy Kacer je invenčné. Sugestívne realizovaná je napríklad kľúčová tenzívna dramatická situácia príchodu gardistov do domu Kohnovcov, ktorá má podobu dvoch paralelných zvukových obrazov. Trochu v pozadí znie akustická scéna dramatického dialógu matky s gardistami, ktorí prišli po Gabi, aby ju odviekli do koncentračného tábora, a keďže matka zapiera, že je doma, prehľadávajú celý dom a otvárajú skrine. V popredí znie vnú-

torný hlas Gabi, ukrytej v stiesnenom priestore príborníka, a poslucháč je vtahovaný do jej vnútorného zápasu. Gabi nemôže dýchať, no zároveň vie, že musí mlčať, aby sa neprezradila. Náročnú situáciu jej pomôže prekonať otec, pretože v tme zrazu začuje jeho hlas a uspávanku, ktorú jej často spieval. Tragické vojnové udalosti sa podávajú prostredníctvom čistej, miestami až naivnej prizmy dievčenskej protagonistky, avšak bez infantilizácie.

Rozhlasová hra Tajomstvo príborníka a Noční špióni má hlbokú výpovednú hodnotu, historické udalosti poslucháčovi sprístupňuje prostredníctvom estetického a umeleckého zážitku v presvedčivom a kvalitnom rozhlasovom umeleckom diele. Obe časti patria k vrcholným dramatickým dielam, ktoré Slovenský rozhlas v roku 2018 ponúkol mladým poslucháčom.

Poznámka: Príspevok je čiastkovým výstupom z riešenia grantového projektu VEGA 1/0095/18 *Umelecká hodnota, trivialita, brak a gýč v literárnej, výtvarnej a hudobnej tvorbe pre deti a mládež*.

dávid dziak

Väčšina splýva až stráca sa

(Slovenská
poézia pre deti
2017)

Rok 2017 priniesol zbierky rôznorodej kvality, medzi ktorými vyčnieva debut Jany Bžochovej-Wild. Kvalitou veršovania prevyšuje ostatných Jozef Kolár, ostatní autori splývajú s kvalitativným priemerom alebo sa strácajú v podpriemere. Našťastie, kvalitu daného roku udržali vracajúci sa autori Tomáš Janovic a Ctibor Štítnický. Abecedáre sklamali, zachránil ich len Daniel Hevier s druhým, prepracovaným vydaním.

VYČNIEVAJÚ

Najväčším prínosom v roku 2017 pre slovenskú detskú poéziu je zbierka *Mámenia a preliezačky (Nie tak – ale tak)* (graf. úprava E. Kovačevičová-Fudala, Európa) od **Jany Bžochovej-Wild**. Ide o pomerne originálny experiment s jazykom, autorka má cit pre slová, hrá sa s nimi, vďaka čomu vznikajú rôzne veršovačky, prešmyčky, jazykolamy a iné slovné hry (porov. Šikulová 2017). Základným atribútom knihy je hravosť, ktorá spočíva napríklad v prehodení, výmene či vypustení častí slov: „*Panči Hldá Pipucha* (s. 10); *Myšila kašička varičku* (s. 28); *Dela je gatív celé-*

ho týždňa“ (s. 53); nahromadením slov s istou hláskou (vokál *u/ú* v texte *Už-už*; konsonanty *k, l, p, r* v texte *Povecrýchlopeťkrátzasebou*, čo má aj logopedickú funkciu), alebo text kreovaný z vybraných slov (*Mýty o Pomýkove*). To všetko môže mať pozitívny vplyv na rečový vývin čitateľa. Mnohé texty disponujú humorom (napr. *Herypoter.sk*; *Oblečenie*; *Prevrátená krajina*), ktorý je často založený na non-sense (napr. *Potvorárium*). Výrazne sa pracuje s grafickou stránkou knihy, dôležité sú aj rôzne fonty písma. Viaceré texty sú dvojdomé (napr. *Novinárčina*; *Prapraprapradávno*; *Rodinná nedeľa*), v niektorých častiach prevážil dospelý aspekt, resp. sú zložitejšie.

Značne vydarená je kniha **Jozefa Kollára** *Keď ťa chytím, tak ťa zjem!* (il. Juraj Martiška, Ikar) adresovaná recipientovi od šiestich rokov. Ide o interaktívnu zbierku, v ktorej premyslene kooperuje text s nádhernými ilustráciami, tzn., že v básňach sú vypustené časti slov, ktoré čitateľ má hľadať v ilustráciách a následne ich doplniť do textu básne. Môže to mať aj pozitívny vplyv na jeho jazykový vývin v zmysle, že sa implicitne formuje jeho cit

pre slovo cez ukryté slovo v inom slove (*ne-vesta, s-tri-h*), vypustený koreň slova (*zem-iak*) a pod. Interaktívnosť sa dotvára hrou, hľadaním, počítaním, porovnávaním atď. Väčšina básní je zo zvieracieho sveta, mnohé sa vyznačujú hravosťou (napr. *Veľké O*), pointovaným komponovaním (napr. *Mačka Fiffena*), pričom najsilnejšou stránkou zbierky je humor (napr. *Krátkozraký pytón Piťo*; *Chameleón León*): „Rozbehol sa kúsok lúky, / skotúlal sa medzi buky. // – Nezízaj na mňa rysula, / nie som krík ani fazuľa! // Jazyk mám dlhší ako ty, / občas ma zmôžu mráko-ty. // Volať ma môžeš León, / som tvoj sused – chameleón.“ (s. 22). Nájdu sa však aj slabšie básne (napr. *Kde spí žirafa?*; *Slušný pán Zdravíčko*): „Tajomný ujko z minulosti / nechystá sa zložiť kosti. / Každé ráno povie: – Zdravíčko! – / a dá ti pusku na líčko.“ (s. 47).¹

SPLÝVAJÚ

Priemernej kvality je zbierka **Jána Čápka** *Správy od krtka* (il. Štefan Šilhan, Daxe), v ktorej autor vo väčšine textov konvenčne spracúva tradičné témy a motívy (najmä básne z prírodnej sféry, napr. *Jar*; *Sychravá jeseň*; *Po búrke*). Mnohé texty majú nízku metaforickosť (napr. *Marta a Berta*; *Tuje*), sú bez hlbšieho významu (napr. *Bolo, ako bolo*; *Lopta*; *Stará straka*): „Stará straka tára, trepe, / že videla zajka v repe, / neďaleko chrápal jež / a líška tam striehla tiež.“ (s. 5), alebo sú ošuchané (napr. *Vianoce*; *Stará mama*): „Moja stará mama, / hoci je dosť stará, / vždy sa o mňa / tak úžasne stará! // Spraví pre mňa všetko, / nielen

to, čo treba. / Zniesla by mi hádam / aj to modré z neba!“ (s. 46). Otázne sú aj niektoré slová, ktoré detský čitateľ pravdepodobne nebude poznať: „*lán*“ (s. 5), *obzerance* (s. 7), *presto* (s. 19), *rozihrať* (s. 23), *snopy*“ (s. 28) atď. Za lepšie básne možno považovať tie, v ktorých je náznak hry so slovami, napríklad vytváranie okazionalizmov v texte *Lienčatá* alebo práca s číselnými frazémami v básni *Jazyčnice*. Originálnejšie sú taktiež texty *Vo Zvončíne*; *Znamienka vo vete*; *Máš nápad?*: „*Ked' máš skvelý nápad, / Prestaň kričať, ziapať / a povedz to oslovi. / Možno ho to osloví / a napodiv svetu / namiesto dvoch samohlások / povie celú vetu.*“ (s. 39). Viaceré básne sa však vyznačujú nekvalitnými rýmami (napr. *Letné slniečko*; *Štvorlístok pre šťastie*; *Anjel strážny*; *Mláčka* atď.), pričom rýmová schéma sa často narúša bez významu. Nájdu sa aj texty s vyššou metaforickosťou a kvalitnejšími rýmami (napr. *Čarokrásna melódia*), čiže ide o kvalitatívne nevyváženú zbierku s prevahou menej vydarených textov.

Pre najmenších recipientov vďaka podpore crowdfundingovej kampane na startovac.cz vyšlo voľné pokračovanie titulu *Papučky* (2012) od **Jany Necpalovej** pod názvom *Zatúlané papučky* (il. Martin Krkošek, Tanečné divadlo Alternatív OZ). Súčasťou knihy je aj CD so zhudobnenými básňami, možno aj preto sa stala čitateľsky žiadaná a úspešná. Ide o kratučký milý príbeh vo veršoch o mackovom hľadaní jeho papučiek, jednotlivé básne na seba nadväzujú, preto ich kvalita sa stráca, ak by sa čítali samostatne: „*Zdraví macko: / Dobré ráno! / Dobré ráno, každé ráno. / Podťe všetci rýchle sem. / Čo sa stalo? Čo sa stalo? / Niečo sa mi zatúlalo. / Ja papučky moje chcem!*“ (bez číslovania strán). Mac-

¹ Knižka získala Cenu Márie Ďuričkovej za literatúru pre deti (udelená Spolkom slovenských spisovateľov za knižnú tvorbu roku 2017) a ocenenie v súťaži Najkrajšie knihy Slovenska 2017 v kategórii literatúra pre deti a mládež.

ko počas hľadania stretáva rôzne zvieratá, najvydarenejšia je báseň *Straka*, naopak, výrazne prozaická je predposledná báseň *Mamička*, hoci jej nemôžno uprieť nežnosť.

Kniha **Ivony Ďuričovej** *Obrázkové riekanky o rodinke z Ivanky* (il. Vendula Hegerová, Naše kniha) je adresovaná recipientovi od troch rokov. Texty pozostávajú z dvojveršových strof so združeným rýmom, pričom na konci druhého verša ja namiesto rýmovaného slova obrázok, čo môže byť príťažlivé pre detského čitateľa. Pozitívom je, že básne sú zasadené do spoločného prostredia, avšak sú dosť prozaické a teda priamočiarejšie s častými gramatickými rýmami.

STRÁCAJÚ SA

Podpriemerná je už však zbierka básní pre predškolský vek *Bodkulienka* (il. Alexandra L. Kališová, Marenčin Media) **Maje Kadlečíkovej**. Kniha je kompozične rozdelená do štyroch častí podľa ročných období. Mnohé básne (najmä tie dlhšie) sú príliš prozaické, využívajúc pritom priamu reč, s čím súvisí výrazne oslabená poetickosť a asociatívnosť textov (*Malá Katka; Do školy; Jablíčko je červené; Chúďa babka Hermína*): „*Chúďa babka Hermína, / kričí: "V lese je mína. / Od vojny tam isto čaká, / kým nenapadne dobráka!, / – takého, ako je ona, / babka plače, kvíli, stoná.*" (s. 24). V kontraste k dlhším textom sú kratučké básničky, ktoré sú síce vydarenejšie ako epické básne (porov. Vráblová 2018, s. 54), ale mnohé sú kreované bez pointy (napr. *Konvalinky; Slnko zhora pozerá; Kráka vrana*): „*Kráka vrana na poli, / že ju krídielko bolí. // Lieta s vetrom opretek, / ponad strechy, sad a rieky.*" (s. 43), alebo ošúchaným spôsobom (napr. *Padá vložka; Pani Zima*): „*Padá*

vložka malička, / chytila ju Anička, / kratúčko ju v dlani hreje / a už žiadna vložka nie je." (s. 38).² Viaceré básne majú slabý rytmus, neprirodzenú syntaktickú štruktúru a gramatické rýmy (na mnohých miestach, s. 16, 31, 36, 37, 38, 41, 42, sa rýmuje tretia osoba singuláru verba byť: *je* – s tretou osobou singuláru iného verba: *smeje, usmeje, odpovie, hreje, spozornie*).

Lenka Siváková napísala ďalších 31 veršovaných príbehov, ktoré vydala pod názvom *Rozprávky pre zvedavé deti 2.* (il. Janka Danková, Zaex), ktoré kategóriou postáv nadväzujú na prvú časť z roku 2016. Mnohé texty sa vyznačujú triviálnosťou: „*Jeseň znova prišla k nám, / vietor sa rád s lístím hrá.*" (s. 34); explicitným didaktizmom: „*Nemľaskaj a nesrkaj, / radšej sa slušne správaj. / Za jedlo vždy poďakuj / a nikdy naň nevrav „fuj“.*" (s. 58); sentimentom: „*Moja milá mamička, / pobozkám ťa na líčka. / Ja to veľmi dobre viem, / ty si sladšia ako sen.*" (s. 30) a prediktabilnými rýmovými dvojicami s využitím expletív. Za každou básňou sú otázky, ktoré zväčša rozvíjajú len najnižšiu kategóriu kognitívneho procesu, a to zapamätať si: „*Ktoré dopravné značky už poznáš? Aké farby má semafor?*" (s. 45).

Amatérske básne obsahuje knižočka **Vladimíry Pekárovej** *Album maličkých* (Elist). Básničky pozostávajú z dvoch štvorveršových strof s jednoduchou rýmovou schémou abcb, pričom ani táto voľnejšia schéma autorke nepomohla k poetickosti. Texty sú fádne, anachronické, majú neprirodzenú syntax a slabý rytmus s nekvalitnými rýmami: „*Ahoj, listy hor na strome, / nazdar,*

² Pravopisne nesprávne slová, *krídielko* a *kratúčko*, sme v citáciách ponechali.

obláčik. / Zdravím si aj teba v letku, / milý chrobáček!" (s. 15).

NAUČIA

Kvalitatívne nevyvážená je kniha *My už vieme všeličo* (il. Petra Štefanová, Slovart) od **Márie Štefánkovej**. Vo väčšine básní dominuje formatívna a informatívna funkcia nad estetickou (porov. Naščák 2018, s. 128 – 129), čo však korešponduje so zámerom knihy, ako sa uvádza na jej prebale: „*hravou, vtipnou a prístupnou formou uľahčiť vstup do školy*". Titul je teda určený predškolskému čitateľovi. Zbierka je štruktúrovaná do štyroch častí: *Čítame, Kreslíme, Rátame a Chutnáme*. V prvej abecednej časti sú básne kreované len na nahromadení danej hlásky, ktorá je zvýraznená boldom: „**R**az, dva, tri, porad' hneď / **r**ýchly recept na obed! / **V**yprážené **r**ezne z **r**yby, / **r**ýža, **b**ryndza, **s**yr, **h**ríby." (s. 23). V druhej časti sa predstavujú rôzne tvary (čiara, štvorec, kruh, trojuholník...), tretia časť o základných číslach je najvydarenejšia a štvrtá časť zobrazuje rôzne chute (čokoláda, kivi, škoric, pistácia atď.). Svojou praktickosťou (určite) osloví/ila rodičov.

Praktická je aj knižná séria *Moji kamaráti – Moji zeleninkoví/ovocní kamaráti: aby si každé dieťa našlo v zelenine/ovoci svojho kamaráta* (il. Anna Černáková, Čo dokáže mama) od **Diany Lokšovej** a **Andrey Kováčovej**. Svojou utilitárnosťou sa obe knihy stali čitateľským fenoménom, prvý diel o zelenine vyšiel už v druhom vydaní, tituly sú naďalej žiadané, čítané a úspešné.³ V štvorveršových básničkách dominuje výchovná a poznávací funkcia nad estetickou, sú určené najmladším re-

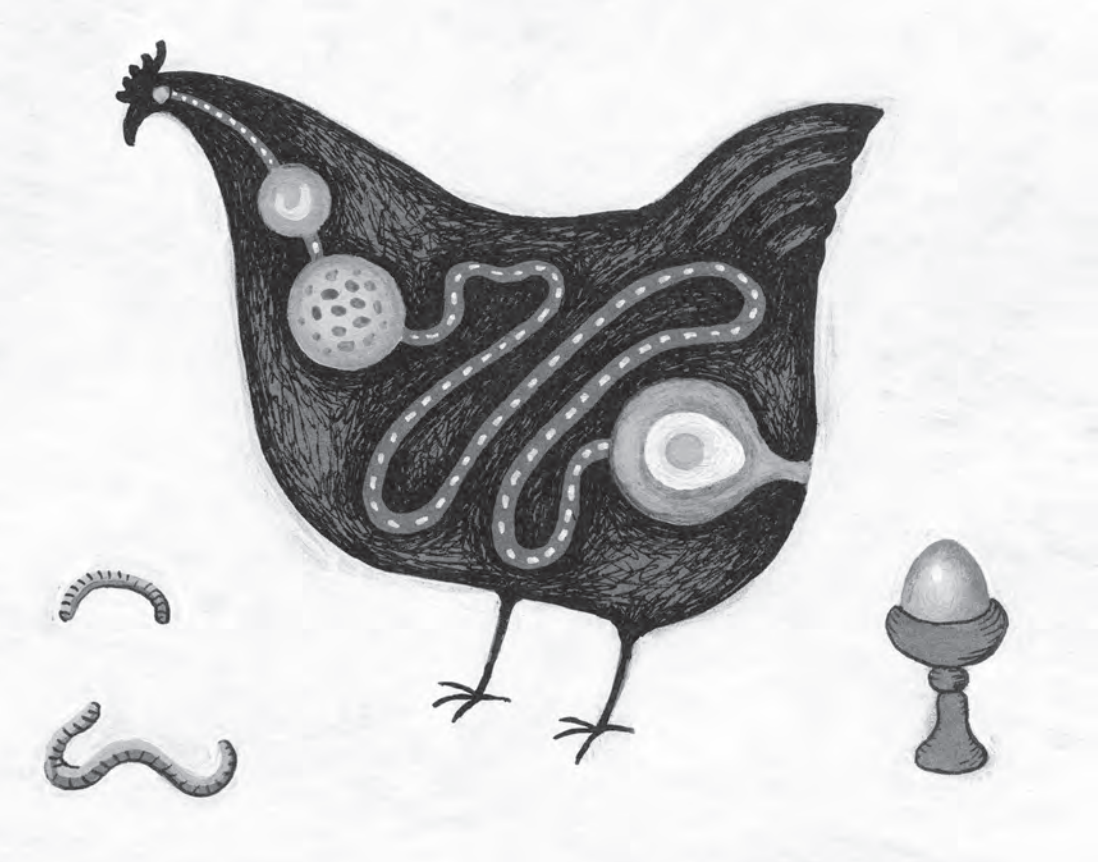
cipientom, aby začali jesť ovocie a zeleninu. Dieťa sa cez verše oboznamuje so vzhľadom, pôvodom, chuťou či využitím danej potraviny: „*Červené sú kyslé mierne, / zrelé sú, až keď sú čierne. / Černice, tie trné majú, / k zdraviu nám však pomáhajú.*" (s. 15). Spoznáva aj pre slovenskú kultúru neznáme, exotické potraviny (*Mangold, Patizón; Acai, Opuncia...*), avšak z hľadiska umeleckej kvality sú básne tzv. „veršovačky" s častými gramatickými rýmami.

NENAUČIA

V roku 2017 vyšli (minimálne) štyri abecedáre. **Ivona Ďuričová** – *Zvieratká z abecedy* (il. Adrián Macho, Ikar) a **Emília Hubočanová** – *Zvieratká v abecede* (il. Agneša Bakardžieva-Hložníková, Fortuna Libri) vytvorili na každé písmeno abecedy básničku o zvieratku. Textovo, graficky a ilustračne je lepšie zvládnutá zbierka Ďuričovej, hoci aj u nej sa nájdú prázdnejšie texty (pozri napr. báseň *Žirafiačik*). Básne Hubočanovej sú prozaickejšie s častým využitím priamej reči: „*Sup si stavia chalupu. / Slony ti ju rozdupú, / hudú doňho iné supy. / Spamätaj sa, nebuď hlúpy!*" / „*Sem žiaden slon netrafí, / vraveli mi žirafy, / bráni sa sup staviteľ.*" (bez číslovania strán, báseň *Sup*). Obe knihy sprostredkujú aj informácie o vybranom zvierati, hoci opäť sa viac dozvieme z básní Ďuričovej ako z textov Hubočanovej, ktorá skôr fabuluje príhody (pozri napr. báseň *Páv*).

Kvalitatívne slabšie sú ostatné dva abecedáre. Kniha *Písmenká, netlačte sa!* (il. Peter Cpin, Matys) **Boženy Tricelovej** obsahuje okrem abecedára, básní aj rozprávky. Abecedár pozostáva z krátkych dvojveršov, miestami sa snaží autorka vizualizovať dané

3 Ku knihám si možno zaobstarať maľovanky, papierové skladačky či knihu receptov.

VLADIMÍR KRÁL / D. Hevier: Vtáčia legenda

písmeno: „Som polovička jablka / a vôbec do mňa nefúka“ (s. 7), avšak nájdú sa aj prázdne básničky: „V na plachte našité je / Vietor besnie, silno veje“ (s. 13); „Z už vstalo, Z už nespí / Prezerá si v knižke kresby“ (tamže). Šesť rozprávok z danej zbierky pôsobí anachronicky a neinvenčne. V podobnom duchu je aj kniha **Alojza Čobeja** *Abeceda spať mi nedá* (il. Milada Kudrnová, Fortuna Libri): „Medved' v lete, juchuchu, / chodí v teplom kožuchu. / Keby šikovnejší bol, / kožuch by si vyzliekol.“ (s. 24); „Jeden šaľo z komára / urobiť chcel somára. / Tolko sa hral s komárom, / až sa sám stal somárom.“ (s. 31).

Je otázne, do akej miery spomínané abecedáre dokážu efektívne naučiť dieťa abecedu. Hoci druhé vydania nie sú predmetom bilančného hodnotenia,

predsa v nadväznosti na slabú kvalitu uvedených abecedárov spomenieme druhé, ale prepracované vydanie *Heviho ABCedára* z roku 1995, ktorý vyšiel pod názvom *ABeCeDárik* (il. Magdaléna Gurská, Trio Publishing). **Daniel Hevier** v štvorveršových básňach prináša nový uhol pohľadu na písmeňá abecedy.⁴ Kniha nielen textovo, ale aj ilustračne, graficky a prakticky prevyšuje ostatné abecedáriky. Pod každým písmenom, textom sú výborné, originálne, praktické úlohy, ktoré hravo dopomáhajú naučiť dané písmeno z abecedy: „Naštartuj traktor. Najprv pomaly T-D, potom rýchlejšie t-d, t-d... až

4 Knižka získala ocenenie Najlepšia detská kniha leta 2017 na Slovensku, ktoré udeľuje BIBIANA a Slovenská sekcia IBBY

napokon rýchlo tdttdtdtd. A je z toho rrrrrrrrrr!" (bez číslovania strán).⁵

ANI PRÓZA, ANI POÉZIA

Knižnú podobu dostal hudobný album slovenskej skupiny Prúdy (Pavol Hammel a spol.) – *Šľahačková princezná* (1973), ku ktorému príbeh vymyslel **Kamil Peteraj** (il. Peter Cpin, Ikar).⁶ Ide o synkretický titul, určený recipientovi od šiestich rokov, v ktorom rozprávku dopĺňajú piesne z uvedeného albumu v upravenej podobe a krikľavé ilustrácie (porov. Gal Drzewiecka 2018, s. 14). Keďže daný fenomén vyšiel v knižnej podobe v roku 2017, tak je príbeh, posudzujúc podľa estetických kritérií súčasnej literatúry, úplne klasický kreovaný podľa tradičnej schémy folklórnej rozprávky. Otázna je teda aj kvalita niektorých textov, ak ich čítame ako „čisté“ básne, keďže sú v knižnej podobe, nezávisle od príbehu a hudby. Obstoje sú piesne/básne *Biely bočian*, *Tisíc zlatých brán* a *Pieseň z cukrárne*.

Textovú podobu dostali aj pesničky populárneho a obľúbeného speváka pre deti **Mira Jaroša** pod názvom *Pesničkový neposlušník 2* a *Do školy sa teším* (obe il. Mária Nerádová, Ikar). V oboch knihách, určených predškolskom, milé ilustrácie sprevádzajú vetičky, sem-tam pop veršičky.

Tradičnej schémy pri rozprávkach i pri básňach sa drží **Alica Náhlíková** v knihe *Ahoj, zvieratká! Veselé rozprávky, príbehy a básničky* (il. Daniela Ondreičková, Ikar). Texty zo sveta zvierat, určené recipientovi od troch rokov, sa vyznačujú konvenčnosťou: „Do prú-

teného košíčka / sliepočka zniesla vajčka. / Hniezdo pekne upravila, / do koša sa posadila.“ (s. 39); didaktickosťou: „Ďakujem, ocko! To je najkrajší darček na svete!“ ,Váž si ho, synček!“ (s. 50); nadnesenosťou: „Ahoj, mami! Prepáč!“ povedalo potichu. ,To nič, dieťa moje! Je to moja vina!“ [...] ,Ty prepáč mne!“ (s. 45); a ponaučením: „treba lízať po troškách a nie hltat veľké kusy“ (s. 35).

VRACAJÚ SA

Majstrovským dielom je reprezentatívny výber Ondreja Sliackeho z tvorby **Tomáša Janovica**, ktorý vyšiel pod názvom *Dínom-dánom* (Literárne informačné centrum) k osemdesiatemu výročiu Janovica. Veľký knižný formát sprevádzajú nádherné zeleno-ružové ilustrácie Tomáša Klepocha, o grafický dizajn sa postaral Palo Bálik,⁷ čím vznikla publikácia, ktorá nesmie chýbať v žiadnej knižnici. Dvojveršia so združeným rýmom, sprevádzané prozaickými vstupmi, sa vyznačujú originalnosťou, slovnou ekvilibristikou, aktuálnosťou a dvojdomosťou (porov. Kepštová 2017). Autor kultivovane pracuje so všetkými formami komického, ktoré ozvlášťuje tematizáciou procesu tvorenia a samotného písania. Zbierka je určená čitateľom mladšieho školského veku.

Dedičky vydali texty **Ctibora Štítnického** (1922 – 2002) pod názvom *Druhé sólo* (il. Juraj Martiška, Regent). Zbierka je rozdelená do troch častí, pričom najvydarenejšia je prvá časť, najmä prvé básne spadajúce pod koncept Jarneho karnevalu. Dané texty sa vyznačujú prirodzenosťou, ľahkosťou, poe-

5 Súčasťou zbierky je aj Prstová abeceda a príručka Timotej Vráblovej Čítame s porozumením v rámci projektu Analfabeta Negramotná.

6 Existuje aj divadelná verzia – rozprávkový muzikál pre deti.

7 Zbierka získala ocenenie Najkrajšia detská kniha jari 2017 na Slovensku, ktoré udeľuje BIBIANA a Slovenská sekcia IBBY.

tickosťou a originalnosťou: „*jari predspevák*om (s. 6), *V zlatej vani púpav* (s. 7), *na gitare z vtáčích brk* (s. 9), *pršičiapky*“ (s. 12). Okrem básní zo sveta prírody, zvierat a života detí zbierka obsahuje aj zvieracie hádanky. Viaceré texty disponujú jemným humorom (napr. *Psíček ako živý; Ako je to?*) a majú kvalitné rýmy. Niektoré básne v ostatných dvoch častiach už sú slabšie v porovnaní s prvou časťou zbierky.

ZÁVER ALEBO VÄČŠINA SPLÝVA AŽ STRÁCA SA

Z hľadiska kvality rok 2017 bol pomerne slabý pre slovenskú detskú poéziu, odporúčame však tituly: *Mámenia a preliezačky (Nie tak – ale tak)* Jany Bžochovej-Wild; *Keď ťa chytím, tak ťa zjem!* Jozefa Kollára; *ABeCeDárík* Daniela Heviera; *Dínom-dánom* Tomáša Janovica a *Druhé sólo* Ctibora Štítnického. Ostatní autori splývajú s kvalitatívnym priemerom alebo sa strácajú v podpriemere.

Na základe bilančného hodnotenia môžeme konštatovať, že (1) prevažuje jazykovo orientovaná poetika; (2) absentuje meditatívno-reflexívna lyrika; (3) dominujú básne o prírode a zvieratách s prvkami humoru; (4) absentuje výraznejšia problémovosť a tematizovanie vážnejších problémov; (5) takmer neexistuje poézia pre starší školský vek; (6) zbierky sú často tematicky a motivicky roztrieštené; (7) čitateľsky sú žiadané a kupované knihy s praktickým zámerom; (8) kvalita abecedárov je veľmi nízka; (9) je prínosné vydávať staršie knihy kvalitných poetov v upravenom vydaní, najmä graficky

a ilustračne ich aktualizovať; (10) najproduktívnejšie je vydavateľstvo Ikar s edíciou Stonožka; (11) mnohé zbierky básní sú vydávané neznámymi vydavateľstvami alebo vlastným nákladom.

Poznámka: Text je čiastkovým výstupom z riešenia grantového projektu VEGA č. 1/0095/18 *Umelecká hodnota, trivialita, brak a gýč v literárnej, výtvarnej a hudobnej tvorbe pre deti a mládež*.

Literatúra

- DRZEWIECKA GAL, I., 2018. Na istotu – s dieťaťom (K Životnému jubileu ilustrátora Petra Cpina). In: *Bibiana*. Roč. 25, č. 2, s. 11 – 15. ISSN 1335-7263.
- KEPŠTOVÁ, L., 2017. Primúdra múdrosť pre dospelých. In: *Knižná revue*. Roč. 27, č. 6, s. 16 – 18. ISSN 1210-1982.
- NAŠČÁK, P., 2018. Literatúra pre deti a mládež v roku 2017. In: *Romboid*. Roč. 53, č. 5 – 6, s. 112 – 129. ISSN 0231-6714.
- ŠIKULOVÁ, V., 2017. Šemypřčky. In: *Knižná revue*. Roč. 27, č. 11, s. 24 – 25. ISSN 1210-1982.
- VRÁBLOVÁ, T., 2018. Na cestách-necestách sa knižky strácajú, iné objavujú a k niektorým sa oplatí vracieť. Literatúra pre deti a mládež 2017. In: *Knižná revue*. Roč. 28, č. 7 – 8, s. 49 – 56. ISSN 1210-1982.

Poznámka red.: V súvislosti s absenciou hodnotiacej konferencie v roku 2018 tento text dopĺňa komplexný pohľad na knižnú tvorbu pre deti a mládež, ktorý revue každoročne prináša svojim čitateľom. Hodnotenie poézie za rok 2018 uverejníme v nasledujúcom čísle revue Bibiana.

27. ročník BIENÁLE ILUSTRÁCIÍ BRATISLAVA 2019

Tohtoročný, už 27. ročník Bienále ilustrácií Bratislava (BIB), bude slávnostne otvorený 25. októbra 2019 v historickej budove Slovenského národného divadla v Bratislave. Jeho súťažná časť a ostatné reprezentatívne výstavy sa budú **po prvýkrát prezentovať v priestoroch Bratislavského hradu**. V týchto priestoroch sa bude 25. októbra 2019 konať aj medzinárodná tlačová konferencia k BIB 2019.

V hoteli TATRA bude v dňoch 26. a 27. októbra 2019 Medzinárodné sympóziu BIB. Autorom výtvarno-priestorového riešenia BIB 2019 je D&D štúdio.

Na Bienále ilustrácií Bratislava okrem súťažnej časti výstavy originálov ilustrácií kníh pre deti tradične predstavujeme diela nositeľa ceny Grand Prix BIB z predchádzajúceho ročníka a nositeľov Ceny Hansa Christiana Andersena za ilustráciu a literatúru za rok 2018. Tento rok predstavíme kolekciu ilustrácií **Ludwiga Volbedu** z Holandska, ktorý za ilustračnú tvorbu získal cenu Grand Prix BIB 2017. Rovnako budeme prezentovať tvorbu **Igora Olejnikova** z Ruska, ktorý získal Cenu H. Ch. Andersena 2018 za ilustrácie. Spolu s originálmi ocenených autorov budú vystavené aj knihy **Eiko Kado-no** z Japonska, ktorá získala Cenu H. Ch. Andersena 2018 za literatúru. Opäť predstavíme aj kolekciu ocenených ilustrácií zo súťaže NAMI CONCOURS v Južnej Kórei. Zo slovenských tvorcov budeme prezentovať dielo významného slovenského ilustrátora **Jána Lebiša**.

Výstavy tvorby slovenských ilustrátorov, ktorí získali neštátutárne ceny BIB 2017, budú inštalované v priestore Západnej terasy Bratislavského hradu: **Peter Uchnár** – Cena detskej poroty BIB 2017, **Dušan Kállay** – Cena Poštovej banky 2017 za mimoriadny prínos do ilustračnej tvorby a Cena primátora Bratislavy – **Svetozár Košícký**.

Bienále okrem výstav na Bratislavskom hrade usporadúva aj sprievodné výstavy v jednotlivých zahraničných kultúrnych inštitútoch aj vo viacerých bratislavských galériách. V BIBIANE, medzinárodnom dome umenia pre deti, budeme tentoraz prezentovať originály ilustrácií zo zbierok JUDr. Dušana Rolla, jedného zo zakladateľov BIB.

Prezentáciami výstav sa však BIB nekončí. Medzinárodná porota, zložená z odborníkov z oblasti knižnej kultúry z rôznych krajín, najprv udelí ceny (Grand Prix, 5 Zlatých jablák, 5 plakiet a čestné uznanie vydavateľstvám) a potom bude pokračovať zasadnutím Medzinárodného komitétu a Medzinárodným sympóziom BIB. Téma sympózia tento rok je **Kult originálu ilustrácie vo svete digitálnej techniky**. Viesť ho bude opäť historička umenia Mgr. Viera Anoškinová. Po skončení sympózia pripravíme, ako ku každému ročníku, zborník príspevkov s obrazovou prílohou.

Neodmysliteľnou súčasťou BIB je aj Medzinárodný pracovný seminár BIB-UNESCO Workshop Albína Brunovského, ktorý sa bude konať po skončení sympózia a bude trvať týždeň. Tento rok sa uskutoční v kaštieli v Mojmirovciach pri Nitre. Vedenia workshopu sa ujal významný slovenský ilustrátor **Miroslav Regitko**. Téma workshopu znie: **Láskavé obrázky**. Originály, ktoré tu vzniknú, zahrnieme do propagačného katalógu a budeme ich prezentovať na výstavách doma i v zahraničí.

Viera Anoškinová

viera anoškinová

Najkrajšie detské knihy 2018

Dobrá ilustrácia je ako dobré víno... musí zrieť. I keď niekedy aj mladé víno (ilustrácia) dokáže prekvapiť....

Pri odovzdávaní cien za najkrajšie a najlepšie knihy jari, leta, jesene a zimy 2018 už tradične spomínam ilustrátorov, ktorých mená sa opakujú, ale pribúdajú aj nové. Ilustráciu je však lepšie si pozrieť, ako ju opisovať. Ilustrácia je súčasťou knihy – niekedy neoddeliteľnou, inokedy aj oddeľiteľnou. Vždy však text dopĺňa, dokresľuje a z môjho hľadiska aj obohacuje. Sú ilustrátori, ktorí pracujú s textom ako s nosnou súčasťou knihy, sú takí, ktorí s knihou pracujú ako s materiálom, ktorý sa môže rozvíjať do iných dimenzií. Ani jeden prístup nie je horší, práve deti si nájdu cestu na uchopenie knihy, jej obsahu a jej vizuálu tak, ako to cítia. Ilustrácia je výtvarné stvárnenie myšlienky textu diela, zjednodušuje text, jeho ťažšie opísateľné časti, uľahčuje orientáciu v texte a podporuje stotožnenie predstáv autora a čitateľa.

Všetky ocenené knihy majú svoju výtvarnú hodnotu, inak by ich porota

v zložení Martin Vančo, Juraj Martiška a Viera Anoškinová nebola vybrala do tejto kolekcie. Objavili sa nám nové mená, čo ma teší, pretože mnohé z nich sú autorskými knihami, čiže autor textu je aj ilustrátorom. Spolu získalo ocenenie 14 titulov, ktoré tu dnes oceníme. V jarnej kolekcii to je kniha *Janko Hraško/O Janičkovi* z vydavateľstva BUVIK, ktorú ilustroval **Vladimír Král**. Aj v nej uplatnil svoju typickú až 3D ilustráciu, čo súvisí s jeho štúdiom animačnej tvorby. Môžem povedať, že je už stálicou tejto súťaže. *Mlynárske povesti* z vydavateľstva Matice slovenskej ilustroval **Miroslav Regitko**. Jeho expresívne a farebne výrazné ilustrácie s humorným zveličením, ktoré zachádzajú až do karikatúry, sú druhými ocenenými v jarnej kolekcii.

V letnej kolekcii sme ocenili tri tituly. Prvým je **Juraj Martiška**, ktorý získal cenu aj v jesennej kolekcii. Každú knihu vytvoril v inej polohe. *Ako sa Otko potkol o Fidlibuma* (vydal IKAR) z letnej kolekcie sa vyznačuje Jurajovým typickým rukopisom so sýtou farebnosťou. V jesennej kolekcii

získala ocenenie kniha *Starovek pod lupou*, vydal Perfekt. Ilustrácie v nej sú oproti predchádzajúcej v čierno-bielej farebnosti s občasných farebným akcentom. Druhou ocenenou knihou sú *Zoologické básničky*, ktoré vydala Asociácia Corpus v spolupráci s NM CODE a ilustrovala ich **Andrea Motloch Audy**. Ilustrácie majú príjemnú, nevťieravú farebnosť a zvieratká majú v jednotlivých detailoch zvýraznenú charakteristiku. Kniha *Cukrové topánky* (vydal Zum Zum production) je autorskou knihou. Jej autorka **Adela Režná** vytvorila minimalistickú ilustráciu s dôrazom na detail, zvýraznený farebnými akcentmi.

Tradične najsilnejšou kolekciou je jesenná, v ktorej sme ocenili šesť kníh. *Plávaj Lydka!* (vydal focusart, s. r. o.) je opäť autorskou knihou. Keďže **Marianna Čaučíková** je aj autorkou textu, jej ilustrácie ho výborne dopĺňajú. Sú ladené do modrých tónov – nakoniec, ide o knihu o rybách. Rybám vytvorila ľudskú mimiku, čím ich ešte viac priblížila deťom. **Ján Kurinec** ilustroval knihu *Deň, keď som zmenil svet* z vydavateľstva IKAR. Vytvoril čierno-biele ilustrácie, ktoré dnes už tak často nevidieť, ale sú o to výraznejšie. Možno aj vďaka čierno-bielej technike ich prekreslil do detailov. Autorskou je aj kniha **Petry Baďovej** *O dievčatku, ktoré kráča Domov...*, ktorú vydala Asociácia Corpus v spolupráci NM Code. Jej snové ilustrácie využívajú tlmennú farebnosť s občasným farebným akcentom a podčiarkujú textovú časť knihy. **Anna Hausová** je autorkou ilustrácií v knihe *Povesti, príbehy a povedačky z východu Slovenska* (Vydavateľstvo Matice slovenskej).

Vytvorila ilustrácie v červeno-čiernej farebnosti v štylizácii adekvátnej textu. Poslednou ocenenou v jesennej kolekcii je kniha *Príbehy z prameňa* (Vydavateľstvo Spolku slovenských spisovateľov), ktorú ilustroval **Peter Uchnár**. Jeho ilustrácie dýchajú fantazijnou atmosférou a tajomnom. Vo svojej tvorbe používa mäkké kontúry, tlmené pastelové farby, ale aj sýty kolor. Ilustrácia má dynamický maliarsky charakter s drobnokresbou štetca, ktorá je dôkazom jeho mimoriadneho zmyslu pre detail.

Tri tituly sme ocenili v zimnej kolekcii. Tým prvým je autorská kniha **Petra Horáčka** *Marta a Jonatán* (OZ Čítajme si spolu). Tento talentovaný výtvarník, ktorý žije vo Veľkej Británii, vytvoril dôsledne prepracované ilustrácie obohacujúce minimalistický text, vhodné pre menšie deti. **Martin Schwarz** je autorom textu aj ilustrácií knihy *Kamaráti zo steny* (Vydavateľstvo SLOVART). Vytvoril realistické, do detailu prepracované ilustrácie v tlmenej pastelovej farebnosti. Poslednou ocenenou knihou je titul *Aprílová brada a iné švihnuté básne* Vydavateľstva SLOVART s ilustráciami **Evy Šimonovej**. Keďže ide o knihu pre menšie deti, ilustrácie sú popisné, jemne štylizované a vhodne dokresľujú text. Vďaka vešej farebnosti tu môžeme vidieť aj istú humornosť.

Čo dodať na záver? Som veľmi rada, že sa medzi ilustrátormi objavuje stále viac predstaviteľov nastupujúcej generácie ilustrátorov. Sú veľmi progresívni, využívajú vo veľkej miere moderné technológie. Ocenenie ich tvorby v tejto súťaži snáď pre nich bude motiváciou, aby sa aj naďalej venovali ilustrácii detských kníh.

Za Katkou Minichovou

*** 2. 10. 1949 v Trenčíne**
+ 12. 08. 2019 v Bratislave

Odišla náhle a pre mnohých z nás nečakane. V pondelok 12. augusta 2019 popoludní vo veku nedožitých 70 rokov zomrela Katarína Minichová, scenáristka, dramaturgička, bývalá vysokoškolská pedagogička, spoluzakladateľka Občianskeho združenia KRÍDLA a riaditeľka rovnomeného Rehabilitačného strediska a dlhoročná programová riaditeľka medzinárodného festivalu animovaných filmov pre deti BIENÁLE ANIMÁCIE BRATISLAVA, ktorý sa realizoval na pôde Medzinárodného domu umenia pre deti BIBIANA. Bola členkou porôt mnohých medzinárodných fil-

mových festivalov, viac ako desaťročie pôsobila ako volená členka medzinárodnej Skupiny expertov pre deti EBU a Skupiny garantov pre animované koprodukcie EBU (Európska vysielacia únia). V roku 2009 ju zvolili za viceprezidentku CIFEJ.

Na Filozofickej fakulte Univerzity Karlovej v Prahe absolvovala dejiny a teóriu filmu a estetiky, doktorské štúdium ukončila na Vysoké škole múzických umení v Bratislave. Po ukončení vysokoškolského štúdia pracovala v Československej, neskôr v Slovenskej televízii. Začínala po boku svojej mamy, pani Anny

Minichovej, ktorá viedla skupinu legendárnych večerníčkov. Po jej smrti nadviazala na jej prácu dramaturgičky večerníčkovej tvorby. Spolu so spolupracovníčkami a spolupracovníkmi dôsledne naplňala a rozvíjala zásadné princípy tvorby krátkych filmových rozprávok – večerníčkov, určených hlavne najmenším deťom, ktoré sformovala jej mama. Dôsledne dbala na to, aby večerná rozprávka slúžila dieťaťu ako pohladenie a upokojenie na záver dňa. Preto nestrpela v rozprávkach pre deti ani náznaky násilia alebo lacného humoru. V tom bola rázna a dôsledná. V tvorbe pre deti uplatňovala aj tézu spisovateľky Márie Ďuríčkovej, že deťom nesmieme vziať vieru, že všetko sa raz dobre skončí. Má zásluhu i na tom, že pri večerníčkovej tvorbe sa vyprofilovalo mnoho českých, moravských a slovenských tvorcov. Spoliehala sa na overených autorov, no zároveň vyhľadávala nové talenty. Preto sa večerníčková tvorba aj jej zásluhou vyznačovala veľkým počtom a rôznorodosťou autorských rukopisov či už scenáristických, výtvarných, animátorských, hudobných a režijných. Ako dramaturgička pracovala na množstve večerníčkových seriálov (Bratislavské rozprávky, Můj Miško, Kač, kač, kač, V chalúpkě a za chalúpkou, Čo rozprávala teta Srna, Rozprávky pod stromček, Vták Gabo a ďalšie). Spolupracovala na hraných filmoch Afrodita a Tisíce džbán. Filmy z jej dramaturgickej dielne a autorské diela získali mnohé ocenenia na domácich i zahraničných podujatiach.

Po drastickom zredukovaní televíznej tvorby pre deti v Slovenskej televízii, neskôr RTVS, Katka Minichová pôsobila ako pedagogička v Atelié-

ri animovanej tvorby Filmovej a televíznej fakulty. Venovala sa scenáristickej a dramaturgickej príprave študentov s dôrazom na animovanú tvorbu pre deti.

Neskôr a až do svojho skonania pracovala ako programová riaditeľka medzinárodného festivalu animovaných filmov pre deti BIENÁLE ANIMÁCIE BRATISLAVA, ktorý organizuje Medzinárodný dom umenia pre deti BIBIANA. I za jej pôsobenia sa tohto festivalu zúčastnili mnohí najvýznamnejší svetoví i domáci tvorcovia animovaných filmov (Caroline Leaf, Michel Ocelot, Marcell Jankovics, Garri Bardin, Witold Giersz, Jannik Hastrup, Michael Dudok de Wit a ďalší). Aby priblížila animovanú tvorbu deťom, podieľala sa na organizácii tvorivých dielní animovaného filmu či Animačného expresu, ktorý po niekoľko rokov obdivujú deti z celého Slovenska.

Popri zamestnaní sa venovala i dobrovoľníckej práci v Občianskom združení Krídla, ktoré spoluzakladala. Neboli jej ľahostajné osudy ľudí, ktorí sa pre svoje mentálne znevýhodnenie ocitli mimo pozornosti spoločnosti. Pomáhala im získať aspoň kústik radosť zo života o. i. vierou vo vlastné tvorivé schopnosti.

Odišla spriaznená duša všetkých tých, ktorým bytostne záleží na svete krásnych detských rozprávok a ktorí budú tak ako ona rozvíjať a brániť tento svet, aby ho nepohltila „ničota“. Áno, zmĺklo Katkino srdiečko, načas zmĺkli i jej rozprávky. Rozprávky Katky Minichovej však opäť ožijú a s nimi i spomienky na ňu.

Vladimír Malík

Ja a môj kormidelník

Rozhovor

s autorom, básnikom,
textárom, a architektom

**JÁNOM
MASARYKOM,**

synom Márie Ďuríčkovej

pripravila
Ľubica Kepštová

Mária Ďuríčková je legendou slovenskej literatúry pre deti a mládež. Jej knihy preložili do mnohých jazykov a poznajú ich deti, dnes už dospelí, na celom svete. Okrem niekoľkogeneračných kultových autorských rozprávok o *Danke a Janke*, o *Gul'kovi Bombul'kovi* alebo *Jasietke*, zošľachteným jazykom prerozprávala pre deti dva zväzky Dobšinského rozprávok. Z čriepkov bratislavských archívov, slovíčko po slovíčku, vystavala *Panenskú vežu na Devíne*, rozozvučala *Prešporský zvon* a z riečnych vôd pod Bratislavským hradom vyslobodila *Dunajskú kráľovnú*. *Zlatou bránou*, ktorú poskladala z najkrajších kamienkov

slovenskej ľudovej slovesnosti, prešli tisícky detí. Jožko Mrkvička sa ešte aj dnes šibalsky vyšciera z jej milovaného Slniečka a povzbudzuje deti do veselého a priateľského pohľadu na svet.

Akoby sa tento rozprávkový úvod ani nehodil k jej ťažkému ľudskému osudu. Naša Marienka, naša Zlatá priadka, mala však aj zlaté srdce, do ktorého sa zmestilo veľa detskej lásky a radosti. A k tým najväčším patrila jej rodičovská láska k synovi Jankovi.

■ O Gul'kovi Bombul'kovi, Májka Tárajka, Jasietka, Preletel vták cez Slatinské vršky – to sú knižky, v ktorých rezonuje motív Marienkinkej rodnej dediny – Zvolenskej Slatiny. Svoje miesto má v nich aj nezabudnuteľná stará – spojenkyňa, ktorá jej potajomky dávala knižky pod vankúš. Navzdory prakticky zmýšľajúcim rodičom podporovala čitateľskú vášeň svojej vnučky – Majky Pieckovej. Dnes už vieme, že nie nadarmo. Už ako školáčka bola výbornou „slohárkou“ a napísala svoj príbeh k obrázkom Jaroslava Vodrážku o Smelom Zajkovi, za ktorý ju pochválil vtedajší šéfredaktor matičného Slniečka – legendárny spisovateľ Jozef Cíger Hronský. Vy ste už vyrastali v Bratislave ako mestský chlapec. Chodievali ste aj k starým rodičom do Zvolenskej Slatiny na vidiecke prázdniny. Nebili sa vo vás tieto dva svety?

Svety mesta a dediny sa naozaj bili, aj keď asi dosť inak, než si kto myslí.

Najprv sa bili pri príchode do Zvolenskej Slatiny. Veľa ponaučení, zákazov, príkazov, dojmov, zakaždým nové situácie. Do dvora prišiel svojho druhu cudzinec. Neoboznámená a nekompetentná osoba. Malý mestský sopliak, šrac. V meste som žil iba s mamou Dadou. Tu bola zrazu veľ-

VLADIMÍR KRÁL / *D. Hevier: Vtáčia legenda*

ká rodina: prababka – starká Holíčska, starí rodičia, strýcovci, ujo Janko so ženou. Dve sesternice z prvého kolena a dve sesternice z druhého! Bol som rád, že nemám aj tretie.

Dvor bol obrovský! Studňa s dvomi napájacími válovmi, dve maštale-konice, dve hnojiská, dve obrovské zastrešené brány, kadiaľ mohli bez ťažkostí prejsť veľikánske vozy so senom alebo obilím. Viacero komôr a podciení, veľké stodoly – štály. Oplotené záhrady, pred domami predzáhradky a vyrovnávacie schody. Veľa hydiny, rôzny dobytok, štekajúci pes. Holuby, vrabce, rôzne vtáky, ktoré si rady odzobli pri sypaní zrna hydine. Kakofónia zvukov.

Ponaučenia: Podrav každého, či poznáš, či nepoznáš. Nemojkaj sa so zajacmi, rady škriabu. Pozor na gunára, rád štípe. Nechoď koňom k zadným nohám, rady kopú. Nechoď kravám k predným nohám, rady kolú. Pozor na kurence, ľahko ich zašliapneš.

Zákazy: Nehraj sa na hnoji, nedráždi psa, nenazeraj do studne, nebantuj kosa, sekery, čakany, rebríky, klince a skoby, neťahaj hydinu, neotváraj cudzím! Nehraj sa so zápalkami, nelez na padláš, nechoď sám do pivnice.

Príkazy: Stále sa pýtaj, či netreba dako-
mu s dačím pomôcť. Ak áno, tak dones, podaj, odnes, podrž, umy, utri, vynes, vy-
lej, otvor, zatvor, daj, vezmi, zameť, atď. Nečakaj, kým ťa zavolajú, sám sa ponúkni!

Dojmy: Dvor bol zoologická záhrada. V konici boli aj ovce a barany, aj teľa a žriebä, v chlievoch niekoľko ošípaných. A to všetko bolo zdvojené! Bol to spoločný dvojdvor! Aj ľudí bolo dosť veľa. Spolu so strýcovcami dvanásť osôb. Okrem toho tu bol aj paholok Mičuda odkiaľsi z Horného Tisovníka. A podchvíľou aj nejakí hostia a návštevy. Dvor bol teda plný vzťahov. Svet sám pre seba. No a zrazu som tam na dva mesiace pribudol aj ja. Raz dokonca na celý rok.

A to bol iba dvor. A k tomu ešte priedomie, predzáhradky a vyrovnávacie schody. Domy tvorili domoradie s nepravidelným rytmom. Pred domami sa v miernom oblúku vinula mimoriadne tichá prašná cesta. Z celej druhej strany ju lemovali latkové ploty. Za nimi boli záhrady a sady, najmä všakovaké kríky. Jediná budova utopená v zeleni na tej strane bola tajomná Svetlíkova komôrka. Celé sa to volalo Malá strana. Ako v Prahe. No a čo dom, to kamarát alebo kamarátka. Niekedy aj oboje. Rovesníci skoro všade. Filovci, Dobákovci, Hroncovci, Diechovci, Pieckovci, Trnkovci, Majdákovci, no a na východnom konci stála ako posledná chalúpka starého Svetlíka. To bol miestny strigôň. Toto zákutie Zvolenskej Slatiny bolo zázračné a tajuplné. Kam sa hrabú Šibenice či Sebechov!

Vydobytí si akú-takú pozíciu medzi deťmi na Malej strane nebolo ľahké. Držali pospolu a nech som ako mestské dieťa čokoľvek povedal, tak som podľa nich zabritvil, čiže klamal. Mal som pocit, že musím byť stále v strehu.

Svety mesta a dediny sa naozaj bili, najprv po príchode do Slatiny a potom po príchode do Bratislavy. Zo Slatiny som sa vracal vždy tak trochu ako cudzinec. Bol som exot. Presnejšie sedliak, po bratislavsky sedloš.

V našom dome sa v šikane osobitne vyznamenal istý Paľo Pogány. Čo som si rýchlo preložil ako pohan. Do triedy chodila so mnou jeho sestra Dana, inak celkom pekná. Paľo bol však príšera. Monštrum. Pomohli mi bratia Sýkorovci, Eči a Aty, synovia domovníka. Keď museli umývať schody šiestich poschodí, tak som im pomáhal. Bolo im jasné, že musia nado mnou podržať ochrannú ruku.

Mimo domu, na ulici, to nebolo o nič lepšie. Uličný gang robil na mňa pohon. Ich vodcom bol Balažko. Nie Baláž, ako v známej rozprávke, ale Balažko. Tero-
rizoval ma, kde len mohol a ako mohol.

Najhoršie na tom bolo, že som sa nemal komu postažovať. A už vôbec som nechcel pridávať starosti mojej mame. Raz som však povedal o svojom trápení Ečimu a Atymu. Vychytili sa so mnou do parku a išli si to s Balažkom vyjasniť.

Moju šikanu si však všimol aj istý podoivný človek, čo býval na Dunajskej oproti parku. Volal sa Arpád Špalovský. Bol to utečenec, ktorému sa nepodaril útek na západ. Kopečkář. Postrelili ho, chytili, ale prežil. Chýbajúcu časť lebky mu nahradili hmotou, ktorá sa volala gutaperča. Na ulici bol známy ako Gangi. Gangster. No a ten ma zaštitil. Za odmenu, že ma zbavil tyrana, som mu namaľoval olejovkami na gitaru kovboja. Bol nadšený. Prestriekal si to ochranným lakom a podchvíľou mi nosil nejakú „Gitu“ od záujemcov o podobnú výzdobu.

V mojom trápení mi však najviac pomohla napodiv práve Zvolenská Slatina. Dva mesiace dobrej stravy na plnotučnom mlieku, vlastnom masle, vynikajúcom domácom chlebe a vajíčkach od spriatelnených sliepok. Ani som necítil, že je ešte stále lístkový systém. No a k tomu čerstvý vzduch a veľa pohybu. Ak chcete, aj práce. Ale to som tak ani nevnímal. Rástol som ako z vody a navidomoči silnel. Veď som bol v podstate stále v telocvični.

To, že som sa veľmi zmenil, som zbadal, až keď som uviazol v detskej rebríkovej preliezačke v Medickej záhrade. Aj som chcel kričať o ratu, ale pohl som rozumom a svalmi a vysúkal som sa nazad z rebríka bez zlomených rebier. Potom som sa už nebál. Paľo P. bol zo mňa zdese-
ný. Dokonca som ho skoro obesil, keď sa mi podarilo chytiť ho do lasa. Neviem, čo doma naklamal, keď mal okolo krku kruhovú chrastu.

V tom čase som sa už mohol o tom s Dadou zhovárať. Ale len opatrne. Veď nie celkom všetko sa má zavesiť rodičovi na nos, no nie?

■ Marienka často hovorievala o svojej starkej, ktorá ju podporovala v čitateľských a neskôr aj tvorivých a študijných ambíciách. O jej rodičoch som sa však veľa nedozvedela. Ako chlapec ste ich však isto dobre poznali. Najmä starého otca, ktorý bol zrejme typickým dedinským gazdom. Marienka často spomínala, že otec bol k nej veľmi prísny a dlho sa nevedel zmieriť s jej túžbou stať sa učiteľkou. Ja však často rozmýšľam, kde sa vzali tie strašidelné, tajomné, priam mystické motívy povestí zo Zemského kľúča. Nemal v tom predsa len prsty aj váš starý otec? A nebol zas on v tom vašom detskom svete „tajným spojencom“?

Starý otec, ako ho poznala Dada, bol celkom iný ako starý otec, ktorého som poznal ja. Nepamätám si, že by bol kedy na mňa kričal, alebo čo i len zdvihol ruku.

Keď som prišiel na prázdniny, prestal na celé dva mesiace chodiť do krčmy. Ved' načo by tam chodil, keď mal doma toho najlepšieho poslucháča? Tešila sa aj stará, rada nás nechávala „krákorit“ dlho do noci. Starý otec bol čosi ako ľudový rozprávač. Veľa zažil, zajali ho v prvej svetovej, dokonca sa v ruskom zajatí stretol aj so Štefánikom. V každom prípade dostal od neho „cigaretľu“. Nosil ju až do smrti v tabatierke, zabalenú v celofáne. No a nesmiem zabudnúť, že na najdôležitejšiu otázku zajatcov, že akože to bude u nás v tom novom štáte, či ako u Francúza, Amerikána či Anglána, pokrútil hlavou. Jeho odpoveď bola: Ako u Helvéta!

Starý otec bol aj čosi ako veštec. Veštil z biblie, stačilo zasunúť do nej nôž. Ten určil, ktorá strana je pre danú osobu dôležitá. No a nasledoval výklad. Bohužiaľ, vtedy som musel vždy odísť.

Množstvo príhod a zážitkov, všelijakých podivností, priam divov a zázrakov, a to vždy s poukázaním na konkrétne miesto

v dedine a okolí alebo na konkrétnu osobu či rod v dedine a okolí nemalo konca kraja. Starý otec sa nikdy neopakoval. Nezakoktal, nezaváhal. Bol presvedčivý a naozaj výrečný.

Keď som neskôr viaceré naše rozhovory prerozprával Dade, zdalo sa jej priam neuveriteľné, koľko som si toho zapamätal. Inak, pamätalo sa mi to samo, lebo to bolo vždy zaujímavé.

Rozhovory so starou mamou boli celkom iné. Aj ona si rada na všeličo zaspomínala. Bolo to zakaždým pri nejakej robote. Ale ešte radšej starká spievala. Mala nekonečný repertoár. Mohol som si vybrať. Chceš počuť pobožné, alebo bezbožné? Ušlo sa mi z tých aj tých. Najviac mi spievala na posteli. Starý otec už spal ako zabitý a ja som počúval a driel na diváne konča ich posteľ. Počúval som a bolo mi ako v nebi. Zrejme aj tu má korene moja tendencia ponocovať.

■ Mnohé deti slávnych spisovateľov sa občas „sťažujú“, že si od nich rodičia požičiavajú príbehy, kamarátov, citáty a repliky z každodenného života. S odstupom času sa však možno na to dívajú trochu inak, ba dokonca sú možno aj radi, že časť ich detstva, na ktorú už trochu pozabudli, dostala pečať večnosti. Myslela som na to pri knihách ako *Stíhač na galuskách*, alebo *My z ôsmej A*. Je na tom niečo pravdy?

Rozhovory s Dadou boli veľmi zvláštne. Vždy. Nevyzvedala, ale rada si so záujmom vypočula všetko, čo som mal na srdci. Nepamätám sa, že by ma bola niekedy zahriakla, že nemá čas, že je unavená, že ju to nebaví.

Zvykol som si využívať ju ako búťlavú vrbu. Mne sa tým uľavilo a ju to, ako mi tvrdila, vždy potešilo. Ale či ju moje rozprávanie inšpirovalo...?

Často sme mávali priam akési hľadač-

ské sympóziu. Raz ma napríklad navštívil spolužiak Milan Stanek. Dada mala práve typickú prekladateľskú starosť: Aká by mohla byť nejaká typická, ale nie vulgárna detská nadávka? Práve prekladala Nosovovho Nevedka. Napodiv vyhovujúcu nadávku poskytol práve Milan. Znela: „Do kýbľa.“

So *Stíhačom na galuskách* to bolo trochu iné. Sú tam isté podobnosti. Spomienky z tohto obdobia však očividne neutkveli iba v mojej hlave. Čakal som raz v kaviarničke na Myjave. Zrazu sa pri mne zastavila neznáma dáma a spýtala sa, či som náhodou nechodil do Štefánikovej školy v Bratislave (terajšia Grösslingova). Nuž, chodil. Pani sa potešila a povedala, že aj ona, a že si ma dobre pamätá. Vraj chodila o ročník nižšie a páčili sa jej moje kresby vo vitrínach. Pamätala si ma aj preto, lebo som bicykloval. Vraj sa na tej ulici deň čo deň ozýval podivný zvuk. Taký čudný, že si ho zapamätala na celý život! Spomenula, že sa v tom čase kvôli nemu otváralo veľa okien a z nich sa vykláňali dievčatá. Ten zvuk vraj robil môj bicykel. Presnejšie, zadné koleso. Išlo o akýsi cvrkot, zvonivé cvrlikanie, ktoré sa z nejakého dôvodu zmenilo na štrkáčovu hrkálku. Bolo čarovnou píšťalkou. Čarovnou flautou. Cvrlikanie môjho päťhrebienkového voľnoběžného pastorka rozochvievalo dievčenské hlavy a srdcia. Bol som spotený trubadúr v strakatom tričku, s vlajúcimi vlasmi a v krátkych nohaviciach.

Červená armáda bývala mimoriadne tichá ulica. Premával po nej trolejbus. Áut bolo málo. Nečudo, že som po nej rád jazdil. Bývali tam viacerí spolužiaci, niektorí mali sestry, vôbec sa mi nezdalo divné, že tie dievčatá sa práve vtedy, keď idem okolo, vykláňajú z okien. Cvrkot sa ozýval hlasno, odrážal sa od domov. Do známych okien som niekedy zamával, pustil riadidlá a zdravil krásavice rozvratým gestom, aké možno používal Cyrano. Aj mne

sa ten zvuk páčil. Nikdy by som si však nebol pomyslel, že ešte takto po rokoch si naň niekto spomenie.

Zmienka o afrodiziatickom zvuku môjho bicykla by sa bola veľmi hodila do Dádinej knižky *Stíhač na galuskách*. Ibaže vtedy som o tom nevedel. Ani o tom, že som ten zvuk sám stvoril!

Žili sme skromne a cyklistická výbava bola aj vtedy drahá, priam nedostupná. Keď som chcel päťkoliesko, najmä pre tých 24 zubov do kopca, tak som musel na to ísť netradične. Za vypletenie páru kolies som získal od olympionika Juraja Miklušicu ojazdenú, čiže vyšľahanú kazetu značky Regina. Musel som k nej zohnať aj primerane vyšľahanú reťaz. Kazeta bola nefunkčná. Pružinky úplne na šrot. Skúšal som ich nahradiť všeličím, ale nič nefungovalo.

V tom čase som si opravoval a prerábal aj gitaru. Od známeho gangstra Arpáda z Dunajskej som lacno kúpil dokaličenú španielku. V rámci opravy som ju prerobil na dvanásťstrunový nástroj, ktorý mám dodnes. Skúšal som vtedy viaceré vhodné struny na zdvojenie. Prvá bola síce gitarová, ale druhá, paralelná, mala mať ten istý, ale inak zafarbený tón. Malá zvuková alchymia. V tomto mi pomohol Paľko Hamel. Nosil mi asi 5 cm dlhé konce rôznych strún. Gibson, bendžo, mandolína, harfa, pianíno. Nemohol som nezbadieť, že niektoré struny mi svojou kvalitou a pružnosťou pripomínajú strunky z bicyklovej kazety. Nakoniec som ich vyskúšal a našiel som takú, ktorá fungovala! Len cvrkot bol vari trikrát hlasnejší než pôvodný. Kazetu som nemazal vazelínou, ale olejom na zbrane. Bicykel jazdil doslova sám. Bola to zbraň. A reťaz bola ako strieborný náhrdelník. Predmety sa humanizujú.

Tak sa stalo, že som síce jazdil na bicykli, ale v skutočnosti na gitare. Nečudo, že sa ten zvuk priam nahrával do pamäti. Pred vari dvadsiatimi rokmi mi ten bi-

cykel ukradli z garáže na Vlčkovej. Ktovie, kde a komu – a či ešte vôbec niekomu láme srdce.

■ V roku Marienkeinej „storočnice“ si pripomíname aj 50. výročie znovuzrodenia legendárneho literárno-umeleckého časopisu Slniečko. V roku 1969 aj vďaka Marienke Ďuričkovej vyšlo po dlhej, takmer dvadsaťročnej nútej prestávke jeho prvé číslo. Marienka sa stala jeho šéfredaktorkou. S nadšením a úctou sa obrátila k jeho matičným koreňom, vyniesla na svetlo sveta autorov, ktorí z ideologických dôvodov takmer upadli do zabudnutia. Možno sa to dnes už zdá priam neuveriteľné, ale aj na takej pôde, akou je časopis pre deti, sa naplno prejavila hrubá sila normalizácie a Marienka musela odísť do autorského exilu. Ako si spomínate na tieto časy?

Bolo to mimoriadne ťažké obdobie. A trvalo dosť dlho. Stalo sa napríklad, že Dada priam prinútili, došľapcovali, prísť na akési výročie Slniečka. Sedela tam ako obarená, lebo si ju počas celej slávnosti nikto nevšimol. Úplne ju ignorovali! Spomínali sa zásluhy všetkého, len o nej nepadlo ani slovo. Kto sa potreboval takto popásť a ukojiť svojou mocou?

Dada vtedy pracovala nejaký čas v mestskej knižnici vo vtedajšom Pionierskom dome, teraz Prezidentskom paláci. Vraj vtedy vzrástol počet čitateľov, lebo vedela každému dobre poradiť a odporučiť knihu, po akej túžil. A stále s deťmi debatovala. Mnohé si vraj nestihli pre samotnú improvizovanú čitateľskú besedu ani vybrať knihu. Tak prichádzali znovu a znovu a s nimi ďalší a ďalší čitatelia.

■ Marienka aj napriek všetkým zápasom a zákazom ostala dobrou su-dičkou a vernou dušou Slniečka. Spo-

čiatku sa doň vracala v prestrojení za Jožka Mrkvičku, občas pod pseudonymom, ale neskôr opäť naplno rozprávkami a povestami, ktoré sa stali rodinným striebrom a zlatom slovenskej literatúry pre deti a mládež. Ako školáčka som odoberala Slniečko od prvého obnoveného čísla v roku 1969. Pamätám sa na báseň, ktorá v ňom vyšla v marci 1970 pod menom Ján Marián. Volala sa Ja a môj kormidelník. Veľmi na mňa zapôsobila. Neskôr, keď som sa s Marienkou stretávala ako redaktorka Slniečka, spoznala som jej partnerský i rodičovský osud, v ktorom zastupovala dvojedinú úlohu otca i matky. Vtedy som si opäť spomenula na túto báseň. Nikdy som sa jej však nespýtala, kto bol v skutočnosti jej autorom. Dokonca som si myslela, že Ján Marián by mohol byť jej vlastný pseudonym...

Báseň Ja a môj kormidelník som napísal ja. Vznikla ako reakcia na láskyplné vyznania matkám, ktoré sú poväčšine vari všetky v mol. Nuž ja som napísal jednu v dur! Podľa Dady by bolo nevhodné, keby som, ak by som náhodou niekedy v budúcnosti chcel čosi publikovať, používal vlastné meno. Priezvisko Masaryk bolo nežiaduce. Meno Ján bolo v poriadku. Ale čo s priezviskom? Chcel som, aby vyjadrovalo spojenie, jednotu, porozumenie a súzvuk s mamou. A keďže mama bola Mária, zdalo sa nám, že meno Marián je tomu najbližšie. Boli tam aj iné hľadiská. Zvukomalebne, rytmické, aj to, aby iniciály boli J. M. Tak sa aj stalo.

Nepamätám si však, že by som ten pseudonym ešte niekedy použil.

■ Zdá sa, že jablko nepadlo ďaleko od stromu. Už ako mladý básnik ste začiatkom 60. rokov autorsky vstúpili do života legendarnej hudobnej skupiny Prúdy. Boli ste vtedy básnik, textár,

rojko? Vaša životná profesia však naznačuje, že ste mali blízko aj k výtvarnému umeniu, a túžba vytvárať novú umeleckú realitu vás zrejme doviedla až k architektúre...

V Bratislave je magický trojuholník, ktorý vymedzuje Segnerova kúria na Dunajskej, Ondrejský cintorín a Prvá bratislavská strojárň na Cukrovej.

Pavol Hammel i ja sme boli z tohto priestoru. Boli v ňom aj ďalší. Napríklad Boris Filan alebo Fedor Frešo. Keď sa Prúdom naskytla príležitosť na jedno z prvých verejných vystúpení, ukázalo sa, že súrne potrebujú pôvodné slovenské texty. Vtedy som im napísal Čiernu ružu.

Rozpísať sa o mojom vzťahu k architektúre, to by bolo na knihu. Takže na toto neodpoviem. Ale predsa aspoň čosi. Neďaleko hájika Cibislávka, v ktorom je pamätník umučených účastníkov SNP, medzi ktorými je aj môj otec, stojí závod Tatara Bánovce. Projektovateľ som tam karosárň a technicko-prevádzkovú budovu. Aj pomníky môžu mať veľa podôb.

■ **V jednom z rozhovorov ste spomínali, že ste o mame napísali Rozprávku o Rozprávke, ktorá sa dočkala Marienkinkej prísnej oponentúry. Ako literárne nadaný človek ste sa už isto pustili do písania spomienok na mamu, na detstvo a na všetko, čo by nemalo upadnúť do zabudnutia. Vzácné sú všetky detaily, zážitky a vnemy, ktoré sprevádzali genézu jej mnohých literárnych postáv a nezabudnuteľných diel. Ste ich súčasníkom a pamätníkom zároveň. Marienka bola na seba veľmi prísna a bola skromná aj v tom, že nepovažovala za potrebné rozprávať o všetkom, čo sprevádzalo peripetie jej literárnej tvorby a súkromného života, ktoré sa bytostne prelínali.**

Rozprávka o Rozprávke vznikla ako text k fotografickej reportáži, ktorú nasní-

mal môj syn Ján. Súčasťou bol aj opis priebehu návštevy u pani Rozprávky. Osobitú kapitolu predstavovali pripomienky pani Rozprávky k už napísaným textom. Tam som mal príležitosť podebatovať si trochu s pani Rozprávkou. No a poslednou kapitolou boli vysvetlivky a zoznam použitej literatúry. Dada sa tým všetkým náramne pobavila. No a Janko úspešne zavŕšil fotografickú školu.

Rozprávka o Rozprávke žije svojím zvláštnym spôsobom stále. Význam rozprávky rastie. Veľmi ju potrebujeme. Veď pieseň, modlitba a rozprávka, to sú fenomény, ktoré nás od nepamäti až doposiaľ zachovali od zániku.

JA A MÔJ KORMIDELNÍK

Ján Marián

Často sa s mamou hrávame na pirátov.

Pirátska loď stúpa, klesá na vlnách.

Mama vie, čo je to pasát, rahno, vratiplachta.

Nás dvoch nepredbehne ani najrýchlejšia jachta.

Neobávame sa plytčín,

útesov a brál, mama vždycky kormidluje, ja som admirál.

Stretajú nás lode, bárky,

velryby aj škunery,

my však ľahko i z tej diaľky vrátíme sa k večeri.

ČIERNA RUŽA

Ján Masaryk

Zdá sa ti nudný celý svet.

Niet v ňom rytierov, lásky niet.

Za pohľad nikto nedá ti hrad.

Nezahrá pod oknom mám ťa rád.

Nezahrá pod oknom, nezahrá pod oknom
mám ťa rád.

Vinu má na tom malá čierna ruža.

Tú ružu stráži na blatách
chiméra v sivých záplatách.
Popros ju, paniu prastarú,
možno ti dá ružu do daru.
Možno ti ružu dá, možno ti ružu dá,
ružu do daru.
Tak môžeš získať malú čiernu ružu.

Potom tú ružu na stôl daj.

Denne jej vodu vymieňaj.

Čarovný puk sa otvorí
a srdce láskou zahorí.

A srdce láskou, a srdce láskou,
láskou zahorí.

To všetko môže malá čierna ruža.

Text piesne Mariána Vargu pre skupinu
Prúdy

VOZÍK VŠETKÝCH DETÍ

JÁN MASARYK

V meste bola mojou rodinou len jedna osoba. Moja matka Dada. Vo Zvolenskej Slatine však bola rodina veľká.

Kým s rovesníkmi som sa zžil veľmi rýchlo, o čosi zložitejšie to bolo s dospelými príbuznými.

Mohol som mať asi dva a pol – tri roky a nevedel som ešte celkom dobre rozprávať. Sváko Paška, muž sestry mojej starej mamy, boli naturista. Nuž, tento šikovný človek možno z ľútosti nad tým, že som polosirota, zmajstrovali pre mňa utešený rebrináčik. Bol to výrobok zložitý a prácny, lebo to bol verný model gazdovského senného voza. Nebola to detská hračka v klasickom slova zmysle. Výrobu vozíka držali sváko v tajnosti. (Typická slatinská vlastnosť.) Ani keď mi ho už išli darovať, nikomu nič nepovedali. Sviatočne sa vyobliekali, ako sa na návštevu patrí, a ťahali vozík celou dedinou zo Sebechova až na Malú Stranu. Cestou sa ho vypytovali desiatky úst, prečo a komu tú krásu ťahajú. Bola to taká prezentačná a oslavná „jazda“.

Chvíľa darovania nastala, hoci ešte stále mi nikto nič nepovedal. Všetko sa odohralo na priedomí dvora, z ktorého neskoršie vyšiel nielen Gulko Bombul'ko, ale aj Majka Tárarka. Priedomie bolo preplnené deťmi z Malej strany, ale aj z okolia, mnohé z nich závistlivo sledovali sváka s vozíkom už zo Sebechova. Boli tu aj mnohí dospelí. Medzi nimi aj starí rodičia, ba dokonca aj moja mama, ktorá tam bola ako obvykle, akosi iba na skok, na návšteve. Boli tam aj viacerí susedia. Obklopovali ma blízki ľudia v známom a priateľskom prostredí.

Voľakedy sa veľa vecí na dedine odohrávalo priam ako na divadelnej scéne. Celkový dojem kulisy umocňovalo aj to, že oba pieckovské domy, najväčšie na

Malej strane, boli podpivničené a mali preto predsunuté vyrovnávacie schodiská. V prípade strýcovho domu bolo schodisko vysoké ako poschodie. Bola to vychýrená detská rozhladňa, z ktorej sa dala obsiahnuť celá Malá strana. Bola to aj naša herňa, kresliareň a vôbec, stretávanisko. V deň, keď sváko dotiahli svoj vozík, poslúžili obe schodiská ako galérie preplnené divákmi. Na žiadne darovacie reči sa nepamätám. Sváko mi vtisli do rúk priečny držiak oja a vozík bol môj. Chvíľu som to nechápal. „Konečne vozík, ktorý môžem prevrátiť, kedy sa mi zachce?“ prebleslo mi vtedy myslou.

Ako decko som bol zaťažovaný na vozíky, presnejšie, na kolesá. Kočiarik, v ktorom ma vozievali, som vraj pri každej mozgovej príležitosti prevrátil hore dnom a vo vytržení som roztáčal kolesá. Vraj deň nebol dosť dlhý, aby sa mi to krútenie zužovalo. Výraz „krutu“ je vari prvý, ktorý si pamätám zo svojej slovnej zásoby.

Nuž behal som celý nadšený s vozíkom hore-dolu a ľudia mi so smiechom uskakovali z cesty. A vtedy sa to stalo. Zbadal som, že pri zatáčaní sa predná náprava nenatáča za ojom, ale že sa otáča celý vozík, ako keby predná náprava zrástla s podvozkom. V okamihu som vozík prevrátil. Diváci so smiechom očakávali, že začnem roztáčať kolieska. Bol som tým známy po celej dedine. Vozík vyzeral zospodu zložitý. Bolo tam veľa skrutiek, podložiek, matiek, závlačiek a akýchsi objímok. Na niektorých šrauboch sa belela vazelína. Ukázal som na skrutku otočného ložiska prednej nápravy a povedal som svákovi, že ju treba aj s matkou povoliť. Povedal som to, aspoň mne sa tak zdalo, jasne a zreteľne. Keď som zistil, že mi nikto nerozumie, tak som svoj technický názor zopakoval aj pomocou posunkov. Tváre okolo mňa boli čoraz zarazenejšie. A po chvíli sa už nikto nesmial.

Pamätám sa na svoj údiv, že nikto z dospelých, nikto z mojich drahých príbuzných, čo všetko vedia a všetko chápajú, mi nerozumie. A pritom išlo iba o takú maličkosť. Po nejakej chvíli prítomní moje dožadovanie úpravy vyhodnotili ako odmietnutie daru.

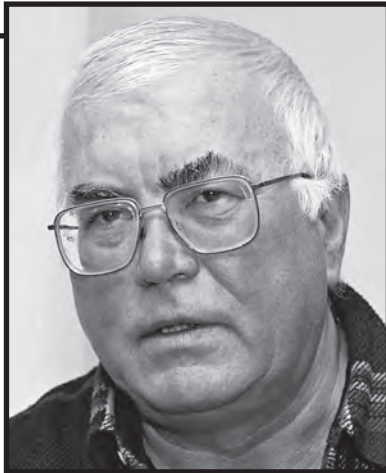
Sváko si pred očami zarazených okolostojacich nasadili klobúk a smutne si odťahli svoj-môj vozík domov. V očiach celej Malej strany, ba celej dediny, som bol nevďačník a vyvrheľ.

Ani to som akosi nepochopil. Zdalo sa mi, že sváko len vzali svoj-môj vozík do opravy...

Nuž toto je moja prvá uvedená spomienka. Prvá životná skúsenosť a hneď prvé vážne nedorozumenie, prvý neúspech. Trest za zlyhanie komunikácie. Takto súvisí úsvit môjho duševného Slatinou. Zvláštny dar. Akoby som dostal hneď na začiatku od osudu čosi nešťastné. Kruté. Pociť nezaslúženého nepochopenia a porážky.

Dlhé roky som sa trápil ani nie tak pre „stratu“ vozíka, ale pre svákov smutný návrat. Ten dar-nedar vo mne svojím spôsobom stále žije.

Bol to môj nápad, aby trpaslík Pipapendi Goroš, sprievodca po Rozprávčkovej krajine v Dadinej knihe *Jasietka*, jazdil na malom samohybnom vozíku, rebrináčiku. Presne takom, ako bol ten od sváka. A tak sa vozík, ktorý som mal iba prvých pár minút svojho vedomého života a potom už nikdy, dostal do literárnej histórie. V rôznych pozíciách ho v knihe ilustračne zvečnil národný umelec Vincent Hložník. Stal sa tak vozíkom všetkých detí. Dada moje zanietanie za tento dopravný

NA KRÍDLACH ROZPRÁVKY DO NEBESKEJ SLÁVY

Peter Glocko

* 2. 6. 1946 Muráň

† 26. 6. 2019 Bratislava

„V jednej piesni Muránčanky spievajú: Kto sa raz napije tej muránskej vody, nechce ísť z Muráňa, pre Muráň sa zrodil... K tým, ktorí sa zrodili pre Muráň, patrí aj Peter Glocko.“ (Mgr. Ružena Svoreňová, Muránske noviny.)

Aj keď ho z Muráňa načas odvialo, rád sa doň vracal telom i duchom. Aj z Martina, kde si so svojou „Rozprávnicou“ Odettou založil rodinu a kde sa mu narodili dve deti, potom z Bratislavy, kde prišiel na svet ďalší syn a prvé knihy pre deti. K rodnému Muráňu sa vracia aj v dobrodružnej historickej fikcii *Tomáš a lúpežní rytieri*, či v pôvabnom rozprávaní o dedkovi z Muráňa v knižke *Lietajúci klobúk*. Peter Glocko sa nadšene vnáral do tajov a histórie Muránskeho hradu i Muránčanov, a tak nečudo, že v roku 1988 prijal od vtedajšieho predsedu MNV v Muráni symbolický zlatý kľúč od muránskych dejín. Tam predsa najradšej tvoril i rozjímal, púšťal na uzdu svoju fantáziu a ako mág sa prevteloval do tamojších historických postáv i do minulých svetov, ktoré vo svojej tvorbe spájal so súčasnosťou. Bol presvedčený, že „všetci, čo žili na tejto zemi pred nami, žijú v ďalekej nás. Lebo my sme žili dávno-prádávno v nich. Oni sú my – a my sme oni.“ (*Tomáš a lúpežní rytieri*).

Peter Glocko bol fascinovaný tvorivosťou ľudského ducha, jeho talentmi, vo svojich dielach apeloval na človeka, aby nešíril okolo seba násilie a skazu, ale zanechával v dejinách míľniky takých objavov, čo uľahčujú a skrás-

lujú život ďalších pokolení. V diele *Ruža pre Julia Verna* alebo *Päť týždňov bez balóna* (1986) v troch časovo-priestorových rovinách vytvára pomocou fantázie dobrodružno-detektívny príbeh o Vernovi a Paracelsovi a o ich pobyte na Slovensku. Knižka vyšla aj vo francúzštine vo vydavateľstve Hachette a na Slovensku sa dočkala viacerých vydaní. V novele *Ja sa prázdnin nebojím* siahol autor po problematike alkoholizmu a toxikománie mladých ľudí. Sám o svojom diele povedal: „Je to kniha o nedostatku ľudského citu a o tupej materiálnej hojnosti, ktorú nám ktosi podhodil ako vrcholný výdobytok ľudského pokroku.“ Kniha získala v roku 1989 Čestné uznanie Európskej ceny za literatúru pre deti Pier Paolo Vergerio a bola ocenená zápisom na Čestnú listinu IBBY 1990. Podobná problematika osciluje aj v románe pre dospelých *Tri vety pre ošpedalské siroty* (2003), kde sa opäť prelína súčasná a historická rovina príbehu, motív talentu a tvorivej osobnosti, jej pozdvihnutia, ale aj mrzačenia cudzími, no neraz i najbližšími ľuďmi. Na podobnú tému nadviazal v knihe *Večernica z Dračej jaskyne* (2005). Svetovému rozprávkarovi Andersenovi a jeho bájnym krokom po pradávnej Bratislave venoval fantazijný príbeh *Prešporské čary pána Christiana* (2004).

Veľkou témou Petra Glocka boli aj rozprávky. Nie náhodou vstúpil do literatúry autorskou interpretáciou zamagurských rozprávok *Šťastenka* (1970) v spoluautorstve so zberateľom Viktorom Majerikom. Podobne ako v tejto knižke, aj vo *Vodníkových zlatých kačkách* (1975) rozvíjal jazykové bohatstvo zamagurských rozprávačov a citlivo pristupoval k úpravám textu z hľadiska detského aspektu. Jeho veľkou témou bol Pavol Emanuel Dobšinský. Adaptáciou klasických ľudových rozprávok pokračoval v treťom zväzku *Slovenských rozprávok* (1988), vo výberoch *Nebeská sláva* (1993) a *Ružová Anička* (1993) a rytierskymi rozprávkami *Zlatovlasý rytier* (1997). Svoj hlboký obdiv a poklonu vzdal Dobšinskému aj v jeho sugestívnej umeleckej biografii *Rozprávkar a Rozprávnik* (2006) a v televíznom filme *Zlatá podkova, zlaté pero, zlatý vlas*.

Za tvorbu pre deti a mládež získal v roku 1995 najvyššie slovenské ocenenie – národnú cenu za tvorbu pre deti a mládež Trojruža a v roku 1996 cenu Pavla Dobšinského.

Peter Glocko bol talentovaný spisovateľ, rozhlasový tvorca, filmový scenárista a predovšetkým dobrý človek a kamarát. Bol aj vizionár. Fascinovali ho všetky pohnútky ľudského ducha pri tvorbe umenia, vzťahov a hodnôt, ktoré ho povznášali a posúvali vpred. Hľadal aj pôvod temnoty, ktorá odveky vekov natahuje prsty po ľudskom šťastí a vznáša sa nad človekom ako zlovestný tieň. A on s ňou viedol statočný zápas ako Šťastenka so Zlomom. Aj keď sa zdá, že Zlomor v tomto ľudskom príbehu zvíťazil nad Rozprávnicou i Rozprávkarom, vôbec tomu neverím. Ako sa rok s rokom stretal, jedného po druhom odniesli na svojich zlatých krídlach rozprávkové kačičky do Nebeskej slávy.

Ľubica Kepštová

lenka dzadíková

Slony, myši, kocúr, psy... divadlo!

Symbolom Mateřinky – festivalu profesionálnych bábkových divadiel s inscenáciami pre deti predškolského veku – je slon. V rôznych podobách sa jeho vyobrazenie nachádzalo v centre Liberca, mesta, kde sa toto bienále v dňoch 18. – 22. júna 2019 konalo. Zvieratá by sme však našli takmer v každom z festivalových predstavení. To nie je prekvapivé, veď zvierací hrdinovia a hrdinky k tvorbe pre deti neodmysliteľne patria. Vystupovali v tradičných rozprávkových príbehoch, ale hovorili napríklad aj o smrti.

BATOLATÁM

Dlhodobu stúpajúca popularita divadelnej tvorby pre deti od jedného do troch rokov už aj v stredoeurópskom priestore sa odrazila i na programe 25. ročníka Mateřinky. Päť zo súťažných inscenácií patrilo deťom už od desiatich mesiacov, dokonca belgické divadlo Theater De Spiegel uvádza, že ich *Zvedavosť* je určená divákovi už od pol roka. A práve to bola

najpozoruhodnejšia a najodvážnejšia inscenácia pre túto vekovú kategóriu. Neprezentuje ucelený príbeh, ale pomocou hudby a spevu sopranistky sprevádza deti rôznymi výtvarnými objektmi. Vychádza z príbehu maliara Rubensa, ktorý zbieral a vystavoval kuriozity. Tak aj deti sledujú rôzne atypické objekty a (pravdepodobne) prvýkrát prichádzajú do kontaktu s naživo interpretovanou hudbou. Je to inscenácia, ktorá malým divákovi a diváčkam ponúka silný estetický podnet a medzi pozoruhodné ju zaradila aj porota festivalu. Režisérovi Karlovi Van Ransbeeckovi udelila cenu za dôveru v mágiu barokovej hudby, ktorá v jeho inscenácii komunikuje s malými deťmi. Divadlo z Antverp prezentovalo na festivale aj druhú inscenáciu – *Toto nie je kniha*. Hoci táto už nebola taká strhujúca, po dvoch predstaveniach Theater De Spiegel je zrejmé, že k tvorbe pre batولات pristupujú seriózne a s vysokými ambíciami.

Ďalší tvorcovia a tvorkyne zvolili tradičnejší prístup. *Výlet* Divadla Rozmanitostí z českého Mosta vybudovali jednoduchými prostriedkami, ktoré dieťa v tomto veku okolo seba vníma – odev, balóny, predmety z domácnosti. Jej leitmotívom je útek z postieľky a detskej izby.

Divadlo Lampion/Myši patří do nebe

Inscenácia *Moment!* Studia Damúza z Prahy je zážitkom aj pre staršie deti. Dvaja herci predstavujú ľudí bez domova, ktorí zhromažďujú zberné suroviny a vyrobia z odpadových materiálov bábkú evokujúcu malého robota. Je to mimoriadne sympatická postavička, interpret pre ňu našiel vhodnú hlasovú štylizáciu a používa len málo slov, najčastejšie je to zvolanie „Moment!“ Devízou inscenácie je autentický a prirodzene hravý herecký prejav.

Poslednou z inscenácií pre najmenších bola *Džungľa* poľského Teatra lalek z Wroclavi. Rešpektuje možnosti vnímania najmladších divákov. Dominuje v nej výtvarná a zvuková zložka. Tri herečky sprevádzajú deti domnelou džungľou prostredníctvom jednoduchých choreografií a spevu a deťom predstavujú veľké bábky tukana, leňocha a mravenčiara.

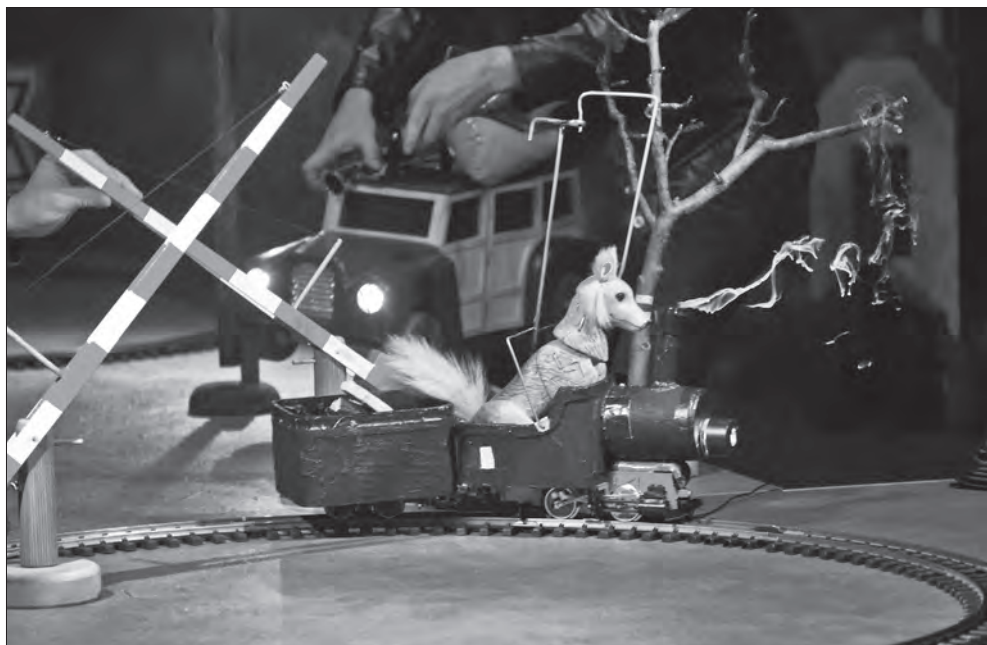
PREDŠKOLÁKOM

Cieľovou skupinou väčšiny predstavení Mateřinky 2019 boli deti predškolského veku, teda od štyroch rokov. Niektoré síce znížili odporúčanú vekovú hranicu až na dva roky, no už kládli

na malého diváka isté nároky, vyžadovali jeho sústredenie.

K náročnejším experimentátorským inscenáciám patrili najmä dve. Pracovali s imagináciou, metaforou, v prípade nemeckého zoskupenia Florschütz a Döhnert dokonca s prvkami absurdného divadla. Tvorivé duo z Berlína použilo v inscenácii *Svet je plný dier* množstvo trikov a dokázalo na prvý pohľad ťažko uchopiteľnú tému „diera“ mnohoroako spracovať. Domáce Naivní divadlo sa prezentovalo aj inscenáciou knihy Daniely Fisherovej *Duhové pohádky*. Autor konceptu, hudby a režisér Filip Homola pripravil netradičnú divadelnú inštaláciu a nazval ju *Žluté – Modrá – Zelený*. Dielo hojne využíva projekciu a herci sú skôr statickí, ich konanie pôsobí rituálne. Sprevádzajú magickým dianím, v ktorom do bezfarebného sveta postupne prichádzajú farby, no čo je dôležité – s nimi prichádza súcitiť, dôvera či láska.

Z ponuky pre predškolákov boli zaujímavé najmä štyri inscenácie. Všetky vznikli v českých divadlách. Súbor Buchty a loutky je už viac ako štvrtstoročie súčasťou českej bábkarskej scé-

Naivní divadlo/ŠŠŠŠ. ŠŠŠŠ. HŮŮŮ. HAF!

ny. Jeho nezameniteľnú poetiku okamžite badať aj v inscenácii *Kocour v botách*. Bezprostredný herecký prejav, neortodoxný prístup k známej rozprávkovej predlohe, značný nadhľad a humor. Predstavenie hrajú marionetami, no so samozrejmovou účasťou bábkohercov na vývoji deja – aj v tejto inscenácii súboru je prítomná nenútená a neafektovaná komunikácia s deťmi.

Obdobné prednosti má aj inscenácia Divadla b. Jeho zakladatelia boli v minulosti členmi súboru Buchty a loutky. Inscenácia *iOtesánek* zaujme už témou. Vychádza z motívu nenásytného dieťaťa známeho v tradičných českých rozprávkach ako Otesánek. V tomto prípade si však pár túžiaci po dieťati zadováži robotického pomocníka do domácnosti. Keď ho otec – domáci kutil pri montovaní vylepšuje, netuší, že ich nakoniec zožerie všetkých aj s nábytkom. Zachráni ich babička, predstaviteľka najstaršej generá-

cie, ktorá neváha a stroj obleje vodou. Príbeh je stvárnený drevenými vyrezávanými marionetami a zahraný bezprostredným nenúteným a prirodzene vtipným prejavom dvoch účinkujúcich hercov. Inscenácia má zrozumiteľný príbeh, myšlienkový presah a humor, ktorý baví deti aj rodičov. Autorom výpravy *iOtesánka* je Robert Smolík. Rovnako navrhol výpravu aj do inscenácie Naivného divadla *ŠŠŠŠ. ŠŠŠŠ. HŮŮŮ. HAF!* Citoslovcia v názve prezrádzajú, čo a kto tu zohráva hlavnú rolu. Prvé dve vyjadrujú zvuk vlaku a jeho píšťaly. Vo vlaku cestujú psy. Naozaj. Inscenačný tím na čele s režisérkou Michaelou Homolovou vytvoril jedinečnú, divácky mimoriadne príťažlivú inscenáciu, ktorá baví všetky vekové kategórie. Spája v sebe nežný a zrozumiteľný príbeh lásky a prekonávania prekážok pri putovaní za ňou s atraktívnou vizuálnou stránkou. Po javisku sa hýbe skutočne fungujúci vláčik a v ňom sedí hlavný

hrdina – pes. Herci priebežne stavajú koľajnice, umiestnením doplnkov ako stromy, domy, turistické značky vytvárajú jednotlivé prostredia diania. Zároveň sú hudobníkmi inscenácie, hudbu tvoria naživo na perkusných nástrojoch. Účinkujú štyria herci, ktorí v sebe ojedinelým spôsobom spájajú malých chlapcov fascinovaných vláčkami a zre-
lých rockerov v čiernych bundách. Inscenácia je vskutku detská, no ani trocha infantilná. Porota jej udelila štyri ceny a je veľmi pravdepodobné, že získa pozornosť mnohých ďalších festivalov.

Mimoriadnu inscenáciu na festivale prezentovalo aj Divadlo Lampion z Kladna. Snúbi sa v nej náročná téma a nápaditá forma. Ide o dramati-
záciu knihy Ivy Procházkovej *Myši pat-
tři do nebe*. Dramaturgia divadla ponúkla deťom tému smrti, ktorá sa stále hojnejšie spracúva v literatúre pre deti a odtiaľ sa dostáva aj na divadelné ja-

viská. Príbeh je o myši, ktorá zomrie, keď ju naháňa lovec – lišiak. Zakrátko však zomrie aj on a stretnú sa v nebi. Tam však nik nepocituje hlad a lovec s korisťou sa môžu spriatelíť.

Režisér Jakub Maksymov zobrazil nebo ako miesto, kde sa všetci stávajú hudobníkmi. Vo výprave Olgy Ziebińskiej sa jednotlivé postavy po príchode do neba menia na hudobné nástroje. Do bábky myši nasypú guľôčky a stáva sa z nej hrkálka. Cez figúru žaby prevlečú paličku, ktorou sa udiera na perkusie a pod. Aj scénu tvoria bicie a perkusné nástroje. Je to vynikajúco vymyslený princíp. Inscenácia má výraznú hudobnosť a magickú aj mystickú atmosféru. Prijateľnou formou hovorí deťom o smrti.

Väčšina festivalových inscenácií dokazuje, že bábkové divadlo pre deti má obsah, formu aj ambície. A to je veľmi dobrá kombinácia.

Theater De Spiegel/Zvedavost

svatava urbanová

Není leporelo jako leporelo

Klasická leporela bývají určena pro dvou – čtyřleté děti. Převažuje v nich pragmatičnost, podřízená vizuálnímu textu (Stanislavová 1999: 38), obrázky jsou doplněné krátkými rytmizovanými texty o zvířatech, rostlinách a dětech, dominují krátká dvojverší se zvukovou instrumentalizací, která těží např. z jazykové foniky. Většinou se vystačí s dětským folklorem a zastoupením folklorních žánrů, které po staletí podporují řečové rozvíjení, podílí se na představitivosti dětí. Leporela s Ladovými obrázky, Hrubínovy říkanky a veršované pohádky se znají po několik generací. Přiznejme ovšem, že se na oblibě přizívují mnohé komerční produkty a umělecká úroveň se u nich neprosazuje.

Dvě poeticky laděná leporela Petra Borkovce (1970), která vydalo malé, avšak již nyní respektované Nakladatelství Františka Havlůj – Běžíliška, nebo leporelo *Věci našeho života*, vydané z iniciativy hospicového sdružení Cesty domů, se v mnohém vymykají současnému stavu. Na jedné straně jsou důkazem, že knižní formát není zakonzervovaným typem publikace, naopak

v sobě nese experimentující potenciál, nesvazuje autorům ruce věkovým určením, je recepčně široce otevřen, protože dovoluje variabilní percepci. Poeticky souvisí stejně tak s „archeologií paměti“, jak se zmiňuje o Borkovcově „velké“ poezii Karel Piorecký v knize *Česká poezie v postmoderní situaci* (2001: 171), tak nesou v sobě stopy básnickovy dětské zvědavosti i fantazie. Budeme-li hledat, najdeme podobnosti mezi texty dětského leporela *Všechno je to na zahradě* (2012) a Borkovcova oceňovaného básnického debutu *Prostírání do tichého* (1990), mezi dalšími leporelovými básněmi a poetickými texty z následujících sbírek pro dospělé, např. *Mezi oknem, stolem a postelí* (1996) a dalšími, sahajícími až k *Herbáři k čemusi horšímu* (2018).

Již v Borkovcově leporelu *Všechno je to na zahradě* (2012), s ilustracemi Filipa Pošivače, vnímáme přírodu nejen jako dění, ale přímo tajuplné chvění v povětří, v listech stromů a keřů, v tichých zákoutích. Zbystříme-li zrak a sluch, pak můžeme vypožorovat, že to skryté nabývá na konkrétnosti. Objevování zahrady vnímatele baví, neboť slyší promluvy dvou malých děvčátek – jedné větší, druhé jen o něco menší, jedné údajně starší, druhé mladší, a spolu s nimi pozoruje přírodu. Sestřičky zbystří, protože se něco děje ve větvích ořeší, asi tam vlétla sova, pak pozorují na obloze přeskupující se mraky, až podvědomě se jim sbíha-

jí sliny a dostávají hlad. To nebrání pokračování. Uvažujeme všichni společně, co se asi leskne na suché větvi, zatímco ony mudrují, zda by to mohl být ledňáček nebo kolibřík, pozorujeme čilý pohyb kolem pámelníku. Jejich představivost vychází ze smyslových vjemů, v převaze vizuálních, ale nejednou sluchových.

Naše čtení vyznívá jinak, když lepo-relové stránky čteme samostatně, rozložíme je proti sobě, nebo vytvoříme souvislý pás, čteme-li básničky střídavě na jedné a druhé straně, neboť tam nalezneme podobného tvora a hledáme jeho tvar jinde. Najdeme-li souvislosti, je to bonus, nenajdeme-li, zase se nic nestane, jen nerozpoznáme časový posun od rána do večera. Cykličnost se v poezii pro děti uplatňuje odjakživa. Patří k řádu. Na druhé straně rozloženého pásu se znovu dostaneme k dění na zahradě v časovém posunu. Nastal čas, kdy sova už nespí ani nesní, to ponechává nám, začne lovit. Když nadzvedneme plochý kámen u kapradiny, najdeme tam výjevy z celého civilizačního vývoje. Na dalším z čínského altánu doléhá zpěv děvčátek, ten-

tokrát malé Číňanky a malé Japonky, které se žertovně trumfují v duchu říkanky „já jsem já, ty jsi ty“, každá jsme jiná a v mnohém stejná. Na posledním obrázku vidíme na rostlině zlatohlávka. Ta menší si povzdechne, že je krásnější než ona. To je úžasný sebereflexivní posun.

V leporelu jsme svědky věčného básníkova objevitelství přírody, jejíž jsme součástí. Nový vhled na ten Boží svět! Číst můžete různě. Samostatně – nejdříve vizuálně, co se vidí, pak verbálně s asistencí staršího čtenáře, který nemusí být dospělým, jindy s někým, kdo disponuje vědomostní a zkušenostní kompetencí. Mění se tak způsoby percepce vycházející z perspektivy vidění. Na jedné straně stojí: „To nebyl kolibřík, / co se lesklo na suché větvi. / Ani ledňáček. / Ale oba bych je jednou ráda viděla, řekla ta starší. // Na další straně se uvádí: „Kolibřík přilétá jednou za sto let / V pět.“ Dětské trumfování je časovým nonsensem, avšak upoutá nejen vizuální vnímání, pozorovaný objekt, touha násobená dětskou naivitou, výmysl vyrůstající přímo ze vzácnosti výskytu tohoto ptáka.

Dochází tady k nedořečenému dialogu a sebeuvědomování děvčátek a jako zázrakem se na tom může podílet cizilně a přitom poeticky laděná poezie.

Nevidíme ani velký rozdíl mezi záznaky hlasů v básních sbírek *Prostírání do tichého* (1990) nebo *Polní práce* (1998) a leporela *Všechno je to na zahradě*. Nasloucháme dětským hlasům jako něčemu přirozenému, objevitelskému, přitom se souběžně odehrává mnoho dějů: dotkne se nás šelest křídel z rodu velkých, neviditelných tajemství. Co je blízké, to je v zahradě na dosah, co je viditelné, je téměř uchopitelné (motýl, brouk, hlemýžď). Borkovcova zahrada v poezii pro děti není místem s nedotknutelnými pěstěnými záhonky zeleniny a sazenými květinovými koberci, spíše nám připomíná rajskou zahradu s oázou pro ptáky, kteří se mohou napít vody ze staré vany, kde se to hemží mravenci, brouky a beruškami, zvláště pod plochým kamenem, který připomíná velký stůl a oni zasedají kolem. Kolik životů se tady pozoruje a zájem se přenáší na čtenáře. Tady se stále něco rodí a mizí, proměny mají blízko k vnímání nekonečných mini-výjevů, které se promítají do dětských úvah a her – nejvýraznějšího indikativu

dětství. Básničky se pohybují v prostoru neustálého přírodního dění, ale může to být také prostor, který je součástí dětské fantazie a snů.

Na celkovém účinku leporela a drobných příběhů odehrávajících se na zahradě se výrazně podílí ilustrace s promyšlenou barevnou kompozicí. Zaujme decentnost tonality, ladění do béžovo – žluto – hnědé, které působí uklidňujícím dojmem. Barevněji jsou vyvedeny figurky děvčátek, ledňáček, motýli, bedrunky. Abychom vnímali, že něco přilétá, odlétá, leze nebo odpočívá, postačí realistický detail. Vše je prosté, s jasnou linkou a rozpoznáním aktérů. Leporelo působí vkusně, respektuje se v něm bílá plocha, na které je umístěna textová složka podle rozsahu a rozprostraněnosti obrázků. Základem zůstává jako obvykle v tvorbě pro děti cykličnost. Ránem začínáme a ránem končíme. Svět v přírodě pokračuje dál a řídí se svými vnitřními zákonitostmi.

Leporelo *O čem sní* (2016) vzniklo ve spolupráci Petra Borkovce s Andreou Tachezy. V roce 2017 získalo Zlatou stuhu a dále první cenu Fedrigoni Card Coutare Award 2017 v Extraordinary projects a bylo vybráno do mezinárodního katalogu White Ravens 2017. Na základě rozhlasového rozhovoru s Milenou M. Marešovou a Klárou Fleyberkovou s autory se dovídáme, že podnět vzešel ze strany ilustrátorky. S básníkem se domluvili na rámci, na kombinaci objektů reálných se snovými, na zastoupení lidí, zvířat a věcí ve spojení s jejich možnými představami a tužbami. Petr Borkovec dodává, že ho sny moc nezajímají, spíše ho lákají lidské metafory o zvířatech a bajkách, ve kterých se ukazují nálady lidí. Text a obrázky vznikaly paralelně, nejednalo se o ilustrace k textu, ja-

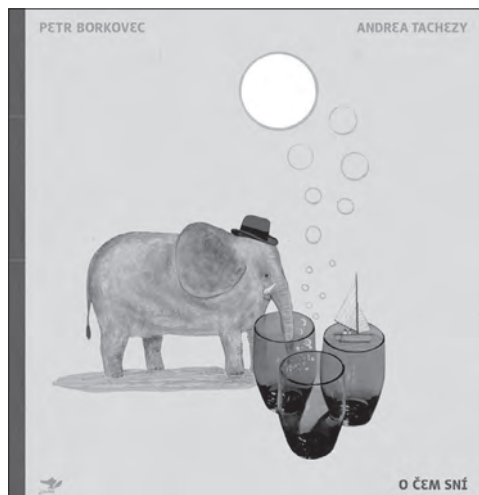
ko tomu bylo u prvního leporela, takže došlo k další fázi – sladování témat a objektů. Básník při psaní měl údajně na mysli asi desetileté děti a testoval si účinek na svých dcerách. Ilustrátorka Andrea Tachezy se virtuálním adresátem nezabývala.

Na úspěšnosti knihy s vysokou uměleckou účinností má nepochybně podíl rozhodnutí nakladatelství Běžíliška vydat knihu ve své ediční řadě leporel, a to s grafickou úpravou Radka Pokorného. Výsledkem je nápaditá, krásně vyhlížející kniha v podobě měkkého leporela v tvrdých deskách, s výřezem v podobě kukátka, v němž se objevují bleděmodré kresebné náčrtky, zatímco celostránkové nebo doplňkové ilustrace jsou vyvedeny barevně jako akvarely nebo koláže s kresbou. Na frontispisu knihy zaujmou vstupní verše s barevně vyznačenými aktéry. Nejedná se o obsah, ale ani o naznačenou interpretaci. Poetisticko-surreálně laděné ilustrace mají mnohem širší rozsah a hlubší náboj. V leporelu se setkáváme s námořníkem, zahradníkem, liškou, domem, mouchou, tužkou, nůžkami, rohlikem, slonem, medvědem, s babičkou a švadlenkou. Není zapotřebí hledat nějakou logiku v posloupnosti, neulpívejme ani na tom, co stojí v textu a co se důsledně najde na obrázcích. Ty disponují nepřebornou škálou dalších možností, nejsou pouhým popisem prostoru a věcí textově vyjádřených. Ilustrátorka si pomáhá přiměrem a humornou obměnou přísloví „Starý dům novým kouskům nenaučíš“, k tomu se hodí jako doplněk krabicovitě kreslené šedivé věžáky, zatímco naproti na nás dýchne atmosféra zabydleného domu, k němuž autorka vyjadřuje neokázalou lásku. Staří i mladí koukají z oken, někteří se vyklánějí a vyprávějí si, přes okno a dveře nahlédneme do interi-

érového prostoru, ale také do krajiny snů, v níž nechybí exotický lev či medvěd akrobat. Texty nejsou idylické, spíše hravé a barevné, neokázalé a zábavné. Ruší se v nich časová distance mezi tím, co se sní a co bdí, co se jeví a co se zdá, kdo se čím zabývá. Nejvíce se mi líbí výrok: „Moje babička říkala: ‚Takový voloviny se mi zdají – a o dědečkovi nikdy nic. To on to snad nějak zařizuje.‘“ Že by to byla autobiografická momentka? Pak měla babička Petra Borkovce jedinečný smysl pro humor. Ten je východiskem a odraziskem leporela, nikoli nostalgickým vzpomínkovým návratem.

Ještě si neodpustíme dodat, že vydařené obrázky Andrey Tachezy vycházejí vstříc také celoživotní lásce Petra Borkovce – entomologii, např. vážkám – nejlepším letcům s nejdokonalejším zrakem. Dostávají se do leporela na vnitřní obal a doprovázejí jednu báseň. Jen tři jsou opatřeny názvy a jedna z nich, napsaná prozodicky, zní: *Nůžky a vážka*.

Třetí leporelo, spojené se jménem Petra Borkovce, nese název *Věci našeho života* (2017) a vydalo jej občanské sdružení Cesta domů, které působí při stejnojmenném hospici. Vznik iniciovala grafička a ilustrátorka Adriana Skálová, autorka česko-italského původu, která je známa také tím, že vytváří projekty zábavných nemocničních prostor pro malé pacienty. Borkovec se nechal inspirovat autorčinými akvarelovými obrázky, které umocňuje svými veršovanými texty. Jsou spojeny s tématem stáří a nemohoucnosti, stejně jako s dětstvím a nesoběstačností, se známými věcmi, které nás obklopují bez rozdílu věku (žínkou, krajcem chleba, brčkem, plínkou, dekou, hřebenem, ručníkem, hrnkem, lampou, panenkou, miskou, lžící), přitom

jsou zobrazovány tak, aby vrhaly stíny. Z veršů sálá spíše laskavost a vnitřní angažovanost než ironie. Na obalu dvanáctistránkového leporela čtvercového formátu totiž zaujme parafráze známé Hrubínovy básně ze *Špalíčku veršů a pohádek*: „Vezmi žlutou tužku / namaluj mi hrušku, / a pod hrušku talíř, / sláva, už jsi malíř!“ // V Borkovcově podání zní takto: „Vezmi žlutou žínku / a umej maminku, / potom vyneš pytel plín. / Sláva, ty jsi syn!“ O kus dále čteme báseň *Plínky*: „Co děláme? Pereme plínky. Bílé... jako nektarinky!“ Vyjadřuje v nich neokázalou lásku k veздеjšímu životu, prostě a jednoduše.

Čím vším nás Borkovcovy verše pro děti zaujmou? V čem je básník stejný a v čem je jiný? Komu je leporelo určeno? Které knihy vycházejí v *Cestě domů*? – Zaujme skrytými, ale spíše laskavými portréty lidí, které poznáváme v zastoupení věcí. Jedná se však o žitou skutečnost, která se nás dotýká a k níž nezůstáváme lhostejnými. Stará žena se svěruje, jak jí z dětství nakonec zůstala panenka, která se jí nelíbila a zahodila ji, starý pán nese v sobě kluka, kterým byl. Na rozdíl od sbírek pro dospělé, kde věci jako stůl a židle nejsou zobrazovány jako odkazy k ži-

votu, o němž by nějak svědčily, ale jako objekty v prostoru, vyznačuje se zde úzké spojení věcí s osobní potřebou (hřeben, hrnek, lžíce). Nachází se v maximálně těsném vztahu s tělesnou a smyslovou pamětí, vyrůstají z pěkné vzpomínky na blízké (babičku, maminku), na rodinné svátky (*Lžíce*). Některé verše svědčí o tom, jak nenáviděné začneme milovat (*Panenka*), jak je důležitější podávání než vlastní obsah (*Brčko*), jiné vyjadřují věčnou touhu dětí prožít dobrodružství, mít svého psa (*Deka, Ručník*). Některá přání nejsou vzdálená ani dítěti předškolního věku, ale ani člověku na konci života. V tvorbě pro děti se u Borkovce nesetkáváme s deverbilizací a depersonalizací. Naopak. Slyšíme spíše hlasy a vracejí se klíčová slova. Jen zjišťujeme, že v *Dece* zhasne světlo máma, avšak v dialogu *Lampa* zhasne potomek. Tady se role i lyrické subjekty proměňují. Slyšíme vícehlasí.

V *Cestě domů* vyšla v roce 2018 další pozoruhodná kniha. O text a ilustrace se postarala Martina Špinková a dostala název *O tajemství*. Jednou z otázek se stává: „Máš tajemství? Počkej, až přijde jeho čas. Tajemství a čas chodívaly spolu. Jak? To je také tajemství... A jestli jednou čas skončí, zmizí i všechna tajemství? Co se stane, když umřeme?“ Na takové a jiné otázky se v dětské literatuře dlouho neodpovídalo.

Petr Borkovec vstoupil do literatury pro děti a mládež možná inspirován rodičovsky, možná ze sympatií k výtvarným výbojům nakladatelství Běžíliška, v souznění s humánním přístupem a posláním hospicového sdružení *Cesta domů*. Nemění svou poetiku, která je založena na pozorování, zapisování viděného a slyšeného. Jeho umělecká originalita a síla slova nespočívá v rytmičování nebo metaforičnosti. Dovede

však naslouchat a trpělivě pozorovat, nebojí se vedle sebe postavit postřehy spojené s vnějším a vnitřním zrakem. Nejoriginálněji působí tam, kde pociťuje tajemství, odmítá stereotyp a překvapí nečekanou obrazovou asociací a nahlas vyslovenou slovní hříčkou nebo parafrází něčeho vžitého či významově zvětralého.

Jak vidíme, leporelo nemusí být určeno jen pro nemluvňata a batolata. Již dávno nejsou knižní formou natolik typickou svým formátem, lepenkovou, nestránkovanou, harmonikovou podobou, dobrou k manipulaci, ohýbání, skládání, stavění přístřešků, nad kterou se mávne rukou pro užítkovost. Leporela se vlastně ani neschovávala v rodinných knihovničkách, ale možná tomu bude jinak. Tak jako ubývá autentická spontánní výpověď blízká ústní lidové slovesnosti, která byla vděčným textovým zdrojem těch nejstarších leporelových podob, tak se posiluje kontaktní komunikace dítěte a dospělého prostřednictvím náročnějších obrázkových knih, vytvářejí se soubory, které spojují spíše širší poznávací a vztahové vazby. Dospělí si hrají s dětmi a ukazují obrázky, pak se role prohodí. Děti vyprávějí a dospělí je doplňují. Mění se podoba obrázkových knih a obrázkových narativů, postupně se smývají věkové hranice vnímatelů. V celé současné dětské literatuře ubývá folklorní rustikálnost, narůstá paměťová věčnost a soustředění na emoce. Snad právě proto se v nových leporelech reflektuje spíše společný vnitřní prožitkový prostor dítěte i dospělého, zvyšuje se estetická a sociální funkce (Urbanová 2010: 91 – 92). Někdy je výsledný efekt společně zážitkový, jindy jen subjektivní, osloví zralejšího čtenáře, některá nová leporela tematicky překvapují, nemusí vyhovovat všem a není vy-

loučeno, že u mnoha dětí a rodičů ani nenajdou odezvu.

Literatura

- BORKOVEC, Petr, 2012. *Všechno je to na zahradě*. Ilustroval Filip Pošivač. Praha: Nakladatelství Františka Havlůj – Běžiliška, nestránkováno.
- BORKOVEC, Petr, 2016. *O čem sní*. Ilustrovala Andrea Tachezy. Praha: Nakladatelství Františka Havlůj – Běžiliška, nestránkováno.
- BORKOVEC, Petr, 2017. *Věci našeho života*. Ilustrovala Adriana Skálová. Praha: Nakladatelství Cesta domů, nestránkováno.
- ČEŇKOVÁ, Jana – MATOUŠEK, Petr – ŠUBROVÁ, Milena, 2018. Nejlepší knihy dětem. Výběr z českých knih pro děti a mládež 2017/2018. Praha: Komise pro dětskou knihu Svazu českých knihkupců a nakladatelů ve spolupráci s Českou sekci IBBY a SKIP, s. 5 a s. 25.
- HRUBÍN, František, 1960. *Špalíček veršů a pohádek*. Ilustroval Jiří Trnka. Praha: Státní nakladatelství dětské knihy.
- PIORECKÝ, Karel, 2001. *Česká poezie v postmoderní situaci*. Praha: Academia, s. 171–179.
- STANISLAVOVÁ, Zuzana, 1999. K typovým a hodnotovým aspektům leporela. In: *Slovo a obraz v komunikaci s dětmi*. Ostrava: Pedagogická fakulta Ostravské univerzity, s. 38–43.
- ŠPINKOVÁ, Martina, 2018. *O tajemství*. Ilustrovala Martina Špinková. Praha: Nakladatelství Cesta domů, nečíslováno.
- URBANOVÁ, Svatava, 2010. Transformace leporela a jeho recepce v současnosti (Lucie Seifertová: *Tajemná Ostrava*). In: *Figury a figurace*. Ostrava: Filozofická fakulta Ostravské univerzity, s. 79–94.

Krátka sonda

(O tvorivých postupoch
Jaroslavy Blažkovej)

gabriela magalová

Aktívne literárne pôsobenie slovenskej spisovateľky Jaroslavy Blažkovej (1933 – 2017), autorky kníh pre deti aj pre dospelých, raz velebenej, inokedy zatracovanej, takmer vždy narážalo na nejaké hranice. Svet jej vlastných myšlienok, predstáv i vízií bol farebný, voňavý, priateľský a plný zmyslovej nespútanosti. Bol tu však i iný svet – svet falošných právd, kamuflovanej rozumnosti, pretváranky a neporozumení, charakteristický pre 60. roky 20. storočia. Vo svojej literárnej činnosti sa ho podujala čistiť svojským spôsobom: odkrývala dvojtvárnosť sveta v ironických odkazoch, ktoré podávala v dávkach raz ľahko a raz ťažšie stráviteľných. V dobe rozkvetu socializmu bolo treba i v literatúre taktizovať, vyjadrovať sa skryto, v symboloch – a dúfať, že si to cenzúra nevšimne.

Jaroslava Blažková emigrovala v ro-

ku 1968, odišla s rodinou do Toronta, kde jej manžel dostal pracovné miesto na Torontskej univerzite. Autorka dobre vedela, že týmto činom sa jej možnosti vypovedať o svete textom zúžili. Ako píše Dobrota Pucherová (2014), emigrácia bola pre Blažkovú veľmi bolestivá. Znamenala stratu nielen priateľov a mesta, ale aj slovenčiny, jej umeleckého nástroja. Po anglicky sa nikdy dobre nenaučila, a tak „*nenašla v Kanade uplatnenie, nezapadla ani medzi slovenských vysťahovalcov.... Depresia z odcudzenia v nej na istý čas spôsobila úplný tvorivý blok.*“ (Pucherová, 2014, s. 101) Spomínaný tvorivý blok odklial až čas po revolučnom roku 1989, aj to nie hneď. Autorka píše, že „*niektoré smútky sú neutešiteľné, niektoré fázy života nenávratné. Rok 1989 prišiel pre mňa príliš neskoro*“ (citácia z prebalu knihy *Happyendy*). Ukázalo sa však, že živý tvorivý impulz – nech sa už umelec nachádza v akejkoľvek situácii či životnej etape – aktivizoval Jaroslavu Blažkovú, povzbudzoval ju aj neskôr do písaniu, do tvorby umeleckých textov pre deti a aj pre dospelých. Neprekvapí, že sú to viac-menej knihy spomienkové. Charakterizuje ich návratnosť, v ktorej možno rozpoznať etapy autorkinho myslenia, silných impulzov skrytých do databázy vlastnej pamäti. Nechystám sa referovať o všetkých neskorších opusoch, upozorním len partikulárne na niektoré špecifické

prvky v jej rukopise, ktoré po dlhej prestávke, spôsobenej uvedenými životnými peripetiami, prešli istými zmenami.

Ak hovoríme o tvorbe pre deti a mládež a tvorbe pre dospelých, treba akcentovať poznatok, ktorý sme uverejnili v časopise Litikon, že nemožno „čítať Blažkovú ako dvojdomú autorku: že sa vo väčšine textov jednoducho nedá oddeliť Jaroslava Blažkovú píšucu VÝLUČNE deťom a Jaroslava Blažkovú píšucu VÝLUČNE dospelým. Dvojdomosť totiž chápem ako dočasné zabývanie v dome detskej a dočasné zabývanie v dome dospeláckej literatúry; u J. Blažkovej sú tieto domy pospájané širokou chodbou, navyše – dom je bez dverí, takže sa ľahko v priebehu čítania ocitnete v inom kúte“ (Magalová, 2017, s. 54). Tento poznatok nemá len literárnoanalytický záber. Charakterizuje aj autorku ako tvorivú osobnosť, ktorá vníma svet malých (alebo svet dospelých) ako entitu tých istých vplyvov a následných pocitov, činov, výrokov – ako reakcií na daný stav. Je jedno, či svet vníma niekto očami (a skúsenostným komplexom) dieťaťa alebo očami (a skúsenostným komplexom) dospelého. Tak je to aj v knihách, ktoré J. Blažková vydala po roku 2000. Kniha *To decko je blázon (Zo spomienok rozmaznanej dcérušky)*, ktorá vyšla vo Vydavateľstve Q111 v roku 2013, je charakterizovaná práve spomínaným prelínaním. V recenzii Marty Moravčíkovej sa píše, že „je to výnimočne harmonické skĺbenie pohľadu vtedajšieho dieťaťa s pohľadom dnešnej dospeléj ženy“ (2014, s. 8). Tak ako je dieťa prítomné v dospelom po celý život (záleží len od jednotlivca, do akej miery a v akých intervaloch ho vpustí do racionality svojho dospelého veku), tak je aj v dieťati, v jeho nazeraní na svet kus múdrosti a istá miera schopností, ktoré sa pripi-

sujú dospelým: odhaľovať vzťahy, dávať ich do pomerov, do väzieb, vyvodiť z nich pragmatické súdy. Tieto súvislosti prítomné v jej tvorbe však nie sú mottom Jaroslavy Blažkovej a ani nijakou umelou, dopredu premyslenou taktikou. Tvorí bez motta – spontánna, dychtivá po zmyslových zážitkoch a v literatúre slobodná. Hranice nemá rada, preto ich ťažko nájdeme vo vekovom vymedzení čitateľov jej kníh.

IRÓNIA SKRYTÁ V KNIHÁCH PRE DETI

Knihy, ktoré napísala J. Blažková pred emigráciou, sú v snahe o hodnotnú výpoveď o socialistickom svete, v ktorom sa rozbiehajú príbehy jej detských i nedetských protagonistov, často popretkávané ironickými narážkami na aktuálne praktiky „mocných“. Je zaujímavé, že takéto poznámky, skryté v pásme postáv či v pásme rozprávača, vsúvala Blažková aj do kníh pre deti, do rozprávkových textov, pri ktorých cenzúra, zdá sa, bola menej obozretná. Písali sme o tom už v štúdiu z roku 2017, preto uvedieme iba niektoré textové dôkazy. Sú z kníh *Ostrov kapitána Hašašara* (1962), *Rozprávky z červenej ponožky* (1969), *Mačky vo vreci* (1966) a *Ohňostroj pre deduška* (1962).

Ak sa chcete veľa dozvedieť, **NIKDY NEZALIEZAJTE DO MYŠACEJ DIERY!** (*Ohňostroj pre deduška*, s. 74)

...

Malí zlí môžu byť horší ako veľkí zlí. (*Rozprávky z červenej ponožky*, s. 36)

...

Adamko dostal vyznamenanie: **ZLATÝ METÁL ZA ZÁSLUHY**, že zachránil pole... *Nosil ho na tričku vždy vo sviatok a v nedeľu.* (*Rozprávky z červenej ponožky*, s. 48)

...

*Učený zajac hrýzol kaleráb a tí me-
nej učení mu tliekali. (Ako si mačky
kúpili televízor)*

...

*Tí zlí nespali. Zloba vždy zle spáva.
(Rozprávky z červenej ponožky, s. 39)*

...

Pod' sem, chlapec! Odkiaľ máš tie
zvery?

– *Z domu. Sú to moje mačiatka.*

– *Dobre. Kúpim ich. Päť korún dám
za kus. Tu máš, kúp si futbalovú loptu.*

– *Lenže ja ich, pane, nepredám! Sú
to moje priateľky!*

– *Päť korún je za priateľa málo?
Dobre, dám desať.*

– *Nepredám ani za desať.*

– *Dám ti dvadsať korún! A dám ti aj
príma udicu. Aha! A preveziem ťa na
aute!*

– *Priatelja sa, pane, nepredávajú.
Ani za udicu, ani za auto, ani za nič na
svete. Nepredám ich!*

– *Nepredáš? Potom ti ich zoberie-
me. Nemáš na ne povolenie. A my sme
úrad!*

(Mačky vo vreci, s. 13)

Letmý pohľad do ponúkaných ukážok z kníh pre deti, ktoré vyšli v čase rozkvetu socializmu, je dôkazom, že autorka hľadala spôsoby, ako do textov vtesnať ironické narážky na vtedajší svet a predstaviteľov moci. Boli to odkazy čitateľné iba dospelým; aj na tomto autorskom geste možno znova ilustrovať spomínanú tézu o priechodnosti Blažkovej textov z jednej vekovej kategórie do druhej. Hoci je intencionalita ukážok na prvý pohľad zrejmá, necháva autorka vyznieť svoj postoj k pretváрке a vžitým praktikám socialistického sveta aj v knihách pre deti.

O dlhé desaťročia neskôr, keď sa po revolúcii 1989 aj J. Blažkovej otvá-

ra možnosť znova publikovať vo svojej vlasti, sa situácia v mnohých oblastiach jej života mení. J. Blažková sa síce vracia do povedomia literárnej obce, no už v zmenenej životnej, spoločenskej či politickej situácii. V tejto situácii vychádza v roku 2003 prvé a v roku 2015 druhé vydanie jej knihy *Minka a Pyžaminka*, napísanej v kanadskom prostredí. Možno povedať, že zo všetkých jej textov z kanadského prostredia už zmizlo buričstvo, známe rebelantstvo, ktoré v 60. rokoch 20. storočia otvorilo diskusiu o jej morálnosti či nemorálnosti.¹ Má to hneď niekoľko dôvodov. Zánikom starého režimu zaniká aj nutnosť stáť v opozícii proti nemu. Nie že by nebolo dosť impulzov ironizovať aktuálne režimy, ale samotná autorka tento aspekt nevyhľadáva; ak sa kritika (irónia) v jej tvorbe nachádza, je umiernená, dalo by sa povedať – až materská.

V knihe *Minka a Pyžaminka* sa ironizuje – ako inak – svet dospelých. Je to svet pretváarki (symbolizuje ju liščia spoločnosť), lesku a honoru (nočná slávnosť v záhrade), nedostatočného záujmu o deti (mama odchádza do práce, keď má dcéra horúčku) a pod. Irónia ako tvorivý princíp je v tomto autorskom opuse namierená proti povrchnosti, pretváрке, ktorú dievčence Minka a Pyžaminka spoznávajú v mnohých variáciách. Niekedy je ironický osteň rozprávačky nebadateľný, skrytý v jednom slove. Je to napríklad v sekvencii, ktorá opisuje príchod diev-

¹ Časopis *Kultúrny život* otvoril diskusiu s názvom: *Je Blažková nemorálna?* Stalo sa tak po knižnom vydaní trinástich poviedok *Jahniatko a grandí* v roku 1964. Do redakcie časopisu prišlo okolo tristo čitateľských ohlasov, ktoré autorku obraňovali alebo zatracovali. Rozvírená hladina okolo tvorby buričskej redaktorky Blažkovej spôsobila, že z redakcie Smeny, kde vtedy pracovala, musela odísť a zamestnala sa ako robotníčka v Mestskom záhradníctve okrasných a pohrebných služieb.

čat na okázalú líščiu slávnosť. Samotná hostiteľka tejto veľkolepej udalosti je opísaná takto: „*Hore, nasvietená reflektorom, stála samotná hostiteľka, impozantná strieborná líška, nadžganá do veľmi úzkej čiernej róby*“ (s. 23). Cítíme, ako veľkú noblesu opísanú notionálnymi jazykovými prostriedkami „prestrihne“ expresívne adjektívum „nadžganá“ (a spôsobí želatelný ironický efekt). Nebadanú ironickú ruptúru však možno nájsť aj v ďalšom opise spoločenstva strieborných líšok. V hyperbolickéj línii rozprávačka predstavuje spoločnosť plnú veľkých póz, kde sa „*fialové vlečky strieborných líšok hebko ťahali po trávnikoch, diamanty sa trblietali, drahé parfumy draho rozvoniavali*“ (s. 27). Takmer nepostrehnuteľné synestetické slovné spojenie (draho rozvoniavali) neodhaľuje len princíp snobstva, ale vypovedá aj o autorkinom postoji k vypovedanej skutočnosti, ironizuje ju. Omnoho zreteľnejšia a lapidárnejšia je už ironická línia v rozhovore dievčat so starou líškou, ktorej dievčatá vysvetľujú, čo je to pompadúrka.

„*Všetky dámy ich nosia. V Toronte, v Kanade, na slávnostiach s anglickou kráľovnou.*“

•••

„*Pozrime sa,“ so záujmom sa k nim obrátila stará líška s dlhočiznými náušnicami.*

„*Anglická kráľovná! Tá mi je – de facto – rodina. Jej kráľovská matka nosievala na bály okolo pliec moju prababku!*“

„*Prababku?*“

„*V podobe goliera.*“

„*Och! To je strašné,*“ zhrozili sa Minka a Pyžaminka.

„*Áno, osud býva krutý. No aspoň že sa pohybovala v najvyšších kruhoch. To je moja útecha.*“ (s. 26)

Dvojtvárnosť líšok je zironizovaná aj v poslednej kapitole, keď prezidentka asociácie láka dievčatá, aby sa neponáhľali späť, veď „*na stoloch sú stále euchry a krakyňoly. Aj iné zvyšky. Podťe, zajedzte si! Aj tak by sme to hodili psom!*“ (s. 83)

Tvorivých postupov s využitím irónie sa teda Blažková nevzdala ani v kanadskom tvorivom prostredí: zmiernila však jej intenzitu a presmerovala ju. Terčom nie sú skryté politické narážky, pranierujú sa skôr celospoločenské javy, kastovníctvo, odkrýva sa vnútorná bieda tých, ktorí sa schovávajú za povrchový lesk a spoločenskú noblesu.

INŠPIRAČNÉ ZDROJE MINKY A PYŽAMINKY

V konštrukcii príbehu Minky a Pyžaminky veľmi jasne cítiť carrollovský príbeh, aj tu sa – podobne ako Alicia v krajine zázrakov – dostáva dievčenská hrdinka do iného sveta. Ak si Alicia často predstavovala samu seba v dvoch osobách, J. Blažková skutočne vytvára dvojníčku, ktorá je chorej Minke podobná (Pyžaminka). Do sveta fantázie sa Alicia dostáva dierou v zemi, kam zmizol zajac v bielej veste, Minku zasa unáša k otvoru v plafóne pero z kavky, na ktoré Minka v horúčke vysadne.

„*Brko sa s ňou plavne vznieslo, zakrúžilo okolo izby raz, druhý raz. A na tretí raz sa vznieslo k plafónu.*

„*V žltej maľovke sa ukázali dvere.*

„*Minka na ne zabúchala.*

„*Pomaličky sa začali odklápať.*“ (s. 7)

Alica v krajine zázrakov mení svoju veľkosť, aj Minka a Pyžaminka dopadnú podobne: stanú sa z nich malé líšky, ktoré sa po splnení úloh opäť pretelia do tvaru pôvodnej Minky a Pyžaminky. Tak ako Alicia spoznáva v inom svete vyššie kruhy spoločnosti, tak sa do vyberanej spoločnosti dostávajú

aj dve protagonistky Blažkovej príbehu, v ktorom svoju úlohu zohráva i zrkadlo.

„Čo je pre nás lepšie, o tom rozhodneme my samy! V poriadku vám vraciame vaše ryšavé kožuchy a vy nám pekne vráťte našu vlastnú kožu!“

„To je rečí! No dobre. Kto by sa s vami natahoval. Furlandózo! Jójakín! Zrkadlo!“

Svalovci priviezli veľké oválne zrkadlo v striebornom ráme a postavili ho do trávy.

...

Či zahrnelo, či nie, dievčatá nezbadali. Fascinovane pozorovali zrkadlo, kde sa najprv matne ako z vodnej hladiny začala vynárať ich ľudská podoba. Tá sa zaostrovala, začala rásť a rástla, až boli dievčatá presne také veľké, ako keď prišli na nočnú slávnosť v záhrade. (s. 81 – 82)

Celkom priezračným motivačným zdrojom Blažkovej textu sa tu okrem carrollovského textu stávajú aj rozprávky ľudovej slovesnosti. Minka a Pyžaminka stoja pred neznámou úlohou a v rozhovore sa jasne ukazuje ich čitateľská lektúra prameniaca z poznania ľudových rozprávok:

„Och, nie!“ skríkla Minka. „Už viem! Ja už som tú studňu videla! V rozprávkovej knihe. A viem aj, čo budú od nás chcieť: Aby sme pobozkali žabu! Fuj! Nikdy!...“

...

„Ale, Minka, ako vieš, že budú chcieť práve také čosi? A vôbec, že budú niečo chcieť?“

„Určite budú! Každý niečo chce! V každej rozprávke to je. Jedni chcú zlaté jablko, iní zas vlas deda Vševeda, líšky chcú živú vodu...“

...

„Ved' sa nerozčuľuj. Škoda námahy. Okrem toho, my nie sme v akejsi starej

rozprávke! My sme v celkom novej rozprávke, aká tu ešte nebola!“

„Lenže ja viem, ako sa vymýšľajú rozprávky – všetky sú na jedno kopyto!“ (s. 51)

Odkazy na folklórne rozprávky sú v сюжете príbehu dešifrovateľné i na mnohých iných miestach, no v texte nájdeme i alúzie na biblické reálie. Je to napríklad v záverečných kapitolách príbehu, keď sa Minka a Pyžaminka vracajú z krajiny mesačných víl a majú to stihnúť, kým kohút tretíkrát zakikiríka.

Opisovaná metatextovosť, zrejme z príbehu Minky a Pyžaminky, je v tvorbe J. Blažkovej nóvum. Netvrdíme, že v jej predchádzajúcich opusoch by sme nenašli motívické impulzy či alúzie na iný druh textov (časté sú napríklad biblické alúzie), ale nie do takej miery, ako sa to deje v knihe Minka a Pyžaminka. Kanadský opus Jaroslavy Blažkovej možno smelo nazvať metatextovou rozprávkou, v ktorej sa dá nájsť mnoho známeho z iných knižných zdrojov. Nájdeme tu dokonca niekoľko jasných odkazov i na jej vlastné texty (svoju úlohu tu napríklad hrá sklenená dúhová guľôčka, ktorá sa objavila aj v knihe *To decko je blázon*, takisto postava matky so zvláštne chladným postojom, keď dáva prednosť iným chorým deťom pred vlastným chorým dieťaťom a k dcére sa vracia „ako vždy v chvate“). Autorka takýto konštrukčný postup nezakrýva a metatextovosť nijako neznižuje hodnotu príbehu. Cezeň totiž presvitá autorský rukopis, ktorý využitím ironického arzenálu robí príbeh čitateľný v mnohých vážnych či nevážnych rovinách. Ponúka tým mnohé impulzy recipientovi detského i nedetského veku – tak, ako to robila takmer vždy.

Literatúra

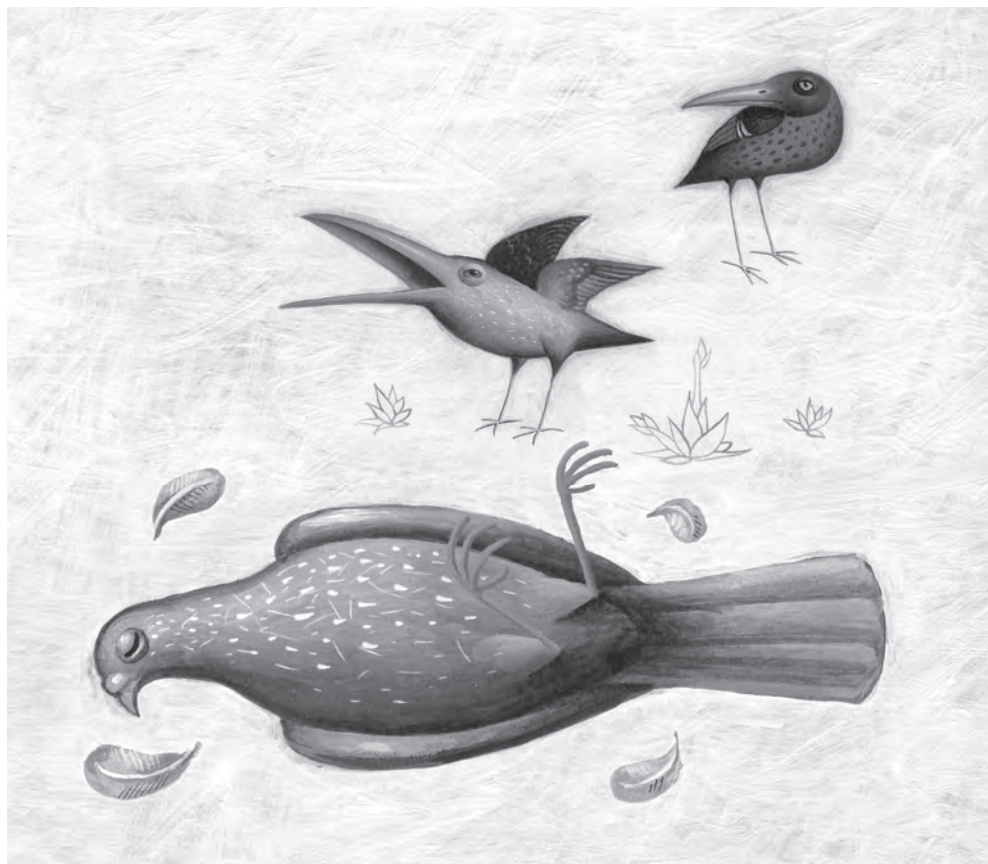
- MAGALOVÁ, G. 2017. Podlžnosti (O literárnej tvorbe Jaroslavy Blažkovej). In *Litikon*, roč. 2, č. 2, s. 53 – 68. ISSN 2453-8507.
- MORAVČÍKOVÁ, M. 2014. Svieže obrazy. In *Knižná revue*, roč. XXIV, č. 8, s. 8. Dostupné aj na: <http://www.litcentrum.sk/recenzie/to-decko-je-blazon-jaroslava-blazkova>
- PUCHEROVÁ, D. 2014. Pohľady z kanadskej emigrácie. In: *Pohled odjinud*. (ed. Michal Sýkora) Olomouc: Olomoucká univerzita, s. 99 – 113. ISBN 978-80-244-4400-0.

Knižné zdroje

- BLAŽKOVÁ, J. 2013. *To decko je blázon. Zo spomienok rozmaznanej dcéryšky*. Brati-

slava: Vydavateľstvo Q111. 135 s. ISBN 978-80-89092-72-7.

- BLAŽKOVÁ, J. 2015. *Minka a Pyžaminka*. 2. vydanie. Bratislava: Aspekt. 92 s. ISBN 978-80-8151-035-9.
- BLAŽKOVÁ, J. 2002. *Rozprávky z červenej ponožky*. 2. vydanie. Bratislava: Vydavateľstvo Q111. 78 s. ISBN 80-85-401-99-1.
- BLAŽKOVÁ, J. 1998. *Ako si mačky kúpili televízor*. 2. vydanie. Bratislava: Vydavateľstvo Q111 32 s. ISBN 80-85401-73-8.
- BLAŽKOVÁ, J. 2005. *Mačky vo vreci*. Bratislava: Vydavateľstvo Q111. 40 s. ISBN 80-89092-20-9.
- BLAŽKOVÁ, J. 2000. *Ohňostroj pre deduška*. Bratislava: Vydavateľstvo Q111. 94 s. ISBN 80-85401-84-3.

VLADIMÍR KRÁL / D. Hevier: *Vtáčia legenda*

Predstavujeme **Štúdio BIBIANA**

– bábkovú divadelnú scénu medzinárodného domu umenia pre deti BIBIANA

Štúdio BIBIANA existuje a bez prestávky funguje už viac ako 25 rokov. Formovať sa začalo krátko pred Nežnou revolúciou a oficiálne existuje od roku 1990. V tom čase boli jeho produkcie súčasťou nadšeného tvorivého hľadania nových foriem komunikácie s divákom – návštevníkom BIBIANY. Pôvodným zámerom bolo spestrenie a obohatenie výstav tejto inštitúcie, ale štúdio sa čoskoro vďaka umeleckej kvalite ponúkaných programov a ich bezprostrednosti stalo vyhľadávaným kultúrnym priestorom. Už od začiatku existencie sa jeho dramaturgia sústreďovala na divadelné žánre, ktoré vyzývajú diváka na interakciu, podnecujú jeho fantáziu, cibria cit pre umenie a schopnosť ho vnímať. Ponúkané divadelné programy sú dodnes špecifické svojím jasným zameraním na širšiu cieľovú skupinu, ktorú tvoria predovšetkým deti (vrátane tzv. rodinného diváka, t. j. rodičov s deťmi; kolektívy detí – škôlky, školy), alebo deti so špecifickými potrebami (deti s rôznymi druhmi hendikepu). Štúdio BIBIANA sa tak postupne vyprofilovalo na komornú scénu bábkarských foriem, ktorá sa výberom a spracovaním tém, spôsobom komunikácie a výtvarno-priestorovým riešením stala nezameniteľným alternatívnym divadelným priestorom nielen pre deti. V škále kultúrnej ponuky pre deti je bábkové divadlo stále jedným z najkomplexnejších a najiluzívnejších druhov divadla. Je živé, schopné reakcie a podnecuje do tvorby.

BÁBKOVÉ DIVADLO

Bábkové divadlo je prastarou a veľmi špecifickou formou umeleckého vyjadrenia. Jedinečná atmosféra bábkového javiska, jej štylizované figúry, smiešno-groteskné pohyby, pulzujúci rytmus a pôsobivá vizualita majú schopnosť vyzdvihnúť a abstrahovať podstatu príbehov takým spôsobom, akým iné formy divadla nedisponujú.

Bábkové divadlo naozaj nebolo a nie je výlučne divadlom pre deti. Je to svojprávná divadelná forma, ktorá patrí medzi najstaršie druhy umenia a ktorá má aj v stredoeurópskej oblasti bohatú tradíciu. Aj na Slovensku bolo už pred stovkami rokov – vtedy ešte ako divadlo pre dospelých. A je tu aj teraz, aj keď sa primárne orientuje na detského diváka. Bábková inscenácia je však schopná osloviť a poskytnúť veľmi kvalitnú formu kultúrneho vyžitia a dlhotrvajúci hlboký emocionálny zážitok pre každého diváka – deti, ich rodičov, starých rodičov a aj učiteľov.

PRIESTOR NA STRETNUTIE

Deti v predškolskom veku vnímajú bábkové divadlo veľmi špecificky a ich zážitky z bábkových predstavení sa diametrálne líšia od zážitkov starších detí a divákov. Kým pre dospelého diváka je báбка (prípadne objekt) len hercami animovaný a ozvučený materiál (textil, papier, drevo...) a krá-

sa bábkovej scény spočíva v originálne skreslenej imitácii reality, pre predškola a malého školáka sa stáva bábka ozajstnou živou bytosťou a scéna, na ktorej hrá, pravdivou realitou.

Divadelné Štúdio BIBIANA svojím špecifickým pôdorysom a tvarom, vytvárajúcim intímnu atmosféru, s obmedzeným počtom divákov (max. 45), inšpiruje na bezprostredné stretnutia malých divákov s tvorcami. Deťom tak pomáha pri „klíčení“ nového, krehkého vnímania umenia a následne aj názoru na tento špecifický svet. Umenie pomáha formovať a utvrdzovať spoločenské a všeobecne ľudské hodnoty, čítať odkazy a posolstvá, ale aj uvedomovať si a vyjadrovať svoje vlastné. Svet umenia je svetom oslobodzujúcej fantázie a hry, čo stimuluje rozvoj komunikačných schopností dieťaťa. Vďaka intímnosti prostredia Štúdia BIBIANA sa dokážu interpreti a herci predstaviť s maximálnym umeleckým zanietením a súčasne inscenácie prispôbiať špecifickým potrebám skupín návštevníkov.

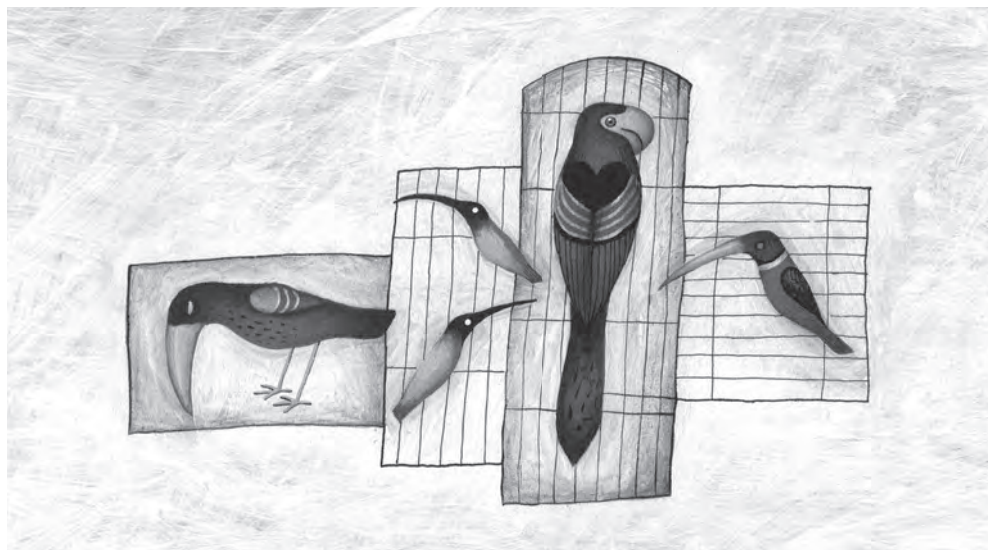
Oči dieťaťa – doširoka otvorené – máte možnosť sledovať pri reprízach titulov, ktoré má Štúdio BIBIANA v repertoári:

Obrázky z lesa, Škaredé káčatko, Dunajská kráľovná a Rusalky, Ako si Kubo obzeral svet, Kam sa podeli škriatkovia, Ako sa s divokých zvierat stali domáce, Snehuličko.

Pozývame do Štúdia BIBIANA všetkých – rodičov, starých rodičov, učiteľov, ktorí sú presvedčení, že čas strávený s deťmi pri harmonickej a radostnej hre nie je zbytočne premrhaný.

Myslíme si, že podstatou nezameniteľného „bábkového“ zážitku detí je práve to, že na niekoľko zázračných minút – možno po celú dobu predstavenia – „tušenie“ prevládne nad „poznáním“, srdce nad rozumom. Možno práve to mala na mysli Saint-Exupéryho líška, keď odhalila svoje tajomstvo malému princovi: „Dobre vidíme iba srdcom. To, čo je naozaj dôležité, je očiam neviditeľné.“

Mária Kecskéssová

VLADIMÍR KRÁL / D. Hevier: Vtáčia legenda

milena šubrtová

Jen pár kroků od Kamenného mostu v Písku, který se jako nejstarší dochovaný most v České republice klene přes řeku Otavu již od středověku, se nachází sladovna vybudovaná ve druhé polovině 19. století. K přípravě pivovarnického sladu byla využívána po celé století, od 70. let 20. století pak objekt sloužil jako skladiště a v 90. letech 20. století chátrající průmyslovou památku odkoupilo město a zahájilo její rekonstrukci. V roce 2006 byla městem založena obecně prospěšná společnost Sladovna Písek a po dokončení rekonstrukčních prací v roce 2007 se v místech, kde kdysi klíčil sladovnický ječmen pro výrobu piva, otevřely prostory zasvěcené umělecké tvorbě pro děti.

Sladovna, v níž klíčí fantazie

Od té doby uspořádala Sladovna Písek bezpočet individuálních i kolektivních výstav výtvarníků, kteří svoje dílo adresovali dětem, a každoročně ve spolupráci s Klubem ilustrátorů dětské knihy hostí výstavu Zlatá stuha. Programový koncept Sladovny Písek se odvíjí od myšlenky „galerie hrou“. Zejména po roce 2010 začal dramaturgický plán klást důraz na zážitkovost, což se odrazilo v množství velkých interaktivních výstav. Například v roce 2013 si návštěvníci mohli hrát s objekty Petra Nikla v expozici Play, v letech 2014 – 2015 cestovali Strojem času na motivy knížky Renáty Fučíkové *Historie Evropy*. Některé z expozic vznikly ve spolupráci se slovenskými partnery: na jaře 2011 proběhla v kooperaci s Galériou mesta Bratislavy průřezová výstava Významní slovenští ilustrátoři, hravá expozice S jídlem si (ne)hrajem se v Písku objevila v roce 2014 díky BIBIANĚ a v roce 2015 se představila Malá planeta, přejatá z Dětského muzea v Bratislavě.

V současné době nabízí Sladovna Písek tři dlouhodobé expozice. Hned v suterénu se naskýtá jedinečná příležitost podívat se na svět z mravenčí perspektivy. Mraveniště Vladimíra Větrovského je

hravou zvětšeninou mravenčího obydlí, jehož mosty a chodbičkami se lze prohánět a prolézat jen tak pro obyčejnou radost z pohybu, nebo se záměrem dozvědět se zajímavé podrobnosti ze života mravenců.

Zážitkový rozměr má i výstava Hnízdo ilustrace, sídlící ve velkorysých prostorách třetího podlaží s vysokými dřevěnými trámy, jež vzbuzují dojem, že jsme se ocitli někde na půdě velikého domu. Představuje se zde devět ilustrátorů a ožívá tu devět rozmanitých světů, trojrozměrně vylíhnutých z jejich knih. Domácí zvířata a venkovské scenérie Josefa Lady sousedí s poznávací cestou z knihy Josefa a Libuše Palečkových *Kdo je kdo aneb Cesta, cestička...*, o kus dál lákají ke hře netopýří hrdinové z leporela Andrey Tachezy a Robina Krále *Ferdinande!*, s obřími písmeny *Šmalcovy abecedy* Petra Šmalce si mohou pohrát i nečtenáři, ke klukovským dobrodružstvím láká Pavel Čech knihou *O klíči*, zatímco dívky se mohou – doslova – shlížet v zrcadlech na starožitných komodách z časů prababiček a inspirovat se hrdinkami klasických pohádek ilustrovaných Karlem Svolinským. *Broučci* Jana Karafiáta v ilustračním podání Jiřího Trnky nabízejí měkkoučkými kožešinami vystlaný koutek s polštářky na spaní i postýlku s textilními hračkami, *Povídání o pejskovi a kočičce* Josefa Čapka je vybaveno dobovým bytovým zařízením a šňůra se zavěšenými lichými ponožkami nenechá nikoho na pochybách o tom, že do tohoto hnízda patří i *Lichožrouti* Galiny Miklínové a Pavla Šruta. Prostor je přirozeně členěn jak trámovým, tak panely pojatými jako zvětšenina rozevřených knih, takže zde vznikají zákoutí, kde lze vstřebávat zážitky individuálně, o samotě, či naopak při hře objevovat spojnice mezi různorodými příběhy a hrdiny z knih.

Děti i jejich dospělý doprovod se zde potulují bosky, posedávají a polehávají na podlaze z dřevěných prken a najednou si jsou nějak blíž. Místnosti vévodí dlouhý stůl se stovkou knih, stačí jen natáhnout ruku, zalovit v některé z hromádek a začíst se. Na Hnízdo ilustrace navazuje kreativní ateliér Laboratoř, kde se zájemcům otevírají další cesty k vnímání i produkci umění. Na toho, kdo potřebuje relaxovat, čeká podkrovní Snárna vybavená pohodlnými křesly, houpacími sítěmi a vaky k bezstarostnému lenošení.

Druhé křídlo Sladovny je zasvěceno místnímu slavnému rodáku, Radku Pilařovi. Stálá výstava seznamuje s průřezem jeho malířské a ilustrátorské tvorby, která se volně otiskuje také do Pilařiště. Pod tímto záhadným názvem se skrývá herní prostor, který si užijí již děti kojeneckého a batolecího věku, jež si v pestrobarevných skluzavkách, houpačkách a prolézačkách za asistence rodičů procvičují hrubou i jemnou motoriku. Výtvarně je Pilařiště inspirováno poetikou děl Radka Pilaře a jeho dětskými hračkami.

O atraktivitě nabízených výstav a doprovodných programů nejlépe svědčí fakt, že počty návštěvníků Sladovny Písek se již dávno přehoupaly přes padesát tisíc ročně. Sladovna Písek nemá tak široké portfolio aktivit jako bratislavská BIBIANA, ale jedno mají společné: nápaditě otevírají dětem cestu ke knihám, k poznání a podněcují jejich fantazii i odvahu uskutečňovat sny.

**GABRIELA
MIKULČÍKOVÁ**

**Posvietme si
na kvalitu**

***Knižné súťaže
a ocenenia***

Na tomto mieste vás pravidelne už po štvrtý raz v revue BIBIANA informujeme o činnosti a programoch Centra detskej literatúry, čítania a SK IBBY, ktoré vlani vzniklo. Nie všetky jeho aktivity sa však začali 1. januárom 2018, pretože Centrum nadviazalo na dovtedajšie aktivity BIBIANY – Oddelenia knižnej kultúry a sekretariátu Slovenskej sekcie IBBY. Popri nových projektoch preto pokračujeme aj v úspešných programoch a súťažiach, ktoré už majú v BIBIANE, medzinárodnom dome umenia pre deti a mládež, svoju dlhoročnú tradíciu. Všetky tieto aktivity majú ambíciu pozdvihovať a dostávať do povedomia širokej verejnosti význam a dôležitosť kvalitnej literárnej a ilustračnej tvorby a jej šírenie doma i v zahrani-

čí. Rôzne súťaže a ocenenia sa odlišujú zameraním, periodicitou, podmienkami a súťažnými pravidlami, ktoré si v tomto vydaní revue pripomenieme a stručne predstavíme, čo možno privítajú aj autori a vydavateľia kníh.

NAJKRAJŠIE KNIHY SLOVENSKA

Súťaž vznikla ešte v roku 1965 ako Československé najkrajšie knihy, pričom celoštátnemu kolu, pri ktorého organizácii sa striedali slovenská a česká strana, predchádzali vždy národné kolá. Od roku 1993 po rozdelení republiky prevzala štafetu na našom území celonárodná súťaž s názvom Najkrajšie knihy Slovenska (ďalej iba NKS), ktorú každoročne vyhlasuje a organizuje BIBIANA, medzinárodný dom umenia pre deti, v spolupráci s Ministerstvom kultúry SR, Ministerstvom školstva vedy, výskumu a športu SR, Slovenskou národnou knižnicou a Zväzom polygrafie na Slovensku.

V súťaži Najkrajšie knihy Slovenska sa nehodnotí obsah, ale výlučne výtvarná a grafická stránka, ako aj polygrafické spracovanie kníh vydaných počas roka, s cieľom podpory a zvyšovania tejto úrovne. Knihy aktuálne vydané od 1. januára do 31. decembra 2019 budú môcť vydavatelia, ktorí majú sídlo na území Slovenska, prihlasovať do súťaže NKS 2019. Prihlásiť je možné iba prvé vydanie knihy (nie reedíciu, pokiaľ sa výrazne graficky a ilustračne nezmenila), nehodnotia sa ani kalendáre, katalógy (s výnimkou výtvarných katalógov s charakterom monografie), výročné správy a propagačné tlač. Knižné tituly vydané v koprodukcii so zahra-

ničnými partnermi je možné prihlásiť do súťaže len v prípade, ak sa na ich tvorbe podieľali aj autori zo Slovenska.

Na webovej stránke BIBIANY bude v decembri t. r. pre záujemcov o zapojenie do aktuálneho ročníka súťaže dostupná prihláška, ktorú (kompletné vyplnenú) je potrebné do 31. 1. 2020 zaslať na adresu BIBIANY (Panská 41, 815 39 Bratislava) spolu s bezchybným výtlačkom prihlásenej knihy. Pri prihlasovaní knihy upozorňujeme na správne vyplnenie kategórie – aj v prípade, ak sa knižka svojím charakterom dá zaradiť do viacerých, vydavateľ môže vybrať a označiť iba jednu zo 7 kategórií, v rámci ktorej sa bude potom knižka hodnotiť (Vedecská a odborná literatúra, Krásna literatúra, Literatúra pre deti a mládež, Učebnice, knihy o výtvarnom umení a obrazové publikácie, Bibliofilské tlače, Študijné práce poslucháčov výtvarných a polygrafických škôl).

Pri organizovaní, príprave a realizácii súťaže je dôležitá úloha direktória, ktoré tvoria zástupcovia usporiadateľov a predseda poroty z predchádzajúceho ročníka. Direktorium spolupracuje so Združením vydavateľov a kníhkupcov v Slovenskej republike a ďalšími organizáciami z oblasti knižného umenia – schvaľuje termínovník súťaže a navrhuje členov poroty, odborníkov z oblasti knižnej kultúry a zabezpečuje tak vysokú kvalitu a profesionalitu celej súťaže.

Knižné tituly prihlásené do súťaže hodnotí 20-členná nezávislá odborná porota – ilustrátori, grafickí upravníci, fotografi, výtvarní teoretici, polygrafi, vydavatelia... Pridelením bodov hodnotia kvalitu, účelnosť a vhodnosť formátu knihy, použitý papier, použité písmo, väzbu, fareb-

né riešenie tlače, reprodukciu ilustrácií, prebal knihy, výtvarnú úroveň sadzby, výtvarnú hodnotu ilustrácií a ich umiestnenie na strane, polygrafické spracovanie sadzby, reprodukciu, tlač a dokončovacie práce, a celkovú súhrnu všetkých častí knihy. Plné dva dni porota zodpovedne prezerá a hodnotí tituly prihlásené do súťaže (vlni ich bolo 182) a vyberie z nich kolekciu maximálne 20 kníh, ktoré spĺňajú náročné výtvarné a technické kritériá, a tým udelí ocenenie Najkrajšie knihy Slovenska príslušného ročníka. (Do tohto počtu ocenených titulov sa nezapočítavajú študentské práce.)

Vybrané tituly z kolekcie najkrajších kníh dostanú od usporiadateľov súťaže ceny (spojené s finančnou odmenou). Ministerstvo kultúry SR udeľuje cenu: vydavateľstvu za celkovú výtvarnú a technickú kvalitu knihy, autorovi za vynikajúce ilustrácie, vydavateľstvu za bibliofilské vydanie a autorovi za vynikajúcu grafickú úpravu. Ministerstvo školstva, vedy, výskumu a športu SR udeľuje cenu vydavateľstvu za učebnicu. Zväz polygrafie na Slovensku oceňuje tlačiareň za mimoriadne polygrafické spracovanie. BIBIANA udeľuje cenu za najkrajšiu detskú knihu vydavateľstvu. Študentské práce môžu získať Cenu Slovenskej národnej knižnice.

V rámci programov nášho Centra detskej literatúry, čítania a SK IB-BY sa na seminároch pre učiteľov, rodičov, knihovníkov a širokú verejnosť často stretávame s otázkou, ktoré knižky by mohli deťom čítať/kúpiť ako dobré a hodnotné, lebo nie je ľahké sa zorientovať v celom širokom spektre vydávaných kníh. Dobrou voľbou sú najkrajšie a najlepšie detské knihy jari, leta, jesene a zimy.

NAJKRAJŠIE A NAJLEPŠIE DETSKÉ KNIHY JARI, LETÁ, JESENE A ZIMY NA SLOVENSKU

Súťaž o najkrajšie detské knihy vznikla v roku 1990, aby podporila vydávanie výtvarne hodnotných kníh pre deti a mládež. O rok neskôr, v roku 1991, pribudla súťaž o najlepšie detské knihy, kde sa hodnotenie zameriava na literárnu (obsahovú a umeleckú) zložku.

V tejto súťaži, ktorej organizátorom je BIBIANA a Slovenská sekcia IBBY, sa hodnotia pôvodné aj preložené knižné publikácie vydané v príslušnom ročnom období (jar 21. 3. – 20. 6., leto 21. 6. – 20. 9., jeseň 21. 9. – 20. 12., zima 21. 12. – 20. 3.). Vydavateľ prihlasuje knihu do súťaže zaslaním jedného výtlačku v stanovenom termíne na adresu BIBIANY (Panská 41, 815 39 Bratislava) s uvedením sezóny, pričom môže zaslať aj viac knižných titulov, ktoré považuje za mimoriadne vydarené, vydané v danom ročnom období. Následne vyberá výtvarná porota odborníkov Najkrajšie detské knihy za uplynulé obdobie (spomedzi prihlásených kníh pre deti a mládež) a udeľuje ocenenie ilustrátorovi a vydavateľovi. Podobne literárna odborná porota vyberá Najlepšiu detskú knihu vydanú na Slovensku v predchádzajúcom ročnom období a oceňuje autora textu, prekladateľa (príp. zostavovateľa) a vydavateľa.

Pri výbere kvalitných kníh pre deti a mládež môžu teda byť výsledky zo súťaže určitým vodidlom, treba si však uvedomiť, že to nemusí byť kompletná ponuka kvalitnej detskej literatúry, ktorá v danom roku vyšla. Hodnotenie celej ponuky kníh vydaných pre deti a mládež pravidelne raz ročne, spravidla na jeseň, prinášame v revue BIBIANA a staršie ročníky hodnotení

detskej literatúry z predošlých rokov nájdete aj v archíve na našom webe.

CENA ĽUDOVÍTA FULLU A CENA TROJRUŽA

Od roku 1965 sa udeľovala Cena Frana Kráľa ako ocenenie významnej literárnej a ilustračnej tvorby pre deti a mládež na Slovensku. Po rokoch sa oceňovanie jednotlivých oblastí oddelenilo a vznikli dve samostatné ceny – Cena Ľudovíta Fullu za ilustračnú tvorbu a Trojruža za literárnu tvorbu.

Cenu Ľudovíta Fullu udeľuje každoročne Fond výtvarných umení, Slovenská sekcia IBBY a BIBIANA autorovi za vynikajúce dielo, ktoré významne prispelo k rozvoju slovenského ilustračného umenia pre deti a mládež. V roku 2018 cenu dostala Kristína Šimková za fantazijno-realistickú, kultivovanú ilustračnú tvorbu pre deti, ktorá podnecuje detskú predstavivosť.

Literárnu cenu Trojruža udeľuje každoročne Literárny fond, Slovenská sekcia IBBY a BIBIANA autorovi za vynikajúce literárne alebo literárnovedné dielo, ktoré významne prispelo k rozvoju slovenskej literatúry pre deti a mládež. V roku 2018 cenu získala Jana Šimulčíková za literárny prínos v kvalitatívnom vývoji slovenského dievčenského románu a za básnickú tvorbu pre deti, ktorá prostredníctvom metaforického súčasného jazyka otvára dieťaťu svet lásky a porozumenia.

PLAKETA ĽUDMILY PODJAVORINSKEJ

Cena vznikla pri príležitosti Medzinárodného roku knihy a stého výročia narodenia Ľudmily Podjavorinskej v roku 1972 a odvtedy sa udeľuje každé dva roky ako ocenenie našim a zahraničným jednotlivcom, kolektívom alebo inštitúciám, ktorí sa významne za-

slúžili o šírenie slovenskej detskej literatúry v zahraničí. Cenu do roku 2001 udeľoval minister kultúry SR na návrh výboru Slovenskej sekcie IBBY a vydavateľstva Mladé letá. Od roku 2003 ju udeľuje BIBIANA a Slovenská sekcia IBBY. Plaketa sa môže udeliť aj in memoriam. V roku 2017 získali Plaketu Ľudmily Podjavorinskej doc. PhDr. Milena Šubrtová, CSc., za intenzívnu spoluprácu s BIBIANOU, medzinárodným domom umenia pre deti a prehlbovanie vzájomných kontaktov medzi českou a slovenskou literatúrou pre deti a mládež a Ellis Vance za vynikajúcu spoluprácu s Bienále ilustrácií Bratislava, Slovenskou sekciou IBBY a významnú propagáciu slovenských kníh pre deti v zahraničí.

CENA SK IBBY V RÁMCI SÚŤAŽE PRIX EX AEQUO

Prix Ex Aequo je medzinárodný festival rozhlasovej tvorby pre deti a mládež, ktorý každé dva roky organizuje RTVS v spolupráci s Európskou vysielacou úniou (EBU). Súťaží sa v dvoch kategóriách: rozhlasová rozprávková hra a rozhlasová hra pre mládež. Zakladajúcimi osobnosťami festivalu sú spisovateľ, rozhlasový a televízny tvorca Ján Uličiansky a autorka, dramaturgička a prekladateľka Beata Panáková. Cena za najlepšiu rozhlasovú adaptáciu literárneho diela Prix Ex Aequo ponúka možnosť prezentovať výsledky umeleckého snaženia v oblasti dramatickej tvorby, porovnávania, vzájomného ovplyvňovania i využitia najkvalitnejších programov jednotlivých rozhlasových staníc združených v EBU. Slovenská sekcia IBBY udeľuje ocenenie – Cenu SK IBBY za najlepšiu rozhlasovú adaptáciu literárneho diela – od roku 2010.

Na medzinárodnom festivale Prix

Ex Aequo 2018 udelila Slovenská sekcia IBBY Cenu za najlepšiu rozhlasovú adaptáciu literárneho diela RTVS za hru Podivný pútnik autorky Nory Veberovej v dramaturgii Beaty Panákovovej a réžii Mileny Lukáčovej, s hudbou Miriam Kaiser, ed. Matúš Wiedeman.

ČESTNÁ LISTINA IBBY

Cena sa od roku 1956 do roku 1978 v dvojročných intervaloch udeľovala ako Cena H. Ch. Andersena a v roku 1980 ju premenovali na Čestnú listinu IBBY. Udeľuje ju (na návrh národnej sekcie IBBY) Medzinárodná únia detskej knihy autorovi, ilustrátorovi a prekladateľovi za významné dielo pre deti a mládež vydané v období medzi dvoma ročníkmi súťaže. V ostatnom ročníku získali diplomy Čestnej listiny IBBY 2018 tvorcovia a zároveň vydavatelia týchto ocenených kníh: Daniel Pastirčák za knihu Rozprávka o lietajúcej Alžbetke/Vydavateľstvo Artforum, Jana Kiselová-Síteková za ilustrácie knihy Mamička/Vydavateľstvo BUVIK, Ľubomír Feldek za preklad knihy Jaroslava Seiferta Mamička/Vydavateľstvo BUVIK.

Všetky knižné súťaže aj ocenenia vrátane udelených cien v jednotlivých ročníkoch súťaží nájdete v archíve na webe BIBIANY.

Hovorí sa, že čo nás obklopuje, to nás ovplyvňuje. Na záver preto želim literatúre pre deti a mládež a rovnako tak celej knižnej produkcii na Slovensku, aby bola bohatá najmä na kvalitu. Nech to, čo nás bude na knižných pulkoch dnes aj v budúcnosti obklopuvať, po čom budeme siahať a čítať, povznáša ľudského ducha a prináša pozitívny vplyv do každej oblasti nášho života. A nech dobrých kníh aj čitateľov z roka na rok pribúda.

Slovensko v Annecy

Slovensko na tohtoročnom Medzinárodnom festivale animovaných filmov v Annecy reprezentovala aj delegácia BIBIANY, ktorú viedol jej riaditeľ Peter Tvrdoň. Okrem návštevy filmových predstavení a sprievodných festivalových podujatí sa delegácia zúčastnila na rokovaníach so zahraničnými partnermi v súvislosti s prípravami Biennale animácie Bratislava 2020.

Súčasťou prezentácie BIBIANY, ktorá sa uskutočnila v spolupráci s Ateliérom AAA (Atelier de cinéma d'Animation d'Annecy), bolo otvorenie troch výstav, premietanie výberovej kolekcie slovenských animovaných filmov „**Animáčny expres BAB: Slovenský animovaný film – včera, dnes a zajtra**“ v kine Les Nemours a medzinárodné tvorivé dielne, ktoré viedli lektori Ateliéru BAB v BIBIANE.

V priestoroch Štúdia Ateliér AAA bola výstava fotografií z tvorivého procesu vzniku animovaných filmov „**Ako sa robí animovaných film v Ateliéri BAB**“, spojená s premietaním filmov, ktoré vytvorili deti rôznymi technikami (Les – domov zvierat, O maškrtnej líške, Strašiak Rudko a Čarovná zmrzlina).

Medzinárodné animáčne tvorivé dielne s francúzskymi školákmi z Annecy viedol lektor Ateliéru BAB Tomáš Danay spolu s asistentom Jakubom Bondorom. Výsledkom ich tvorivej práce s deťmi je animovaný film *Zázračný kufor* (La valise magique).

V priestoroch kina Les Nemours bola reprezentatívna výstava plagátov „**BAB – Pohľadom okoloidúceho**“, ktorá predstavila jednotlivé ročníky festivalu BAB cez plagátovú tvorbu.

Prezentácia BIBIANY v priestoroch Balladoire Le Mikado bola spojená s vernisážou výstavy „**Ocenení vítazi na BIB 2017 – Ostrov písmen a obrázkov**“ a s premietaním slovenských animovaných filmov pre deti.

Na otvorení sa zúčastnili za francúzsku stranu *Pascal Chulliat*, prezident Ateliéru AAA Annecy, *Nadia Talah*, riaditeľka Ateliéru AAA a *Pierre-Jean Dubosson*, správca Kultúrneho centra Balladoire Le Mikado – MJC de Novel.

MÁRIA ŠTEVKOVÁ, JOZEF KRONER

O zlatej rybke / O rybke Beličke

Bratislava, Vydavateľstvo BUVIK, 2019, il.
Katarína Ilkovičová, nestránkovaná

Obrazové naratívy v podobe kníh „bez konca“ vydáva Vydavateľstvo BUVIK ako sériu od roku 2013. Ide o kombináciu dvoch jednoduchých rozprávok, z ktorých každá sa začína na inom konci knihy. Doposiaľ takto vyšli príbehy *Kozliatka* (2013), spájajúce ľudový príbeh v podaní Márie Rázusovej-Martákovej (o kozliatkach neposlušných) a autorskú rozprávku Jaroslavy Blažkovej (o kozliatkach poslušných), *Ako šlo vajce na vandrovku a Tri prasiatka* (2015) v podaní M. Rázusovej-Martákovej a Margity Pribusovej, *Janko Hraško a O Janičkovi* (2018) v podaní Márie Ďuričkovej. Kombinácia známej ľudovej rozprávky *O zlatej rybke* (v podaní Márie Števkovej) a autorskej rozprávky Jozefa Kronera *O rybke Beličke* je teda štvrtou obrazovou naráciou série, ilustrovanou Vladimírom Kráľom.

Rozprávka *O zlatej rybke* je všeobecne známa z rozličných spracovaní. Na jej podobe v hodnotenej publikácii možno oceniť najmä kultivovaný jazyk Márie Števkovej a jej citlivú prácu so sujetom. Ak si uvedomíme, koľko knižného a jazykového braku sa na súčasnom knižnom trhu nachádza práve pre najmenších, nie sú to zanedbateľné devízy. Pre morálku súčasníka je však aktuálne aj posolstvo rozprávky. V dobe konzumu a bezohľadného koristníctva, v akej žijeme, keď sa na dobrotu, nezištnú pomoc a skromnosť pozerá zvrchu alebo podozrievavo, je akcentovanie práve týchto cností v literatúre pre maličkých mimoriadne dôle-

žité. Klasický sujet o dobre, ktoré sa odpláca dobrom, o nezištnej pomoci v núdzi, je vybudovaný (typicky pre ľudovú rozprávku) na tradičnom kontraste hodnôt, ktoré sa takto stávajú ľahko čitateľné. So starčekom ako nositeľom miernosti, láskavosti, pokory a skromnosti sa dieťa spontánne identifikuje, od jeho ženy, nenásytnej, nespravodlivej a nadutej sa rovnako spontánne distancuje. Zlatá rybka je rozprávkovým pomocníkom i vykonávateľom spravodlivosti. Sujet, v ktorom sa v piatich krokoch odкрývajú a potvrdzujú tieto pozície postáv a v ktorom zlatá rybka ako pomocník trpezlivo plní rozmarné želania až po hranicu, ktorá sa už prekročiť nedá, nesie posolstvo o tom, že je správne pomáhať iným, ale aj o tom, že kto má veľa, chce mať ešte viac a nedokáže sa nikdy definitívne uspokojiť. Spravodlivá ľudová rozprávka však chamtivosť potrestá, čím sa pritakáva životnej zásade skromnosti a miernosti (dnes by sme azda povedali: minimalizmu životných potrieb).

Rozprávka Jozefa Kronera *O rybke Beličke* nie je autorským spracovaním rozprávky *O zlatej rybke* (za Kronerovou rozprávkou skôr tušíme autora ako zanieteneho rybára, ktorý mal k vodnému tvorstvu vrúcny vzťah), ale spája ju s ňou viacero znakov. Motivicky tu nie je veľa zhody. Zostal starček (rovnako láskavý ako v ľudovej rozprávke), ale už len ako vedľajšia postava, v zvýraznenej role záchrancu. Zostala rybka, ale už nie zlatá, len také obyčajné rybie mláďa, ktoré sa teší zo života, až sa dostane do škôlkarského veku; aj tým sa stáva rozprávka dieťaťu – ľudskému mláďaťu blízkou. Zostala apoteóza ľudského dobra v sujete (starček ako svedok toho, že rybku Beličku prehltila dravá ryba, rybku zachráni), ale aj v rozprávačovi, ktorý v súvislosti s malou rybkou zjemňuje výrazy (plutvičky, chvostík a pod.). Používa ich

však s mierou a funkčne, preto text nena-dobúda falošne sentimentálny či maznavý tón. Len signalizuje nezrelosť malej rybky a jej v konečnom dôsledku ľahkú zraniteľnosť vonkajším svetom. Na pomoci iným v nešťastí, na neskúsenosti a s tým súvisiacej bezhlavej odvahe (charakteristickej pre dieťa) je potom postavený epický konflikt. A tak sa tento príbeh stretáva s ľudovým príbehom aj v posolstve o potrebe priateľstva a vzájomnej pomoci. Ale aj o tom, že sa oplatí dať na rady starších.

Rozprávkami *O zlatej rybke* a *O rybke Be-ličke* obohatilo Vydavateľstvo BUVIK predčitateľov (no aj prvočitateľov) o ďalší knižný klenot. Prispel k tomu nemalou mierou aj ilustrátor Vladimír Král. Jeho celostránkové až dvojstránkové ilustrácie s jemnými, primerane dávkovanými prvkami animácie, do ktorých je vkladáný text, približujú predčitateľovi podvodný svet, sprevádzajú recipienta obrazmi kľúčových bodov sujetu a príjemnou vizualitou kultivujú jeho estetické cítenie. Dieťa si tak v sprievode dospelého a neskôr, keď rozprávky už dobre pozná, aj samo dokáže „čítať“ príbeh podľa výtvarnej realizácie.

ZUZANA STANISLAVOVÁ

KATARÍNA MIKOLÁŠOVÁ

Príbeh z prameňa

Bratislava, Vydavateľstvo Spolku slovenských spisovateľov, 2018, il. Peter Uchnár, 104 s.

Katarína Mikolášová (ktorá je i autor-kou piatich neprehliadnuteľných zbierok poézie) si vo svete detskej literatúry vybudovala kvalitatívne vzostupný, čitateľsky ustálený priestor. Literárne vyzrieva, jej výpoveď vyviera z najhlbšieho vnútra ako

teplé pramene, ktoré sa stali námetom jej posledných dvoch knižiek – *Bojnícki búbeli* a *Príbeh z prameňa*. Ich spoločným menovateľom je aj ilustrátor Peter Uchnár, ktorý umocnil umeleckú hodnotu oboch titulov, o čom svedčia aj ich ocenenia. *Bojnícki búbeli* získali Cenu detskej poroty BIB na Bienále ilustrácií Bratislava 2017, *Príbeh z prameňa* sa stali v roku 2018 Najkrajšou detskou knihou jesene v súťaži BIBIANY – medzinárodného domu umenia pre deti v Bratislave. Mikolášovej *Bojnícki búbeli* získali prémii Literárneho fondu, jej poviedka *Ovečky v čerešňovom sade* dostala v roku 2014 Cenu dieťaťa – Hlavnú cenu v súťaži poviedok pre deti a -náštročných, ktorú už pätnásť rokov vyhlasuje vydavateľstvo Perfekt. Najlepšie poviedky každoročne vydáva v knižnej publikácii.

Najnovšia knižka Kataríny Mikolášovej – *Príbeh z prameňa* – obsiahla široký časový oblúk – od zrodenia samotnej Zeme až po spoločensky civilizovanú históriu ľudstva. Autorka medzi jednotlivými príbehmi vytvorila spojivo, ktoré sa sústreďuje okolo imaginatívnej postavy Alma – ducha teplého prameňa, ktorý v rôznych podobách a v rôznych časových rovinách vstupuje do života anonymných i neanonymných historických postáv. Príbehmi nás sprevádza dievčatko Julka so svojou starou mamou na vozíku. Spoločne objavujú idylické zákutia bojníckeho kúpeľného parku, v ktorom sa dejú podivuhodné veci. Stará mama prezradí dievčatku tajomstvo: to všetko zvláštne, magické, neviditeľné je dielom jazerného ducha Alma.

V autorkinom rozprávaní sa stretávajú dva svety – poetizmus a krehká obraznosť pri vytváraní sugestívnej atmosféry prostredia a duševných pohnútok postáv, a na druhej strane drsnosť, ba až krutosť, ktorá sprevá-

dza naturálny boj o holé prežitie, o väčší kus zeme či majetku.

Od pravekého ohňa k úsvitu civilizácie či k prvým pokusom o nastoľovanie poriadku a práva v spoločenských systémoch putuje autorka nielen po vonkajšej vývojovej osi, ale zameriava sa aj na vývoj ľudského ducha, prebúdžajúcich sa ľudských emócií a ušľachtilých pocitov, pohnútok vedúcich od utilitárnej potreby k človečenstvu. V príbehoch, ktorých pozadie vytvára živelný pohyb násilnej nutnosti z potreby prežiť, ovládať a vládnuť, vynára sa iná rovina: zábezpeku rodovej bezpečnosti sťažuje rodiaci sa otcovský cit, nad pudom sebazáchovy sa vznáša sila lásky a hrôzam vojny vzdorujú živé a povzbudivé tóny zázračnej písňaly, z ktorej vyletujú vtáčiky.

Autorka ide po vývojovom oblúku svojich postáv ďalej – kde je hranica nášho odlúčenia z lona prírody, kedy nastáva zlom, v ktorom naše ušľachtilé city a emócie dostávajú démonickú podobu a prechádzajú na stranu temnoty? Kedy je to víťazstvo lásky a kedy slepota? Aj keď postavy vynárajúce sa z prí-

behov žili v dávnych časoch, prežívanie Gregora, Justíny, Jakuba či zatrpknutej Kamenice sú súčasťou nášho života.

Niektoré príbehy obsahujú veľa odkazov na reálnu históriu a majú svoju konkrétnu noetickú hodnotu. V tejto súvislosti oceňujem „výkladový slovníček“ v závere knihy „Možno vás zaujíma“.

Čitateľom pomáha v historickej aj faktografickej orientácii jednotlivých dejových epizód, pomáha im vytvárať rámcové časové súradnice.

Príbehy jazerného ducha Alma nie sú len jeho príbehmi. Sú príbehmi vzťahujúceho sa ľudského ducha, históriou duše. Sú o sile človeka, ale aj o jeho veľkej krehkosti. Sú o tom, že ak si chceme zachovať svoju silu a ľudskosť, mali by sme žiť v súlade s duchom prírody a životodarnej zeme, z ktorej vyklíčila naša prirodzenosť. O tom, že dôverovať sile prírody znamená postaviť sa z kolien na nohy a nezabúdať pritom na vďačnosť Stvoriteľovi.

LUBICA KEPŠTOVÁ

VLADIMÍR KRÁL / D. Hevier: Vtáčia legenda

**NAJKRAJŠIE A NAJLEPŠIE DETSKÉ KNIHY
JARI, LETA, JESENE A ZIMY 2018**

NAJKRAJŠIE DETSKÉ KNIHY

JAR

Mária Ďuričková: **Janko Hraško/O Janíčkovi**, ilustroval **Vladimír Král**
Vydavateľstvo BUVIK, s. r. o.

Hana Košková: **Mlynárske povesti**, ilustroval **Miroslav Regitko**
Vydavateľstvo Matice slovenskej, s. r. o.

LETO

Halka Marčeková: **Ako sa Otko potkol o Fidlibuma**,
ilustroval **Juraj Martiška**, vydal **IKAR, a. s.**

Peter Bolaček: **ZOOlogické básNÍČKY**,
ilustrovala **Andrea Motloch Audy**
vydala **Asociácia Corpus** v spolupráci s **NM CODE**

Adela Režná: **Cukrové topánky**, ilustrovala **Adela Režná**
vydal **Zum Zum production, s. r. o.**

JESEŇ

Marianna Čaučíková: **Plávaj Lydka!**,
ilustrovala **Marianna Čaučíková**, vydal **focusart, s. r. o.**

Iveta Kesnerová: **Deň, keď som zmenil svet**, ilustroval **Ján Kurinec**,
vydal **IKAR, a. s.**

Petra Baďová: **O dievčatku, ktoré kráča Domov...**,
ilustrovala **Petra Baďová**
vydala **Asociácia Corpus** v spolupráci **NM CODE**

Marta Hlušíková: **Starovek pod lupou**,
ilustroval **Juraj Martiška**, vydal **Perfekt, a. s.**

Ľudovít Petraško: **Povesti, príbehy a povedačky z východu Slovenska**,
ilustrovala **Anna Hausová**, **Vydavateľstvo Matice slovenskej, s. r. o.**

Katarína Mikoľášová: **Príbehy z prameňa**, ilustroval **Peter Uchnár**,
Vydavateľstvo Spolku slovenských spisovateľov, spol. s r. o.

ZIMA

Petr Horáček: **Marta a Jonatán**, ilustroval **Petr Horáček**, **OZ Čítajme si spolu**

Martin Schwarz: **Kamaráti zo steny**, ilustroval **Martin Schwarz**, **Vydavateľstvo SLOVART, spol. s r.o.**

Marta Hlušíková: **Aprílová brada a iné švihnuté básne**, ilustrovala **Eva Šimonová**, **Vydavateľstvo SLOVART, spol. s r. o.**

NAJLEPŠIE DETSKÉ KNIHY

JAR

Petra Štefanková a Mária Štefanková: **Čmáranica a Machuľa**, **Vydavateľstvo SLOVART, spol. s r. o.**

František Rojček: **Na zmrzline so žirafou**, **Vydavateľstvo Matice slovenskej, s. r. o.**

LETO

Ľuboslav Paľo: **Môj kocúr Tamtam**, vydal **IKAR, a. s.**

Eva Luka: **Pani Kurčaťová 1**, vydal **Modrý Peter**

Ján Kollár: **Dcéra Slávy**, prebásnil **Lubomír Feldek**, vydal **Perfekt, a. s.**

JESEŇ

Vincent Šikula: **Deti**, zostavila **Anna Blahová-Šikulová**, vydal **IKAR, a. s.**

Iason a Medeia, prerozprávala **Beata Panáková**, vydal **Perfekt, a. s.**

Toňa Revajová: **Rok Sivka ohniváka**, vydalo **TRIO Publishing, s. r. o.**

Daniel Hevier: **Vtáčia legenda**, vydalo **TRIO Publishing, s. r. o.**

ZIMA

Róbert Beutelhauser: **Zbohom monarchia, vitaj republika**, **Vydavateľstvo SLOVART, spol. s r. o.**

VÝSTAVY V BIBIANE

KALIGRAFIA = KRASOPIS

Výstava o kaligrafii je vlastne výstavou o krasopise. Predstavuje ho tak, ako písma vznikalo počas stáročí v rôznych častiach sveta. Návštevníci si môžu napísať text v klinovom písme, poskladať obrázkové vety z hieroglyfov alebo si precvičiť ozdobné písanie štetcom či zrezaným perom. V krajine pisárov navštívia hradnú pisáreň, púštny stan arabského pisára i pagodu čínskeho písmomaliara. Pre tých, ktorí ešte nevedia písať, je pripravená naša najznámejšia abeceda – MALOVANÁ ABECEDA, ktorú pre deti napísal Ján Smrek. A pokiaľ by sa niektorí chceli s krásnym písaním zoznámiť podrobnejšie, naplánované sú aj tvorivé dielne v ateliéri.

Scenár a dramaturgia – I. Abrahamfyová, výtvarno – priestorové a technické riešenie – K. Abrahamfyová, grafika – L. Repková, ilustrácie – A. Wagnerová

Termín: 24. 5. – 3. 11. 2019

ŠPERKOPRÍBEH

Šperkopríbeh predstaví svet šperkov tak, ako ho poznajú geológovia, šperkári i autori literárnych diel. Trocha zemepisu, trochu geológie, histórie a etnografie ukáže deťom, ako vznikajú materiály, z ktorých sa šperky vyrábajú, prečo sa ľudia zdobia a čo pre nich šperky znamenajú. Takisto v nej nájdú klenotnícky miniateliér, v ktorom si budú môcť poskladať vlastný kryštál aj galériu, kde spoznajú šperky našich súčasných šperkárov.

Námet, scenár a dramaturgia – I. Abrahamfyová, výtvarno-technické riešenie – D. Mládenková

Termín: 20. 9. – 1. 3. 2020

SÚČASNÍ SRBSKÍ ILUSTRÁTORI KNÍH PRE DETI

Výstavu pre BIBIANU pripravilo Banátske kultúrne centrum z Nového Miloševa. Prezентuje sa tu viac ako 40 ilustrácií kníh pre deti z tvorby 25 ilustrátorov. Ide o recipročnú výstavu, keďže BIBIANA už niekoľkokrát vystavovala v Banátskom kultúrnom centre v Novom Miloševe.

Kurátorkou výstavy je *Senka Vlahović* – riaditeľka Banátskeho kultúrneho centra.

Termín: 1. 8. – 15. 9. 2019

KIWANIS BÁBIKY 2019 POMÁHAJÚ

Na jubilejnom 10. ročníku výstavy KIWANIS BÁBIKY 2019 POMÁHAJÚ sa budú prezentovať najnovšie pomalované a umelecky dotvorené bábičky Kiwanis od slovenských a zahraničných umelcov. K výstave bude vydaný aj katalóg. Dražba vystavených bábik sa bude konať 30. septembra 2019 o 18.00 hod. v Radisson Blu Carlton Hotel Bratislava. Prostriedky získané z vydražených bábik sa už tradične použijú na charitatívne účely.

Termín: 20. 9. – 20. 10. 2019

SUMMARY

In the introductory article *Fantasy and Cognition in the Metamorphosis of Shapes and Values*, **Zuzana Stanislavová** continues with the second part of the view on the original prose for children and youth written in 2018. Even the previous year confirmed the strong trend of fairy-tale prose. An interest in miniature creatures has been the long-term characteristic feature of contemporary fairy-tale production. However, this topic brings rarely anything more than a triviality. The production of educational, instructional literature has increased as well. It straightforwardly lectures, moralises, and appears trivial, even superficial.

Adela Mitrová covers the topic of the last year's selection of RTVS review production in her contribution called *A Trend towards the Authenticity in the Contemporary Original Radio Drama for Children and Youth*. The total amount of 12 new dramatic pieces came out from the Z. Kolmosová's and B. Panáková's dramaturgy production during the last year. Specifically, 6 radio fairy-tale plays and 6 radio plays for children and youth.

Dávid Dziak in the article entitled *Most Merges, Until It Vanishes* evaluates the Slovak poetry for children published in 2017. The collections that came out were of diverse quality. Most of them merged with the qualitative average, or disappeared below the average. Jana Bžochová-Wild's debut stands out. Jozef Kollár excelled in the quality of his verses as well. The level of high quality was traditionally maintained by the authors Tomáš Janovic and Ľubor Štítnický. ABC's Letters brought disappointment. The only exception was Daniel Hevier, who saved it with his second, revised edition.

Viera Anoškinová informs about the 27th edition of *BIENNIAL OF ILLUSTRATION BRATISLAVA 2019*, which will be inaugurated on October 25, in the historical building of the Slovak National Theater in Bratislava. She also presented the *Most Beautiful Children's Books of 2018*. 14 books were awarded for illustrations. Traditionally, the autumn collection was the strongest. Among the award-winning authors appeared well-known names, however, some new books, and author's books also, were added.

In August 2019, Katarína Minichová, the long-time programme director of the international animated film festival for children *BIENÁLE ANIMÁCIE BRATISLAVA (BAB)* passed away unexpectedly at the age of almost 70 years. *Katka Minichová* is memorialised by **Vladimír Malík**.

On the occasion of the 100th anniversary of the birth of Mária Ďuričková, the legend of Slovak literature for children and youth, **Ľubica Kepštová** prepared an interview with Ján Masaryk, who is the author, poet, lyricist and architect. The interview is entitled *Me and My Cox*, and Ján Masaryk talks about his mother's life and work. In a commemorative reflection *The Cart of All Children*, **Ján Masaryk** recalls his childhood experience with a donated cart, which later appeared in various forms in his mother's work.

In another article, **Ľubica Kepštová** reminds us of a talented writer, radio creator, and screenwriter, Peter Glocko, who soared away *On the Wings of a Fairy Tale Up to the Heavenly Glory* this year in June.

Lenka Dzadíková, in the article *Elephants, Mice, Tomcat, Dogs... Theatre!*, evaluates Mateřinka Festival. It is the festival of professional puppet theatres with productions for pre-school children, which took place in June 2019 in Liberec. The increasing popularity of theatre production for children aged 1-3 years has brought up to five competitive stage productions for children from the age of 10 months. However, the most performances were aimed at the target category of pre-school children.

Svatava Urbanova in her article *Not Folded Like A Folder Book* deals with the evaluation of folding pop-up books for children, where folklore rusticity is declining, and on the contrary, general recognition and focus on emotions is growing. Sometimes, the resulting effect is jointly experiential, sometimes only subjective, which appeals to a mature reader.

Gabriela Magalová in her short article *On Jaroslava Blažková's creative practices (1933-2017)* recalls the work of the artist before emigrating in 1968, how she uncovered the dualism of the world during socialism, the period of painful emigration in Canada and the return to literary work after 1989.

Mária Kecskéssová invites in her article *Introducing Studio BIBIANA*, to visit the chamber scene of puppet forms, which has become an alternative theater space, not only for children.

In *Letters from Moravia*, **Milena Šubrtová** writes about *Malt House*, in which the fantasy germinates and grows. The Malt House Písek, which was used in the past for the preparation of brewing malt, later as a warehouse, has been opened since the reconstruction in 2007 as an art gallery for children. At present, there are 3 long-term exhibitions in the Písek Malt House – The Anthill of Vladimír Větrovský, Nest of the Illustration and Pilářiště, dedicated to the work of Radek Pilář.

Gabriela Mikulčíková from the Center for Children's Literature, Reading and SK IBBY brings more information about BIBIANA activities – this time about book competitions and awards in her contribution called *Let's cast light on the quality*.

The revue Bibiana also presents on its website a list of awarded works in the competition **Most Beautiful and Best Children's Books of the Year 2018**.

Slovakia was represented at this year's International Festival of Animated Films in Annecy by the delegation of BIBIANA, led by its director Peter Tvrdoň. The BIBIANA presentation included the opening of three exhibitions, screening of a selection of Slovak animated films "Animation Express BAB: Slovak animated film – yesterday, today and tomorrow" in Les Nemours cinema and international creative workshops led by lecturers of BAB Studio in BIBIANA.

The closing pages of the revue Bibiana traditionally include reviews (Ľubica Kepštová: *Stories from the Spring*, Zuzana Stanislavová: *About the Goldfish*) and current exhibitions in BIBIANA, the International House of Art for Children.

